

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

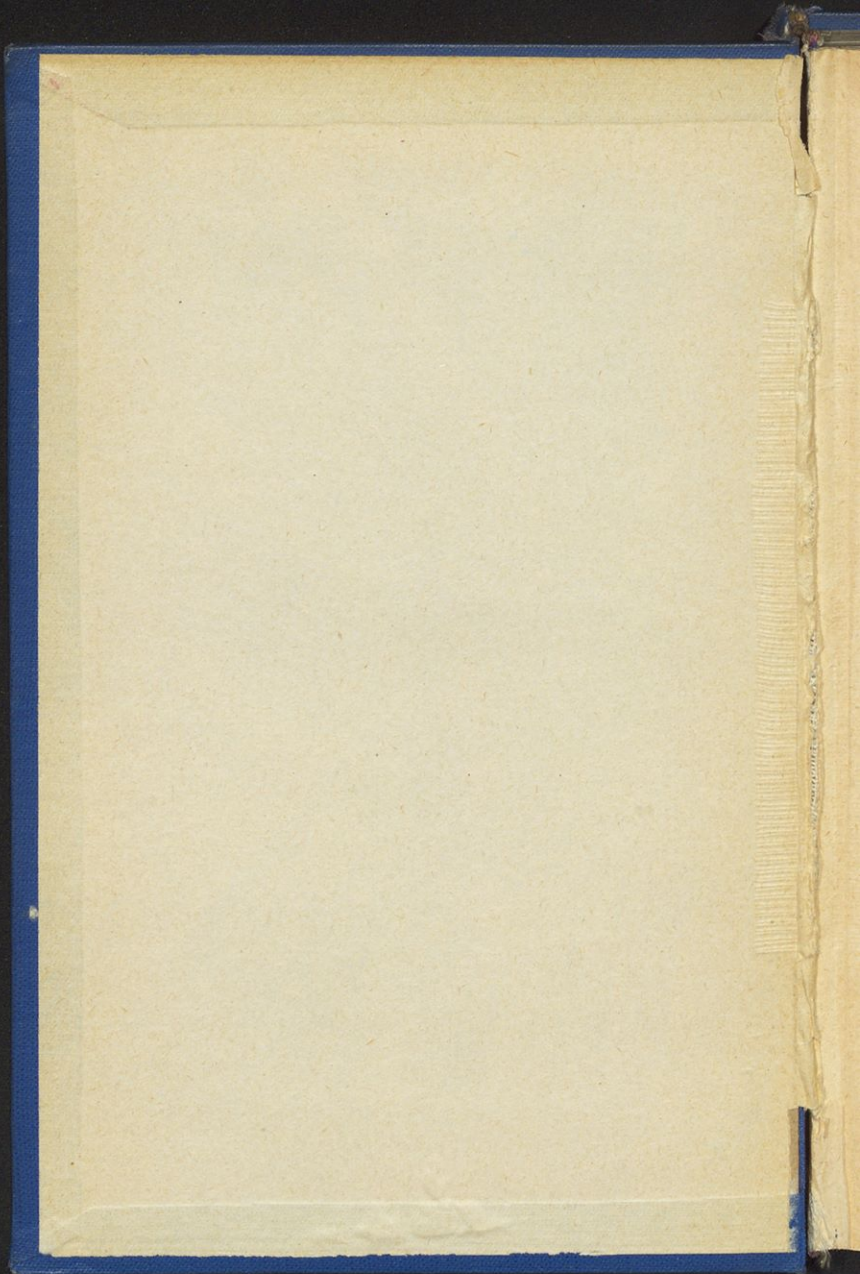
97833

RADIVOJ PETERLIN - PETRUŠKA

AHASVERJEVA

KRONIKA

I

Radivoj Peterlin-Petruška
AHASVERJEVA KRONIKA

Jaz pa pojdem po svetu kot brat naš cigan,
kot Ahasver — od mesta do mesta . . .

RADIOVOJ PETERLIN - PETRUŠKA

AHASVERJEVA KRONIKA

I. DEL

K MATUŠKI RUSIJI

L J U B L J A N A 1936

97833

97833

97833

Vse pravice pridržane

Q9167/1950

Založili »Odmevi«, Ljubljana, poštni predal 263

Tiskala Tiskarna Slatnar družba z o. z. v Kamniku
(Vodnik in Knez)

K MATUŠKI RUSIJI

V Dalmacijo k vojakom

Spomladi leta 1900 smo šli iz stare cukrarne trije študentje na nabor: Josip Murn - Aleksandrov, Cvetko Golar in jaz. Na istem vrtu in od istega »dekleta«, starega vrtnarja, so bile utrpane cvetice za naše šopke. Želeli smo si najboljše in se razšli vsak v svoj naborni kraj. Potrjen sem bil samo jaz.

Hitro je minila pomlad, za njo poletje in nena- doma je bila jesen pred durmi. Že sredi poletja sem stopil k naredniku »zadružanu« Franu Kristanu, ki je uradoval v Židanovi hiši, in ga prosil, naj me dodeli h kakšnemu polku v Dalmaciji; najraje bi seveda prišel v staroslavni Gundulićev Dubrovnik. In res sem bil poklican k osmi četi petega trdnjav-skega topniškega polka, ki je bila tisto leto v Dubrovniku. Dne 5. oktobra sem se moral javiti v Ljubljani.

Čim bliže je prihajal čas odhoda, tem tesneje sem se čutil privezanega na rojstni kraj Kamnik, na njegovo krasno okolico in na njegove prebivalce, ki so se mi zdeli tedaj vsi tako dobri in prijateljski.

Sam sem pohajkoval po samotnih potih in stezicah, po gozdih in polju in si skušal vtisniti vse kraje globoko v srce. Skoraj vsak večer sem šel na materin grob na Žalah, ko pa se je približal zadnji večer pred odhodom, sem nasul v dvojno puščico, kakršno smo imeli avstrijski vojaki za poper in sol, prst z groba svoje matere in z groba matere dekleta, ki sem jo imel rad. To prst sem nosil s seboj vso svojo dolgo devetnajstletno pot in jo prinesel zopet na Žale nazaj. Kako otožno razpoložen je včasih človek, ali ne?

Moj sedemdesetletni očka je tisto popoldne za-netil ogenj v predvežju in zlatil nekaj skozi ogenj. Zdaj je imel zelo malo dela, stari prijatelji župniki so pomrli, mlajši so pa dajali vse cerkveno orodje napravljati in obnavljati h Kregarju v Ljubljano. Zato me je veselilo, ko sem ga opazil pri ognju.

Toda delal je zame. Drugo jutro mi je pri slovesu v kuhinji podaril za spomin pozlačeno svetinjico Matere božje na Brezjah, mi jo ves ginjen obesil okoli vratu ter me prekrižal: Srečen bodi! In v resnici: bil sem srečen in zadovoljen vseh devet-najst let na tujem.

Sledečo noč sem spal že z vsemi drugimi novinci v stari cukrarni, le da sem prenočil v stari študen-tovski sobici z Golarjem in Murnom. Poslovil sem se tudi od Župančiča, ki je bil tedaj slučajno pri Murnu. Slovo od Ljubljane je bilo že malo lažje. Z Golarjem sva šla zvečer v gledišče, potem pa na

kozarček vina. Resnično rad sem imel tega fanta, ki me tudi pozneje, ko sem bil v Rusiji, ni pozabil in mi je napravil marsikatero uslugo.

Spominjam se vožnje po kršnem Krasu, kjer žive naši najznačajnejši ljudje, mimo Postojne, Šent Petra in dalje ter na krasno Jadransko morje, ki je plamenelo v žarkih zahajajočega solnca, na naš slovanski Trst, ki sem ga gledal še tisto noč s podstrehe stare kasarne vsega oblitega z modrikasto-sivo mesečino.

Drugo jutro sem se odprosil v mesto. Parnik »Petka« odide z nami šele jutri, v ponedeljek in je torej še dosti časa. Taval sem po mestu iz kraja v kraj, bil na korzu sredi lahonske gospode, stopil v pristan, šel na Molo san Carlo, gledal široki Jadran, se spominjal umrlega prijatelja Ketteja ter deklamiral njegove krasne sonete in pesmi, posvečene našemu morju. Hodil sem po parkih, se veselil slovenske govorice ter zabredel tudi v staro mesto in v okoliške kraje.

Vrnil sem se šele drugo jutro, brez vsakih opravičil ter stopil mimo straže v vojašnico, kakor da sem že njen vsakdanji gost.

Popoldne smo se odpeljali. Ko je solnce že zašlo, so nas v temi na svetlem ozadju pozdravljali zadnji vrhovi istrskega hribovja. Pošastno so se dvigale v ozračju dvatisočletne stene puljskega amfiteatra, pod njimi pa je skozi noč hitel k svojemu cilju kot ognjeni zmaj razsvetljeni osebni vlak Trst-Pulj...

Gori na nebu so bile prižgane vse zvezde. Nad Velebitom je gorela skoraj polna luna in srebrila preprogo od ladje do brega. Svetilniki so migljali s svojimi belimi, rdečimi in zelenimi lučmi in me vabili k sebi. Senjska burja je zavalovila morje, ladja se je vznemirila kakor koklja vpričo jastreba in ljudje piščanci so se poskrili v njeno okrilje. —

Skoraj čisto sam sem ostal na gugajočem se krovu. Z očmi sem poiskal na sinjem Velebitu zarezo Vratnik, kjer vodi cesta iz Like v Senj. Tja gori sem prišel pred leti s Plitvičkih jezer in gledal prvič v žvljenju od blizu naše morje. Bilo je na vse zgodaj. Vse k morju viseče pobočje Velebita z mestom Senjem vred je še pokrivala modrikasta senca, toda otočki: Krk, Cres, Lošinj, Rab in drugi so že rdeli v najkrasnejši jutranji zarji. Morje je bilo popolnoma mirno, svetlomodro in prozorno, da si videl dno še daleč od brega. In nad vso to lepoto je vladala takšna nebeška tišina, da se ti je zdelo, da gledaš pravljичno, začarano carstvo devete dežele.

Zader! Le nekaj delavcev se gnete v pristanišču, drugače pa izgleda mesto s svojimi zidovi kot izumrla trdnjava. Nič me ne vleče v obzidje, šetam po nabrežju, ogledujem napise v blaženi italijanščini in se kmalu vrnem na ladjo.

V Šibeniku smo navsezgodaj zjutraj. Ležim na palubi in gledam na kup hiš, ki so amfiteatralno nakopičene druga na drugi in o katerih se ti zdi, da se zdajzdaj prevrnejo z vso svojo težo nate.

Morje je mirno, mlečnosive barve se preliiva iz kraja v kraj zrcalno gladka vodna ravan in v jutranjem polmraku mežikajo raznobarvne zenice svetilnikov kakor oči zaspanih nočnih čuvajev.

Okrog poldneva se bližamo med otoki, ležečimi kot obrambno zidovje v dolgih vrstah od severa proti jugu, posnosnemu mestu Splitu. Marjan se nam umakne in mimo pokopališča, ki se skriva v gosti senci temnozelenega drevja na navpični skali tik penečega se morja, zavijemo v splitsko pristanišče.

Slika mesta je nepopisna. Zada j visoke sivo-modre kamnite gore Kozjaka in Mosorja, prehaja joče nižje v zelenje vinogradov ter oljčnih, figovih in rožičevih nasadov, potem pa slepeče beli Split s svojim vitkim zvonikom sredi mnogonadstropnih palač, prenarejenih in prezidanih iz ostankov carskega dvorca rimskega imperatorja Dioklecijana. Košate, širokolistnate palme se šopirijo na obali in pove ličujejo belino mestnega zidovja. Pristanišče pa je polno parnikov in jadrnic najrazličnejše velikosti.

Ker stoji parnik dalje časa, si grem ogledat zanimivosti mesta. Kopica dijakov me obstopi, povprašuje o tem in onem in me spremlja po ozkih ulicah ter razkazuje znamenitejše stavbe in spomenike iz rimske in poznejše do be. Med njimi se počutim tako domačega, da se le nerad ločim od njih, ko je treba hiteti na parnik.

Parnik trikrat zatuli, verige zarožljajo in poteg-nejo sidro. Srečno, prijateljski, srečno!

Na odprtem morju smo! »Petka« jo reže za stavo in se trese od napora strojev kakor v mrzlici. Precej močan jugozapadni veter žvižga v vrveh in trepetu v zastavah in v nad palubo napetih plahtah. Galebi letajo nizko nad vznemirjeno gladino, sedajo nanjo in čez trenutek zopet vzplavajo nad ladjo proti sivemu nebu.

Valovi postajajo vedno večji in butajo vedno pogostejše »Petki« v bok, da se ziblje in poskakuje kakor obsedena. Potniki so se večinoma poskrili v notranjosti ladje, le nekaj jih je še na palubi, a so tako nesrečni in preplašeni, da se sami sebi smilijo.

Toda to traja le par ur. Ladja zavije za polotok in na mah je ona in morje in vse okoli mirno in tiho, kakor da ni bilo nikjer nobenega vetra in ne razburkanih valov in ne nesrečnih potnikov.

Čez četrte ure pristanemo v Gružu, vzamemo vsak svoje stvari, jih zložimo na bregu na kup, postavimo dva za stražo, sami jo pa mahnemo v dvoredih peš v Dubrovnik, kamor je le pičle pol ure hoda.

Naša pot je prijetna in lepa in vesela, kakor bi šli na ženitovanje, ne pa za tri leta v vojašnico. Spredaj gredo muzikanti, prvi ima gosli, drugi kitaro, tretji pa harmoniko. Vsi so dobre volje in igrajo koračnico za koračnico ne glede na klanec in ne na kamenje po poti. Korakamo slabo in neenako, toda dobra volja prevzame tudi nas in ka-

dar prenehajo godci, zapojemo mi, da se vse trese in prihajajo osupli ljudje iz hiš in vrtov in se rado-vedno ozirajo za nami.

Korakali smo ponosno kakor zmagovalci. Toda čimbolj smo se bližali mestu, tem tiše je postajala vesela družčina in tem bolj so se nam resnili obrazi. In ko smo zavili skozi mestna vrata na desno po ozkih ulicah kvišku in smo prestopili prag kasarne, se postavili sredi dvorišča v vrsto in zaslišali prvi rezki krik narednika: »Habt acht!«, tedaj smo vedeli vsi, koliko je ura.

Pri vojaki

Stojimo na dvorišču mirno 'ko pribiti. Podnarednik, vesel in učen Primorec iz Istre, nam pove najprej nemško, potem laško in hrvatsko, da ga vsakdo razume, kaj žele od nas gospod komandant-nadporočnik, namreč, da bodimo dobri avstrijski vojaki, da naj poslušamo svoje »predpostavljene« in tako dalje. Nato nas še enkrat prešteje in gre poročat četovodji — zgornještajerskemu Nemcu, ta pa nadporočniku — Slovencu Petriču. Prineso knjigo in začne nas klicati po priimkih. Vsak mora odgovoriti: »Hier!« Seveda marsikdo ne more besede prav izgovoriti in zavpije: Ir! kar pa nikogar ne razburja.

Medtem pripeljejo kovčge. Vsak vzame svojega in se postavi nazaj v vrsto. Nato nas razdele po dveh sobah. Četovodja mi določi posteljo takoj poleg svoje. Zelo prijazen je z menoj. Zakaj neki?

»Vi ste študent! Kaj ne? — Vedeli smo, da pridete k nam. Nič se vam ni treba bati, le korajžo, vse pojde gladko.«

— not idem.

Uspomena Dubrovnika.

Ljubi brat!

Ljubi brat!
Oprosti, da tako pozno; vse, pecunija mi decet.
Vse najboge Ti izlij: veliko srce, edinstva in
denarja v novem letu. Papi mi kaj, kako
Ti godi. Meni ne posebno. Tvoj brat France.

*The museum is located in the
Waterbury, Conn. Ry. Station Building*

Potreplja me po rami, in ko mi pade malo kasneje po nerodnosti steklenica črnila na bela umita tla in se razbije, mi ne pusti samemu čistiti, temveč zapove, naj to stori drugi.

Nisem dolgo čakal, pa je bila uganka rešena. Istega večera, ko smo prišli iz kopališča ter se preoblekli v vojaške uniforme, me pokliče k sebi in pravi:

»Veste kaj, gospod Peterlin? Lep havelok imate; škoda bi ga bilo oddati v shrambo, kjer bi v treh letih splesnil, ali bi vam ga pa molji požrli. Ali bi ne bilo bolje, da ga prodaste ali vsaj posodite meni? Čez mesec dni bom odslužil svoj rok, pa grem domov na Štajersko; kakar nalašč za na pot bi mi prav prišel.«

»Gospod četovodja, prodati ga ne maram, posodim vam ga pa lahko. Povem vam očetov naslov, ga pa pošljete kar od doma tjakaj.«

Domenila sva se in si segla v roko. Šest tednov sem imel pri kompaniji dobrega zaščitnika in zagovornika. Bil sem veliko bolj prost ko drugi in marsikaj mi je bilo spregledano. Ob tihih jasnih večerih, pa tudi v burji in dežju sem lahko hodil po obzidju mesta in gledal v morje, pa me nihče ni gonil z njega. Tudi v mesto sem lahko hodil še pred prisego, le pozdravljati sem moral znati, kar me seveda ni stalo preveč truda.

Potem je prišel dan ločitve. Zgornještajerec se je postavljajl v mojem haveloku kakor kakšen grof.

Ponosem je bil, da je v civilu, segel mi je v roko in mi obljubil, da pošlje plašč očetu v Kamnik. Umevno je, da ni bilo o četovodji in o haveloku ne tu ne tam ne duha ne sluha več.

Po prisegi sem bil sprejet v topničarsko podčastniško šolo, kamor so bili poklicani skoraj sami Nemci. Šola je bila doli ob morju pri pristanišču v prostornem stolpu mestnega obzidja. Iz vsega polka nas je bilo zbranih okrog sedemdeset. Disciplina je bila stroga in prostega časa zelo malo.

Še preden sem šel na novo mesto, se me je prijala huda mrzlica tako, da sem preležal v bolnici tri tedne. Res je, da me je radi preobilice zaužitega kinina pustila že v prvih treh dneh, pa mi je bilo tako lepo notri, da sem še dalje tarnal, kinin sem pa metal skozi okno v morje.

Zakaj bi tudi ne izrabil prilike? Pomislite! Tamkaj doli strogo načelstvo, »marš ajns«, orožni prijem, krik in vik nešteti predpostavljenih, tukaj pa tak mir in tišina in postrežba in bel kruh. Pa na verando greš, kadar te je volja. Tam sediš in bereš ali pa gledaš na prostrano, zdaj mirno, zdaj razburkano morje, in opazuješ ladje, ki plovejo mimo.

V šoli je bilo od stotnika — češkega Nemca, mimo nadporočnika Grünbergerja in poročnika, pa notri do zadnjega podčastnika vse zagrizeno nemško, le ognjar in kuhar sta bila Slovana, pa še ta dva strogo avstrijska. Rad bi se jih bil vseh otresel, toda žal ni šlo, moral sem v vrsto.

Med gojenci je bil tudi neki Petrović iz Skaljar pri Kotoru; postaven, zal dečko. Le nemški ni znal dobro in se je oglašal vedno z »Ir!« Nemški tovariši ga niso marali, ker je bil ponosne črnogorske nature in ni poznal šale. Vsako najmanjšo priliko so porabili, da so se norčevali iz njega, ta se je pa odzival, kakor je mogel in znal. Videl sem, da mu delajo krivico, in se nekajkrat zanj potegnil ter jih ostro pogrjal. Toda niso odnehali. Petrović pa, ne bodi len, sname v jezi s stene puško in začne s kopitom udrihati po napadalcih.

Pride četovodja »tagšarž«, pokličejo častnika. Petrovića uklenejo in posade v zapor. Drugi dan vsi na raport! Vse govori proti njemu, le jaz povem resnico in se zavzamem zanj. Petrović dobi samo dva dni po šest ur zapora s sponami na roki in nogi, jaz pa večno zaničevanje in priimek »Slawenhetzer«, ki mi ga je nadel nadporočnik Grünberger. Vsa druga imena častnikov Nemcev sem pozabil, to ime sem si pa dobro zapomnil.

O Božiču je šola priredila nekako zasebno veselico, na katero so bili povabljeni tudi drugi vojaški odličniki in kjer so nastopali gojenci zavoda z raznimi deklamacijami in petjem ter v raznih komičnih vlogah. Iz prirojene mržnje, deloma pa tudi iz hlapčevstva nasproti švabskim vzgojiteljem-častnikom je bila glavna vsebina predstave poveličevanje nemštva in sramotenje dunajskih Čehov in Slovanstva. Vsaka psovka »jarac« ali izgovarjava »kned-

lik«, »povidel« je bila kulturnim vzgojiteljem višek duhovitosti in sprejeta z gromkim odobravanjem. Naenkrat se mi je vsa ta komedija tako zagabila, da sem zapustil dvorano, stekel na prosto in odšel po ozki ulici v znano preprosto dalmatinsko gostilnico, kjer sem pri kozarčku vina poslušal starega guslarja, ki je pel srbske narodne pesmi.

Osem mesecev je trajala šola, potem smo se pa odpeljali na strelske vaje v Boko Kotorsko. Živel smo v fortu Lustica nad Ružami, na vaje smo se pa vozili zdaj na ta, zdaj na drugi fort.

Po vajah sem bil dodeljen kot podnarednik-predmojster posadki utrdbe na otoku Mamula.

Na ta otok in v to utrdbo je pošiljala tamošnja avstrijska krajevna vojaška oblast take častnike in podčastnike, ki so se v čem malem pregrešili, ali ki so ji bili napoti. Otok in utrdba Mamula sta bila kraljestvo zase. In najprijetnejši, najveselejši spomini iz moje vojaške dobe so poleg kotorske ječe vezani na ta otok.

Ah, to je bilo rajsko življenje! Razen Nemca-poročnika in ognjarja, Čeha, ter še dveh lenih nemških podčastnikov smo bili sami Jugoslovani. Vsako jutro je prišel z Ostrega tender-čoln, ki nam je prinašal pošto in jestvine, in to je bila edina javna zveza z zunanjim svetom. Včasih, ko je divjal vihar, ni bilo po cele tedne ne ladje, ne tenderja in tedaj smo se sitili z mesnimi, grahovimi in kavinimi konzervami.

Ker smo bli tako rekoč odrezani od drugih, smo se kmalu med seboj spoznali in se podružili. Kakih deset ljudi sem imel pod komando. Skupaj smo spali v prostornih kazematah, kjer je bilo poleti tako prijetno hladno. Res je bilo na milijarde stenic skritih v stenah kazemat, ki so ponoči privrele na dan. Toda mi smo si znali pomagati. Postelje smo znesli na prosto, polili železno ogrodje s petrolejem ter ga zažgali. Pokalo je in smrdelo, da joj, a je pomagalo. Postelje smo nato postavili precej stran od stene in sicer tako, da so bile njihove noge v konzervnih škatljicah, napolnjenih s petrolejem.

Toda dolgo nismo imeli miru. Res, zdaj niso mogle stenice v posteljo po nogah, a našle so drugo pot. Zlezle so po steni na strop, ter padale od tam na postelje. Sicer nas je pa bila tako vedno polovica zunaj na straži. Obzidje je bilo visoko, vrata so se zapirala trdno in ni se bilo treba bati sovražnika. Zato je bila pa tudi straža brez skrbi. Večkrat je položil kak vojak puško v stran ter sladko zadremal. Na tihem sem se mu približal, spravil puško kam za skalo, potem sem pa zaštorljal in zakašljaj, da je revež ves preplašen skočil in segel po puški, ki je pa seveda ni bilo več tam, kamor jo je bil položil. Bili smo si iskreni prijatelji in drug drugemu zaupali vse.

Na severozapadni strani otoka je bil za obzidjem vrtec, ki si ga je lastil komandant. Tam so zorele zelo okusne in sladke fige. Kadar je bila temna,

viharna noč in sem imel jaz stražo, sem odklenil trdnjavska vrata in poslal Nuka in pa Bradaško po fige. Če je pa imel službo Nemec, smo pa zvezali dve rjuhi in po njih je splezal lahki in gibčni Bradaška skozi okno naše kazemate na obzidje, sam pa sem šel k Nemcu, češ, da ne morem spati, ter ga tako zmotil.

Ko je desetnik odslužil svoj rok, je poročnik postavil mene za paznika svetilnika ter mi obenem izročil shrambo jestvin in skrb za kuhinjo. Zdaj sem šele pasel lenobo! Cele dneve sem presedel pri Pauku v kantini, ali pa preležal v svetilniku, če me je pa kuhar rabil, je seveda vedel, kje me lahko dobi.

Toda lepi dnevi aranžueški so kmalu minili.

Naj ob kratkem povem, kako se je to zgodilo.

Kmalu po pogrebu nekega predmojstra, ki ga je raztrgala granata pri prenašanju streliva iz skladišča v Kavali na vozove ter drugi dan po velikih strelskih vajah na Mamuli, ki se jih je udeležil tudi sam polkovnik Poppy, sem prosil gospoda poročnika, komandanta Mamule, za enodnevni odpust z otoka v bližnji Ercegnovi. Ker je vedel, da me je polkovnik radi mojega točnega izpolnjevanja trdnjaviških predpisov potrepljal po rami, mi je to »izjemoma« dovolil s pogojem, da uredim vse svoje tekoče posle in najdem nadomestnika za službo v svetilniku.

Hitro je bilo vse v redu in odpeljal sem se najprej s tenderjem v Ercegnovi, nato pa s čolnom v na-

sproti ležeče Ruže, kjer sem imel prijatelja poštarja in par drugih znancev.

V razgovorih in zabavah je kmalu minil popoldan in je pretekla noč.

Čez noč se je pa tudi morje razburkalo tako, da ladja ni mogla pristati na Mamuli, temveč je izkrcala pošto in hrano in mene na Ostrem rtu, kjer je bil sedež naše stotnije. Seveda sem se moral javiti k raportu.

»Vam se pa na Mamuli godi kakor v nebesih,« me je nagovoril stotnik, »greste na dopust, kadar vas je le volja... Toda jaz vam bom že pokazal! Sie Slawenhetzer, Sie!«

Ali naj se zagovarjam? Čemu neki, ko bi mi vse skupaj nič ne koristilo. Po prihodu na Mamulo pa napišem pismo dobremu polkovniku Poppyju, naj me premesti kam drugam, ker so mi večni očitki postali že neznosni.

In res: Čez štirinajst dni izide polkovno povelje, da sem premeščen v Kotor k »Zeugs artileriji« za pisarja.

Težko je bilo slovo od tovarišev, s katerimi smo marsikatero uganili, toda kaj hočeš, mora že tako biti. Pri poslovilnem raportu pa mi sporoči stotnik, da me bo radi natolcevanja in obrekovanja (t. j. radi pisma polkovniku) tožil pred vojaškim sodiščem.

Na novem mestu so me bili veseli. Čez par dni sem dobil še eno zvezdo, obenem so mi izročili

skrb za prehrano vsega oddelka. Vsako jutro sem hodil s kuharjem na trg kupovat hrano, opoldne in zvečer sem pa nadzoroval razdajo kosila in večerje.

Toda ta prijetnost ni trajala dolgo. Kmalu je izšlo drugo povelje, da moje napredovanje ni veljavno, dokler se stvar glede resničnosti mojih trditev ne razčisti pred sodiščem.

Prvič v Črni gori

Bil sem še mlad in sram me je bilo degradacije. Zvečer sem hodil zunaj mesta in premišljeval vso stvar. Jezilo me je in dejal sem si: »Pljuni na vse skupaj pa pojdi v Črno goro!«

Hitro je bil storjen sklep, še hitreje dejanje.

Šel sem v Škaljare k Petrovičevi materi, kjer sem imel spravljen kovčeg ter vzel iz njega civilno obleko.

Oktoberška noč, brezzvezdna in otožna je razgrnila svojo sivo tenčico nad zalivom in mestom. Bilo je tako turobno in tak dolgčas, da so ostali vojaki proti svoji navadi tudi po šesti uri v vojašnicah, častniki pa so se poskrili v gostilnah in kavarnah v zadnjih sobah, ter pri čaši dalmatinca ali pri črni kavi kvartali pozno v noč. V pristanišču je vladala grobna tišina in tudi mesto je po deveti uri popolnoma onemelo.

»Tra-ta! Tra-ta!« je pela trobenta po vojašnicah in klicala k počitku; toda vojak Peterlin je ni ubogal: Pripravljaj se je na težko pot, na težko

pot v življenje, v svobodo. Poiskal je samotni kraj na bregu globokega potoka. Slekli je vojaško uniformo, vrgel vse skupaj z dolgim in širokim nožem vred na breg ter oblekel svojo ljubo študentovsko obleko. Ne vem, ali je njen dotik in objem tako vplival na razpoloženje človeka, nekaj je bilo res: Čutil se je neodgovornega in svobodnega kakor v tistih lepih dnevih, ko je še v Zagrebu in potem v stari cukrarni v Ljubljani preživel s svojim po-bratimom Golarjem vesele in žalostne dni, kakor je vedel in znal, a vedno samozavesten, svoboden in odporen, tiste dni, ko mu je segalo »morje« le do kolena.

Pomislite, prijateljčki! Dva sveta sta razgrnjena pred njim: Stari, sovražni, avstrijsko-nemški in mladi, do solz ljubljene črnogorsko-slovanski. Tu večno prezebanje, tam večna pomlad. Tu umetno širokorazpete, tipalkam ogromne morske sipe podobne sesalke despotičnega in brezčutno samoljubnega monarha in zakrknjenega rodbinskega glavarja, tam preprosto zvita nprav samodržca, čigar levje srce brani čast in dostojanstvo slovanske rase. V hinavskem objemu avstro-ogrskih in turških utrd in topov se vzdiguje njegovo kraljestvo Bogu pod oblake in kljubuje tisočletja sovražnim navalom.

Še kot ljudskošolski smrkavec sem s slastjo prebiral »Darinko, malo Črnogorko« v Turkovi ljudski izdaji in zdaj, čez dobrih pet ur, bom stopal sam po njeni junaški domovini. Le naprej!

Iz Kotora peljeta dve poti v Njegoše, rodbinski kraj črnogorskih knezov: Prva široka vozna cesta se v vijugah počasi vzpenja po jugozapadnih sklonih Lovčena, druga za jezdece in pešce pa vodi po dolinici za Kotorom strmo navkreber. Izbral nisem ne te ne druge. Kakšne pol ure sem se držal glavne ceste, potem pa, ko sem zaslišal pred seboj korake, sem takoj zavil na levo v strmo skalovje ter se med njim vzbiral oprezno in kolikor moč tiho vse više in više.

Večkrat sem počival in prisluškoval. Vse je molčalo, le veter je šumel, ko se je prerival med skalovjem in grmičevjem v dolino. Nekje na levi strani je moral biti lep gozdič, ker od tam je prihajalo včasih kakor zamolklo bobnenje vodopada. Nedaleč pred menoj se je zakotalil kamen. Najbrž sem bil vznemiril spečo žival. Preplašena je planila proč in na begu sprožila ta kamen.

Gotovo mora biti že precej čez polnoč. Vedno močnejši in mrzlejši veter brije s slemena in tam na levi strani se vedno bolj gosté koraki Črnogorcev, hitečih z osli, natovorjenimi s snegom in kurivom, v Kotor na trg. Kaj, če se jim počasi približam in jih vprašam, koliko je še do meje?

Nebo postaja svetlejša, mlečno sive barve in že se obrisujejo na njem razorane silhete gora. Prečkam v vodoravni smeri ozko polico in se spustim na pot. Pozdravljam mimo hiteče Črnogorke in stopam kvišku.

Malo začudeno mi odzdravljajo in me radovedno ogledujejo, ko jih vprašam, kje je meja.

»Je že spet kakšen dezerter!« si pač mislijo in mi prijateljsko kažejo z roko proti skalnati zaseki, kjer stoji visok obmejni drog:

»Evo ti granice!«

Lepo se jim zahvalim. Noge mi postanejo lahke in kakor da bi mi bili žandarji za petami, hitim zaželenemu cilju naproti ter se ustavim šele pri obmejni črnogorski stražnici.

Dva visoka Črnogorca (v slikoviti narodni noši me prijazno vprašata, kje sem rojen in kaj znam in če imam kakšno vojaško orožje. Da sem zbežal od vojakov, spoznata na prvi pogled, saj jih je šlo že toliko tod mimo, da bi lahko sestavili iz njih kar cel bataljon.

Pogovorimo se prijateljsko. Rečeta mi, naj se javim pri županstvu v Njegoših, in mi želita obilo sreče. Ločimo se ko bratje.

Jaz stopim še na holmec nad cesto, odkoder vidim vso Boko in daleč tam otok Mamulo in širni Jadran in se poslovim od vsega, nato jo pa uberem vesel in lahkih nog proti Njegošem.

Lep kraj je to. V plodoviti dolinici se stiska med skalami in njivicami nekaj čednih, tudi enonadstropnih hiš in mala cerkvica, ki te prijazno vabijo k odpočitku po trudni nočni hoji. Bolj stran od ceste opaziš med drevjem večje poslopje. To je rojstna hiša kraljeve rodbine Petrovičev-Njegošev.

V županstvu napravijo zapisnik in mi svetujejo, naj grem dalje v Cetinje, glavno mesto Črne gore. Tam dobim začasno kakšno delo, medtem pa se lahko odločim za kaj drugega, kakor mi bo ravno všeč.

Od zadnje vojaške plače mi je ostalo še kake pol krone. Kupim kos kruha in nekaj ovčjega sira in se odpravim na pot. Cesta se vije ko kača gor in dol in se kolikor mogoče izogiba globokih kraških kotanj. Kjer morem, jo krenem kar počez po bližnjicah. Nov svet se odpre mojim očem, kadarkoli se vzpne cesta vrh klanca, le na desni strani me zvesto spremlja gora Lovčen, na njegovem vrhuncu pa zabeli včasih izza temnih oblakov grobna kapelica črnogorskega vladike pesnika Petra II. Petrovića-Njegoša.

V vasi Martinovići se mi pridruži star Črnogorec, ki gre po opravkih v Podgorico. Čudim se njegovi gibčnosti in njegovi lahkotni hoji v opankah po ostrem kamenju in skalah. Pripoveduje mi, da za skalnata tla ni boljše obutve, nego so opanke, da hodiš v njih po pečinah in strminah tako varno kakor po ravnem.

Starček stopa enakomerno z legoto, toda komaj ga dohajam. Ni čuda, da računajo Črnogorci za hojo od enega kraja do drugega, koder rabi tujec tri ure, le pičlo uro hoda.

Še velik ovinek na desno in na robu kakih sedem kilometrov dolge in kilometer široke ravnine sem.

To je Cetinjsko polje in takoj pod menoj leži stolica Črne gore, mesto Cetinje.

Mesto ni veliko, toda slavno po svojih junakih, ki so vodili neprestane boje s Turki in bili vedno prvi, kadar je šlo za svobodo zaslužjenih bratov in čast domovine. Nizke, preproste hišice se vrste ob dveh, treh ulicah in okoli maloštevilnih trgov. Večje stavbe so le vojašnica, knežji dvorec ter veliki, dobro utrjeni samostan.

Pohajkujem po mestu in opazujem ulično življenje. Žensk ni skoraj nič, le Črnogorci v narodni noši, visoki, vitki in snažni, ponosni in samozavestni šetajo po belih ulicah, postajajo pred trgovinami in posedajo po kavarnah. Govore odločno in prepričevalno, hočeš, nočeš, moraš jim verjeti.

— Ej, bratec! — si mislim, — tukaj pa že ne bo dela zate. Le poglej te junake! Delavnik je, pa koliko jih brez dela okoli tava. —

Tedaj mi še ni bilo znano, da opravljajo v Črni gori vsa težja dela ženske, ker se junaku ne spodobi ukvarjati se ž njimi. Njegovo orodje je puška in jatagan in njegovo delo na bojnem polju braniti čast domovine...

Nastopili so hladni in deževni jesenski dnevi. Brez denarja, brez dela, brez vsake podjetnosti se vlačim moker in odrevenel tri dni po cetinjskih ulicah in okolici, spim kjerkoli in kakorkoli, si nabere še golazni in slednjič potrkam v obupu na vrata avstrijskega konzulata.

Na vprašanje, kaj bi rad, povem konzulu, da sem pred tremi dnevi zapustil kotorsko vojašnico, zdaj bi se pa rad vrnil.

»Kar vrnite se, Vam ne bo nič hudega, ker ste šele par dni tukaj!«

»Saj bi se vrnil, gospod generalni konzul, pa se ne morem, ker me je čevelj tako ožulil, da niti hoditi ne morem, denarja pa nimam, da bi se odpeljal s pošto.«

»No, če pa želite podpore, moram napraviti zapisnik!«

— Napravi jih magari devet, če hočeš, — si mislim, — da pridem le do denarja, potem pa pokažem figo tebi in Avstriji. —

Sestavijo protokol, ga mi dajo podpisati, denarja pa mi ne dajo nič, le reko mi, naj bom točno ob eni popoldne pred pošto, da tam dobim vse potrebno.

Ob tri četrt na eno sem že tam. Nikogar še ni, le dvovprežna zaprta kočija stoji pripravljena, pred vrati pa voznik koraka semtertja ter se z bičem tolče po štibalah. Nato prideta dva mladeniča in sedeta v kočijo; čas je, da se odpeljemo! Voznik skoči na kozla in vzame vajeti v roke. Tedaj se prikaže izza hiše sluga avstrijskega konzulata in mi reče, naj sedem v kočijo, vozni listek pa odda vozniku.

— Vrag vzemi tebe in tvojega gospodarja! — si mislim in se skobacam v voz.

Nekaj časa se vozimo molče; vsak je zatopljen v svoje misli. Pa saj je navsezadnje čisto prav, da mi niso dali denarja. Nekaj časa bi že izhajal, nato bi pa zopet stradal in prezebal. In na konec bi se moral vseeno vrniti, ker v letni obleki na noben način ne bi prenesel hude črnogorske zime.

Vidim, kako me mlada sopotnika radovedno ogledujeta in se na tihem pomenkujeta. Nazadnje me mlajši vpraša, kam se peljem. Povem jima, kdo in kaj sem in zakaj se vračam. Tudi ona dva se mi predstavita: Tajnik justičnega ministrstva Šavlić ter vojvoda Stevo Petrović-Njegoš, nečak kralja Nikole in študent heidelberškega vseučilišča. Prvi se pelje službeno na Dunaj, drugi pa v Nemčijo nadaljevat študije.

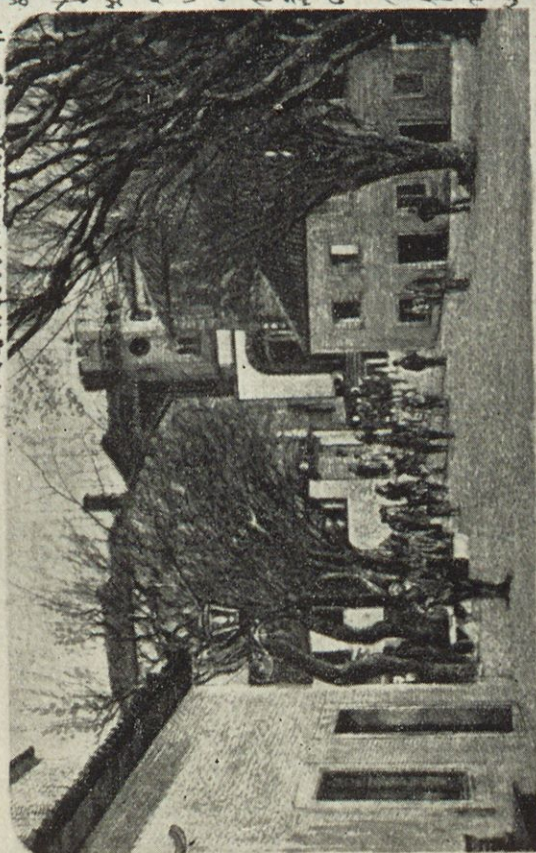
Sprijeteljimo se. Pogovarjamo se o tem in onem, nazadnje mi svetujeta:

»Veste kaj?! Vi ostanete v Črni gori, midva vam preskrbiva službo, konzulu pa pošljemo iz Njegošev telegrafično nazaj denar, ki ga je dal za vozni listek, češ, da ste se premislili...«

Kaj si morete želeli lepšega? Toda jaz sem se že odločil, da se vrnem, in svojih sklepov ne menjam rad. Odklonil sem ponudbo, prosil sem ju pa, če še kdaj nanese prilika, da se vrnem v njuno domovino, da mi pojmeta tudi tedaj na roko.

Dasi razočarana nad menoj in malo nejevoljna, mi vendar obljubita, da naredita vse, kar bo v njuni moči.

Morski port: Mamula 10. VI. 09.

Nikola Egladnovica / Radmila Kovač

di uba Johana!
 Tu ti potajem
 zopet jeshi
 u onaj podrijet
 Ule sem ce jsh
 nalivao, no, jsh
 uae chr. -
 Zakaj mi tako
 dolgo nje ne
 piseš? jay sem
 Ti jay na troje
 pisno v onem
 na spizeta odap
 vril, ali ga nis
 Ercegovi
 jay sem a in pual za god jsh mi
 mla? Govej jsh mi kaj. Ah jsh odet kaj v
 me ne odgovore. jsh nar! jsh nar! jsh nar!
 T. P. obeliskomier 5/5 R. in Mamula
 Port: lastomov.

Ercegovi

Castelnuovo. Bocche di Cattaro.

Epitaphi

V Njegoših se ustavimo, da oddamo in prevzamemo pošto. Tu me hočeta še enkrat pregovoriti, češ, da jih je sram, ker sem bil prisiljen vrniti se v Avstrijo, toda ostal sem pri svojem sklepu.

Poštni voz hiti po zložno speljanih vijugah vedno globlje v dolino in vedno razločnejše se kažejo stavbe in okolica Kotor. Smo že mimo utrdbe Svete Trojice in zdaj zavijemo naravnost proti mestu.

Prijatelja opazujeta boj, ki ga bijem v duši in ki se mi odraža na obrazu, toda zdaj mi ne moreta več pomagati.

Voznik nategne vajeti in ustavi voz na obali tik velikih vrat. Zlezemo počasi skozi nizka vratca in se prijateljsko poslovimo:

Srečno pot!

»Srečno pot, pa na svidenje!«

V ječi

In spet sem sam. Grem z obale skozi mestna vrata in nisem še stopil na trg, že me spozna neki štajerski sovojak-nemškutar, ki pri tej priči izgine v stranski ulici. Toda ne za dolgo. Zbežal je le na »glavno stražo« naznanit moj prihod in kmalu se vrne s petimi vojaki madžarskega pešpolka, ki me vzamejo v svojo sredo in odpeljejo naravnost v garnizijske zapore.

Ljudje, posebno študentje, ki me poznajo, se začudeno ozirajo za menoj: Kaj je neki naredil, da ga pelje toliko vojakov z nasajenimi bajoneti...

Desetnik pozvoni in težka železna vrata jetnišnice se s šumom odpro. Peljejo me na temni hodnik in pokličejo ječarja, štabnega profosa. Pisarno ima v drugem nadstropju in ko stopa po stopnicah, pusti, da mu dolga sablja žvenketa na cementnih tleh in vzbuja že oddaleč v srcih jetnikov grozo in strah. A kaj šele, kadar se ti pokaže v lastni osebi: močna, korenjaška postava, namršenih las in obrvi, srepega pogleda in mogočnih, junaško dolgih brk!

— Kdo je, ki ste ga pripeljali? — vpraša desetnika nemško.

»Gospod štabsprofos, pokorno javljam, da smo ujeli dezerterja!«

— Kje imate zaporno povelje? —

»Ga nimam!«

— Pa kako ste se osmelili, ga pripeljati semkaj? Kdo vam je to zapovedal? —

Desetnik se ozre, da bi pokazal na mojega sorojaka, toda ta je že nekaj slutil in ravno o pravem času odnesel pete.

— Vi, korporal! Odvedite svoje vojake, od koder ste prišli in zapomnite si za vedno, da brez zapornega povelja nimam pravice sprejeti v svoje varstvo niti zadnjega vojaka... Vi pa, predmojster, pojdite v vojašnico in se javite svojim predpostavljenim! Zbogom! —

Noč prespim v vojašnici na svobodi. Drugo jutro moram na raport, od tam pa za par dni v začasni zapor, dokler ne odloči polkovnik, kaj bo z menoj.

V zaporu me obiskujejo prijatelji podčastniki in mi poročajo, kako se stvar pleče. Pride tudi polkovnik Poppy. Izprašuje me, zakaj sem napravil tako neumnost. V zaporu sem dobil očetovo pismo, ki mi ga polkovnik vzame iz žepa in prečita.

»Vidite,« pravi, »oče Vam piše, da bodite pridni in se zadržite dobro, a kaj ste naredili Vi?«... Prime me za rame in reče nekako sočutno: »Jaz Vam ne morem več pomagati!«

Par dni nato stojim drugič pred štabnim profesorom. Toda zdaj se me ne brani več. Pokliče desetnika-ključarja in mu določi celico, kamor me naj zapre.

Greva iz pisarne nazaj v visoko pritličje in tam dobim na popolno razpolago čedno, svetlo sobico, tri korake dolgo, dva široko, z vojaško posteljo, mizico in stolom, s precejšnjim oknom, lepo prekržanim s trpežnimi železnimi palicami, z debelimi hrastovimi vrati, ki se lahko varno zapahnejo in zaklenejo od zunaj in imajo v zgornji polovici ljubko zamreženo okence, ki pa ima tudi debela lesena vratca, zapirajoča se od zunaj.

Skozi okence opazuješ lahko kos ozkega hodnika, vrata poševno od tebe ležeče druge celice ter polovico okna, ki ti odpira pogled na par hiš, stoječih onstran ozke mestne ulice, iznad streh pa te pozdravlja košček južnega neba.

Torej v to, izmed vseh najprijaznejšo celico me zapre ključar in odide po svojih opravkih, mene pa prepusti samemu sebi. Sedem k mizici. Prav udobno je tukaj, lahko bom zlagal pesmi in pisal novele; seveda na tihem, ker tako početje je po pravilniku prepovedano. Saj še domačim ne moreš pisati več kakor enkrat na mesec. E, pa bo že!

Tudi sprehajaš se lahko, kadar se naveličaš sedenja; dva koraka gor, dva koraka dol, počez iz kota v kot pa celo tri. Kdo bi si mislil: Naravnost imenitno.

Od stropa visi kletka za svetiljko. Zvečer jo ključar prižge in potem gori vso noč, tako, da me ne bo strah samega.

Ob šestih zjutraj moramo vsi vstati, do pol sedmih pospravimo sobo in očistimo sebe, nato dobimo prežganko ali črno kavo, potem se pa postavimo na hodniku v vrsto. Pride gospod štabsprofos, nas pregleda, vpraša, ali ima kdo kakšno željo, ter nas pelje na dvorišče k prostim vajam in korakanju.

Ko bi vi le videli to in poslušali, kako zna pove-
ljevati naš gospod štabni profos: Cel Radecki je. Pa kaj Radecki, pravi pravcati Napoleon in nič manjšega!

Na videz trd, neizprosni, mož jaklen, pa je gospod Anton Bišćan — doma iz hrvatskega Zagorja — na znotraj dobričnik, da malo takih. Prav očetovsko skrbi za nas in strogo pazi, da dobimo v redu vse, kar nam gre. Zato ga imamo pa tudi vsi radi in so med nami taki, ki so že po dvakrat in tudi trikrat zbežali od vojakov, pa so se vselej spet vrnili pod njegovo okrilje. Na primer moji najbližji sosedi po celicah: Dalmatinec Jurišić, Čeh Machaček in Madžar Šmit.

Kaj vse vedo povedati ti ljudje! Ob nedeljah popoldne, ko gre gospod Bišćan s svojo soprogo na izprehod in na kozarček vina, ključar pa k svoji ljubici, stopimo vsak k svojemu okencu in pripovedujemo drug drugemu, kaj smo vse doživeli. In čim več vemo, tem rajši se imamo. In kadar kdo

odsedi svojo kazen in mora zapustiti jetnišnico, nam je, kakor bi se poslavljal od nas za vedno naš najdražji brat, s katerim smo preživel vse mlade dni...

Tako je pri nas ob nedeljskih popoldnevih. Drugeče pa sedimo tiho po svojih celicah in premišljujemo o minljivosti vsega posvetnega.

Jaz in tovariš Machaček sva v tem oziru na boljšem, ker sta najini celici tik okna in lahko opazujeva skozi okence tudi par sosednih hiš in življenje, ki se vrši tam pred našimi očmi, to je pri odprtih oknih prvega in drugega nadstropja. In tudi o tem zunanjem življenju bi se dalo povedati marsikaj zanimivega.

V hiši nasproti našega okna živi v drugem nadstropju postavna vdova s krasno, še ne dvajsetletno pastorko, v katero so se zaljubljali vsi jetniki, kar jih je bilo pred nami in se še bodo, kar jih bo za nami, dokler ptičica ne odleti. Zaljubljeni smo tudi mi in vselej, kadar se prikaže pri oknu njen inili obrazek, se nam zdi, da je zlata jutranja zarja pogledala v naše mračne prostore.

Ona to dobro ve in sloni na oknu najraje zvečer ob času naše večerje, ko so dobre četrte ure odprte celice in so nas polni hodniki. Silno prijazna je in se nič ne jezi, če prileti k nji iz ust neotesanca semtertja kakšen dobromiseln, toda neslan dovtip. Le oči se ji zaiskre, za hip jo oblije rdečica, nato se pa odpuščajoče zasmehlja in vse je zopet pozabljeno.

Včasih jo pride obiskat prijateljica istih let in prav tako lepa, toda veliko bolj živa in odločna. In tedaj sta pri oknu kar po cele ure. Tisti dan je za nas praznik in marsikateri sanja vso noč o sladkih, ljubkih dekletih in pozabi, da je v ječi.

Pa tudi drugače ima naša mlada sosedka silno dobro srce. Ve, kakšni revčki so mladi jetniki, ki jim je vsaka pot zabranjena in morajo samotariti mesece in leta. V pozni nočni uri, ko že skoraj vse spi po svojih celicah in dremlje celo straža pri vratih, se iznenada razsvetli v drugem nadstropju dobro znano okno in poloblečena v tanko spodnje perilo in vsa razsvetljena od petrolejke gre naša vila k počitku. In skozi zamrežena vratca celic spremljajo vsak njen gib hrepeneči pogledi jetnikov in njih globoki vzdih »ah« in »oh« se gube po temnem hodniku...

Od brezdelja ne morem spati. Večkrat vstanem, naslonim se na celična vrata in zrem skozi odprto okence in hišno okno na oni košček zunanjega sveta, ki ga more obšiniti moje oko. Luna sveti nekje in stelje ozko zlato preprogo po hodniku. Robovi streh se blešče v srebru, zasenčene dele pa varuje poltema. Na koščku vidnega neba trepečejo zvezde, lahek pomladanski vetrček pihlja skozi okno in raznaša po zatohli jetnišnici duh jasmína in magnolije. Nekje se dero mačke, nekje igra nekdo na gusli. V škaljarih pojo fantje; besed ne razumeš, toda napev sega globoko v srce.

»Anica!!... Moji dragi, moji ljubi! Daleč ste in gotovo že spite; jaz pa slonim tukaj v temi in gledam v prostost in mislim na vas. Sladko spite!

Na hodniku zaslišim tihe korake, ki prihajajo bliže in bliže. Visoka, bleda postava jetničarja splošne okrožne jetnišnice se približa in obstane pri oknu. Dobro znan mi je: Star je okoli 60 let in ima ženo in tri odrasle hčere. Kaj ga je neki privedlo sem?

Stoji pri oknu in gleda venkaj. Dolgi, sivi brki mu otožno vise nad ustnicami. Lepo pričesan in gladko obrit je. Lunini žarki ga oblivajo in v svoji beli obleki je podoben marmornatemu kipu.

Obrnjen je proti enonadstropni hišici z majhnim balkonom. Gotovo pričakuje nekoga. In res: Vrata v prvem nadstropju se odpro in na balkon stopi ženska. Tudi njo takoj spoznam. Kolikokrat sem jo že videl šivati pri oknu po cele dopoldneve in večere. Tudi ona je že priletna, sivih las in velega, bolehnega obraza. Toda kaj! Ljubezen ne pozna starosti, prava ljubezen je slepa!

Vsa zamaknjena stojita tu v pozni pomladanski mesečni noči, stara in siva, vendar še polna ljubezenskega ognja.

Naenkrat prešine nočno tišino glasen krohot, ki prihaja s sosednjega hodnika jetnišnice. To so jetničarjeve hčerke, ki so oprezovale za očetom in njegovo staro ljubico. Vsa preplašena se skrijeta zaljubljenca za temno zidovje hiš...

Dnevi minejo in tedni. Večkrat gledam na balkon in na okna hišice, toda starke ne vidim več. Nekega popoldneva pa se začno zbirati pred hišo ljudje. Zvonovi zazvone, pride duhovnik in se ustavi pred vežo, iz katere prineso kmalu nato sivo-barvano krsto in zavijejo ž njo za ogel. Pri našem oknu pa stoji stari jetničar in strmi na cesto še dolgo potem, ko se je skril v ozki ulici že poslednji pogrebec. Toda zdaj ne slišiš nobenega krika in vika in ne krohota razžaljenih hčerá; grobna tišina vlada tudi v jetnišnici...

*

Da, da! Pomlad je odprla vrata in okna tudi jetnišnici in sili skozi najmanjše razpoke celo v polnočni mrak temnice.

Nekega jutra, ko smo komaj prišli z jutranjih vaj na dvorišču in so nas pozaprli po celicah, prihiti ključar, odpira drugo za drugo celico in kriči:

»Vsi na raport! Hitro se očedite in ajdi na hodnik v vrsto! Gospod polkovnik so tu.«

Stojimo v vrstah, drug poleg drugega, po velikosti, pred nami pa stopa semtertja gospod štabsprofos Biščan. Razburjen je: sablja mu rožlja po kamnitih tleh, s prsti pa si trebi in viha orjaške brke. Desetnik ključar nas prešteje ter pove število štabsprofosu. S stopnic se začujejo koraki.

»Habt acht!«

Pride polkovnik, Biščan mu pove število jetnikov in stopi v stran. Polkovnik gre od človeka do člo-

veka in jih izprašuje, kako se pišejo, nato se postavi pred četo in začne:

»Prišlo mi je na uho: Stranke iz sosednjih hiš se pritožujejo, da si skoraj ne upajo več stopiti k oknu in pogledati na ulico, ker jetniki skačejo okoli malone goli, se kopljejo na hodnikih ter se tudi drugače tako nespodobno obnašajo, da je kar groza. Opozarjam vas, vedite se dostojno in glejte, da se kaj takega več ne pripeti, ker drugače bom primoran, napeti čisto druge strune in vam prepovem vsak izhod iz celice; kdor bo pa zasačen pri kakšni grdobiji, bo izročen sodišču in najstrožje kaznovan. — Abtreten!«

Par dni drže fantje mulo. Nič se ne menijo za ona dekleta tam onstran ceste, pa naj se še tako ljubko smehljajo in koketirajo. Toda kmalu spoznajo, da si niso te kaj takega izmislile in jih zatožile, temveč da mora imeti pri tej stvari svoje umazane prste kak zavidljiv star grešnik in — prijateljstvo in zaupanje se obnovi v polni meri.

*

Jetniki, ki so bili že obsojeni na daljši ali krajši rok, seveda ne radi večjih zločinov, hodijo vsak dan kam v mesto na delo ter si na ta način kratijo čas in zaslužijo marsikatero kronco. Res jih stražijo vojaki z nasajenimi bajoneti, pa to ni nič hudega, da so le na prostem.

Jaz pa sedim že tretji mesec v preiskovalnem zaporu, pa še ne vem, kdaj bom sojen. Dvakrat

sem bil že pri sodniku avditorju na zasliševanju, danes grem pa tretjič. Bomo videli.

Stotnik avditor, Čeh in Slovan, mi gre na roko, kolikor le more. Pove mi, da moja stvar ne teče bogve kako gladko. Vsi nekdanji tovariši iz vojaške šole so proti meni, le dva Nemca Moses in Sormann se potegujeta za me. Še celo oni Petrovič iz Škaljar, za katerega sem se na raportu potegnil, je pričal proti.

Nazadnje mi avditor prebere vse izjave in reče:

»Gospod Peterlin, zdaj ste slišali vse in lahko sklepate. Težko vas bo izrezati. Ali nekaj vam svetujem: Dajte se preiskati od zdravnika; on vam lahko napiše spričevalo, da trpite na živcih in se vam zdi, da vas vse preganja. Samo na ta način uidete kazni. Ali ste soglasni?«

— Ne, gospod sodnik! Naj se izteče kakorkoli že, tega sredstva se pa ne maram poslužiti. —

»Kakor vam je drago,« pravi avditor in skomigne z ramami.

Par dni nato je sodba. Iz mojega kazenskega listka (Strafkarte), ki ga hrani tukajšnje sodišče že dvaintrideset let je razvidno, da je France Peterlin, rojen 1. 1879. v Kamniku na Kranjskem, rimsko-katoliške vere, samski in po poklicu študent, zdaj predmojster pri trdnjavskem topničarskem polku No. 5. od garnizijskega sodišča v Kotoru dne 28. januarja 1902 (ravno na moj rojstni dan) radi zločina prve dezertacije pri prostovoljni vrnitvi, po § 183

in 199 vojnega zakonika, ter radi prestopka kršitve subordinacije po § 145, 146 b in 156 istega zakonika obsojen na petmesečno ječo, združeno z degradacijo. Žig: K. und k. Garnisons Gericht Cattaro (Dalmatien) in podpis: Josef Čejka, Hauptmann-Auditor.

Po vrnitvi v ječo vzamem jopič, stopim k oknu ter odrežem svečano in vpričo drugih jetnikov ter gospodičen z onstran ulice tistih par zvezdic, ki so mi pred meseci napravile toliko veselja, pa jih vržem na cesto.

Zdaj je vse v redu. Zdaj sem polnopravni član jetniške družbe. Zdaj ni nobene razlike več med mojimi tovariši in menoj. Trepljajo me po rami, a gospodični z onstran se mi smehljata prijazneje.

Gospod Bišćan me pokliče v pisarno in pravi:

»Vi, Peterlin! Čez par dni odsluži moj pisar svojo kazen, vi ste jo pa šele nastopili. Kaj, če bi vi prevzeli njegove posle? Ta je bil Nemec, midva sva pa oba iz istih krajev doma. Vi ste Kranjec, jaz sem pa Zagorec. Upam, da se bova razumela. Dela ne bodete imeli preveč, samo točno ga bo treba izpolnjevati. Ali ste soglasni?«

»I, seveda, gospod štabsprofos!«

Tako je. Namesto izgubljene šarže sem dobil drugo: od danes naprej sem jetniški pisar.

Nova služba v resnici ni pretežka. Večinoma črtam in delam razne potrebne obrazce, kamor vpisujem nato številke jetnikov, stroške zanje,

njihov zaslužek in razne druge prihode in stroške, kakor je to pri vsakem gospodarstvu potrebno.

Gospod Biščan se navadno ne mudi dolgo v pisarni, ker ima preobilo drugega posla. Pove mi, kaj naj storim, hodi gor in dol po sobi, postoji malo pri oknu, si opaše sabljo, natakne čepico na glavo, reče, da se bo kmalu vrnil, pa gre skozi vrata in jih zaklene od zunaj.

Zdaj sem lahko miren, ker razen štabsprofosa ne more nihče k meni. Hitro načrtam dnevne izkaze in vpišem potrebne številke, nato pa stopim k oknu in gledam na mesto, ki leži pred menoj kot na dlani. Stanovanje vdove s pastorko je zdaj nižje od pisarne in lahko opazujem, kaj se godi v sobi.

Danes so zavese spuščene; najbrž še vsi spe, ali pa je šla gospodinja s pastorko na trg. Toda ne, nekaj belega je švignilo mimo okna in iz zadnje sobe prihaja otročji jok. Nestrpno čakam, ali se kaj kmalu pokaže ljubljeni obrazek s plamtečimi očmi in se mi na moj poklon prijazno nasmehlja. Čakam minuto, čakam dve. »Gotovo še ni oblečena«, mislim, »pa se neumnica ne upa blizu.«

Že hočem zapreti okno in sesti k svoji mizi, ko se zavesa siloma odgrne in pri oknu se pokaže razjarjena postava postarnega človeka, ki me par minut izzivajoče gleda, potem se pa zopet skrije za zaveso.

»No, zdaj si pa videl hudiča!« dem samemu sebi in se hočem umakniti.

»Rrrssk!« zaškrta nekaj pri vratih in isti hip stoji že gospod štabsprofos v pisarni. Nekako namuza se mi, pa nič ne reče.

»Nekoliko me boli glava, pa sem odprl okno«... mu pravim ter sedem k pisalni mizi.

Gospod Bišćan ima, kakor vsak dober človek, včasih tudi svoje muhe. Kdaj in kako se je neki navadil odpirati vrata tako tiho in iznenada? Gotovo so ga privedle do tega razne nepričakovane dogodivščine.

Okrog prvega vsakega meseca imava pa dva dosti dela. Morava napraviti mesečne obračune in tedaj sedi tudi gospod Bišćan v pisarni po cele do- in popoldneve. Meni se tedaj ne godi slabo, ker mi prinese vodja vselej maseljce vina in tudi kak masten prigrizek. Ko je pa stvar urejena, pa sede gospod štabsprofos nasproti mene in začne pripovedovati svoje doživljaje in jih pripoveduje s tako vnemo in tako zabavno, da pozabiva oba na čas in jed in da ga pride njegova boljša polovica oštevati in klicati h kosilu.

Prijetno mi teko dnevi, tedni in meseci, a vedno bolj in bolj se bliža dan, ko bom moral zapustiti to brezskrbno zavetišče, svoje drage slučajne prijatelje in svojo tiho celico, kjer sem presanjal toliko lepih sanj in sezidal toliko krasnih gradov v oblake. Zapustil bom svojega dobrega varuha Antona Bišćana in se s studom pogreznil v mlako stroge avstrijske discipline in vojaške vsakdanjosti.

Zunaj vlada že čisto poletje. Solnce pripeka z večno jasnega neba in belo zidovje mesta se blešči v njegovih žarkih tako, da ti jemlje vid.

Binkošti so zdaj že za nami in dan pred Rešnjim telesom moram iz ječe k svoji novi šesti stotniji. Prijatelj Bišćan mi odkritosrčno pove, da mu bo dolgčas po meni, da bi me najraje obdržal in da je že vložil prošnjo, ki mu je pa bila odbita. Seveda, šesti kompaniji sem bolj potreben, tam komaj čakajo mojega prihoda.

Lepo se poslovim od vseh. Bišćan me spremlja do vrat jetnišnice, mi stisne roko, želi obilo sreče in me povabi, naj ga pridem kaj obiskat. Obljubim mu z veseljem. Predno zavijem za ogel, se ozrem še enkrat na prijazno poslopje, ki me je toliko časa prav po očetovsko stiskalo v svoje naročje. Nehote mi šine pogled tudi na sosednjo hišo. Tam gori na oknu slonita dve mili osebeci in bel robček plahuta v vetru.

Pri šesti kompaniji

Šesta kompanija je bila tedaj nastanjena v velikem poslopju čisto sredi mesta. Vanjo si prišel iz ozke ulice. Dvorišče je bilo od vseh strani obzidano in precej obsežno. Stavba je bila stara, toda, kolikor se spominjam, lepo prenovljena in brez stenice.

Nisem prišel kot zmagovalec poln veličja in slave, temveč kot star, ponošen prostak; ni bilo z menoj bogatega spremstva, le jetniški ključar je šel z menoj, da izroči komandirju potrebne listine, in niso me sprejeli z navdušenjem in pokloni, ampak s srepimi, nezaupljivimi pogledi.

»A dos is er!« je rekel četovodja in se škodoželjno namuzal. »Zofort cum raport!«

Stotnik me premeri od nog do glave, mi da par obveznih nauk in takoj obljubi, da naj nikar ne mislim, da bom lahko počel, kar me bo volja, temveč da bom moral poslušati in samo pokoren biti, ker bo moj najmanjši prestopok najstrožje kaznovan. »Ali ste razumeli?«

»Ja, her havptman!«

Priroda me je obdarila s čudovito lastnostjo, da ne premišljam dolgo, temveč da se v najkrajšem času z lahkoto prilagodim tudi najnerodnejšemu položaju in najneverjetnejšim okoliščinam. Če pa stvar tudi na ta način ne gre, kakor je treba, pa najdem ravno tako hitro spet drugo pot in drug izhod.

Tako je bilo tudi tukaj. Drugi dan sem se vsemu že tako privadil, kakor da bi bil tu že od bog ve kdaj.

Vežbanja je bilo pri stotnji bore malo, vedno si bil kje drugod vprežen. Vsak drugi dan si moral kam na stražo, bodisi v mestu ali pri skladiščih daleč zunaj mesta. In to mi je ugajalo, je bilo vsaj spremembe.

Zgodi se pa nekega jutra, da moram očediti in pospraviti sobo. Kadar opraviš to, si prost, ker je za vsakega določeno le eno delo, ki ga moraš izvršiti. Prijatelj iz vojaške šole, desetnik Sormann mi je izbral to delo kot najlažje.

Ko sem že vse lepo opravil, pa pride z dvorišča »inšpekcijski« in zahteva, naj grem pometat dvorišče. Pojasnim mu, da sem svoje delo že opravil tu gori, on pa zahteva, da moram in moram dol. Prerekanje sliši Sormann in reče:

»Peterlin ostane tu; najdite si koga drugega!«

Ko vojak odide, pravi Sormann:

»Ti mladi domišljavci so naravnost neznosni. Nič se ne boj, se bom že postavil zate.«

Sormann je star, preizkušen vojak. Služil je pet let v francoski tujski legiji v Afriki, pa se je vrnil in mora zdaj odslužiti svoj rok tudi tukaj.

Potem imam nekaj časa mir. Okrog desete ure pa zakriče iznenada:

»Peterlin, h kompani-raportu!«

Očedim se hitro in grem v pisarno. Stotnik je ves rdeč v obraz in bruha žveplo in ogenj. Ne posluša nobenih mojih opravičil in ne Sormannove zago-vorjave, samo kriči in kriči:

»Jaz vam bom že pokazal, boste videli. Takoj k bataljonskemu raportu!«

Napravim se v paradno uniformo, nataknem čako na glavo in grem nazaj v pisarno, ker je stotnik kot najstarejši pri polku, in ker ni nobenega majorja, obenem tudi bataljonski komandant. Ponovi se do pičice prejšnji prizor, nazadnje pa zapove surovina:

»Pripravite se k polkovnemu zaslišanju!«

Toda tu mu je izpodletelo. Čakam četrť ure, pol ure, eno uro, pa me pokličejo nazaj v pisarno.

»Zaradi prestopka proti predpostavljenim vas kaznujem z desetimi dnevi zapore, poostrenega s postom, temnico in „zapestnicami!“ zatuli strogi Nemec in se skrije v sosedno sobo.

Pozneje sem zvedel, da je bil njegov predlog pri polku zavrjen in mu je bilo namignjeno, da naj se taki pregreški kaznujejo le pri stotniji; toda on mi je iz jeze vseeno naložil najtežjo kazen, ki jo

more bataljonski poveljnik sploh dati. Kaj drugega tudi ne zasluži takšen dezerter in podpihovalec Slovanov, za kakršnega sem zdaj med zagrizenim pangermanskim oficirstvom še trikrat bolj veljal.

»No, ne boš dolgo kaše pihal!« sem si mislil, vzel plašč in krušno bisago ter šel v že dobro znani zapor. In tam je tekom desetih dni dozorel sklep, da zbežim drugič, pa naj me stane, kar hoče.

Po mestu se je hitro raznesla moja nova dogodivščina in prijatelji so prihajali pred moje okno, mi prinašali razne jestvine in pijačo ter mi s šalami in dovtipi krajšali čas.

Posebno se spominjam pokojnega Leopolda Puppisa iz Logatca, prijatelja še iz šolskih klopi, ki je bil narednik pri mestnem poveljstvu in s katerim sva tistih par dni, kar sem jih še preživel v Kotoru, marsikatero uganila.

Zapor je bil namreč v stranski ulici, čisto nekje v kotu, naslonjen na stene gore svetega Ivana, kamor je le redko pogledalo oko visokih predpostavljjenih; straža je bila iz enakega testa kakor mi in je rada gledala skozi prste.

Tudi ključar je bil dober fant, Slovak izpod Karpatov. Dajal mi je take zapestnice, da sem jih z lahkoto snel, kadar sem jih le hotel, v temnico me je pa zaprl le, kadar se je nadejal višjega obiska.

Po vrnitvi v vojašnico se navidezno pomirim in poboljšan izpolnjujem vsa povelja sitnih poveljnikov, na tihem se pa pripravljam za beg. Kovčeg

in vse na poti nepotrebne stvari prenesem k branjevki nasproti vojašnice, toda nikomur ne črhnem niti besedice, zakaj to delam. Ob prostih večernih urah se sprehajava s Puppisom po obali zunaj mesta in jaz preiskujem z očmi pobočje Lovčena in si v duhu črtam smer poti, po kateri bom bežal.

Neke nedelje koncem julija dobim prost izhod do enajstih ponoči. Po raportu grem k znanim domačinom v goste in po slovo. S Puppisom pijeja preko devete ure, potem ga spremim do stanovanja, se toplo poslovim od njega, ki me začuden vpraša, zakaj uganjam baš ta večer take ceremonije, in odkorakam na izprehod iz mesta.

Hodim počasi po cesti v Škaljare in dalje v noč. Ne bojim se nikogar. Če me slučajno kdo ustavi, mu pokažem dovoljenje, pa je vse dobro. Skoraj na istem mestu kot prvič zavijem na desno v skalovje, in ko sem že precej visoko, poiščem široko in kolikor mogoče gladko skalo ter ležem nanjo.

Krasna, jasna poletna noč. Meseca ni videti, toda vse nebo je posejano z milijoni zvezd. Z veliko ljubeznijo poiščem med njimi Veliki voz in tisto malo zvezdico kraj njegove osi. Po njej sem pošiljal vedno pozdrave svojim dragim v domovino. Pošiljam jih tudi zdaj.

Od razsvetljene kotorske obale prihajajo kakor šumenje valov, zdaj jasno, razločno, zdaj medlo in komaj slišno, glasovi koračnic in valčkov, ki jih igra vojaška godba.

Potem godba preneha in luči v mestu ugasnejo druga za drugo.

In vseokrog zavlada na mah taka tišina, da slišiš utripe srca, tam daleč, od onstran prepada iz forta San Giovanni, pa se čuje votlo korakanje straže. Kakor da me sama priroda varuje pred nenadnim sovražnikom, si mislim.

»Halt, ver da? Patrol forbaj!« se oglasi krik straže od spodaj, zdaj s te, zdaj z one utrdbe.

Čutim se združenega s prirodo kakor malokdaj poprej in tako varnega, da pozabim na vse in sladko zadremļjem.

Mrzel jutranji vetrc me zbudi iz spanja. Preplašen planem kvišku. Temno je še, le nad Lovčonom je črno modro nebo pobledelo in mrak postaja prozornejši.

Stopim hitreje. Da ne zaidem na cesto, zavijem malo bolj na levo v plazovje in po jarku kvišku. Dani se.

Drugič v Črni gori

Prej kakor sem mislil, sem zopet na svobodnih tleh slovanske Črne gore. Na meji me sprejmeta dva druga Črnogorca. Izročim jima vojaški bajonet, da ga vrneta avstrijski oblasti in odhitim proti Njegošim. Noge in srce so mi lahki in židane volje jo maham proti Cetinju.

Pa kaj bi tudi ne bil vesel? Otresel sem se sovražnih ljudi, zadnjikrat sem slišal pokvarjeno vojaško nemščino, s katero so uslužljivi slovanski hlapci gnjavili sebe in druge, in prepričan sem bil, da me čakata tam v Cetinju moja nekdanja prijatelja tiste jesenske vožnje v Kotor.

Pa tudi drugače je bila ta druga pot zame veliko prijetnejša: Bilo je lepega poletnega solnčnega jutra, od vseh strani te je pozdravljalo ptičje petje, rahel vetrič je pihljal sem od Lovčena in se igral v grmičevju in v travi. Ljudje so bili zadovoljni in praznično razpoloženi, ali so se vsaj meni taki zdeli in jaz bi jih najraje objemal drugega za drugim in vse vprek, mlade in stare.

Letos je bilo dozdej še precej dežja in tisto malo žita in krompirja, kar so ga imeli na svojih malih, s kamenjem ograjenih njivicah in majcenih vrtičkih, je obetalo dobro letino. Pa tudi zima je bila huda in nametala je tam v globoke veternice Lovčena snega do vrha, a tega doli v Kotoru tako mnogo potrebujejo za pivnice, gostilne in hladilnike na parnikih. In vse to prinese revežem marsikateri novčič.

Ko grem že proti Cetinju, od Martinovičev dalje, od silne vročine in soparice nič več tako vesel in zadovoljen, prilezejo bog ve od kod grdi, temni oblaki, se oprimejo skalnatih krivošijskih vrhov, se zgneto v mogočno vojsko in planejo z bliskom in gromom, ki odmeva kot trobenta sodnega dne od gorá in prepadov, z veliko naglico za meno.

Kaj naj storim? Kamor pogledam, daleč naokoli nikjer nobene hiše. Nič ne pomaga: moker bom kakor miš.

Hitim, kolikor morem. Zdaj sem kmalu na vrhu, kjer zavije cesta dol na Cetinjsko polje, vsaj tako se mi zdi. Grom prihaja vedno bližje in veter hoče strgati z mene zadnji košček obleke. Padejo prve kaplje, težke in debele, in bela cesta potemni od njih.

Za ovinkom opazim pastirja, kako hiti s svojimi ovci po jarku proti skalovju. Uberem jo za njim in kmalu sem v prirodnem zavetišču pod velikansko skalo. Semkaj ne pride nikoli ne dež in ne solnce.

Po odpadkih na tleh vidim, da rabijo to jamo za nekak ovčji hlev.

Ploha je kmalu pri kraju, nevihta je krenila proti morju in popoldansko solnce obseva prerajeno in osveženo okolico in skoraj vidiš, kako s svojimi žarki travo in drugo zelenje kar iz zemlje vleče.

Po prihodu v Cetinje poiščem na ministrstvu prijatelja Šavlića. Vesel me je, pove mi pa tudi, da vojvode Steva ni v Cetinju, temveč da je pri starših v Nikšiću, in da ne ve prav, kdaj pride v mesto.

»Grem pa kar k njemu!«

Začudeno me pogleda, malo pomolči, nato pa svetuje:

»So sicer bližnjice tjakaj, vendar bo najbolje, da greste kar po glavni cesti čez Reko in Danilov grad, vsaj zašli ne boste in po poti vas lahko dohiti vedno kak voz, pa prisedete.«

Da bi čakal jutra in prenočeval na Cetinju, se ne izplača. Noči so zdaj kratke in svetle, po glavni cesti pa hodiš lahko v največji temi, pa se ti ni treba bati, da zaideš.

Kupim za dva novčiča kruha, pa jo mahnem po bližnjici kvišku na rob kotline, kjer je razgledni stolp in se razprostre pred teboj plodородna reška dolina. Tu pridem na cesto, ki je ne zapustim do Nikšića.

Mrači se. S hribov vleče hladen veter, vendar se drevje ne gane, le listi trepetlike drhte v polsnu. Ptici molče, le vrana zakraka na bližnji smreki,

udari s perutnicami in preleti globlje v šumo. Iz doline prihaja žuborenje dežnice v sicer suhem hudourniku.

— Tru-u! — zaslišim glas od zgoraj s ceste na prehodu, kmalu nato pa zadrda voz po klancu navzdol. Ropot prihaja vedno bliže in izza ovinka se pokaže v mraku dvovprežni parizar, na njem kakih dvajset sodčkov piva, nad vsem tem pa orjaška postava voznika.

»Dober večer!«

— Bog daj! — odvrne voznik in ustavi konja. — Kam pa, kam na noč? —

»Grem v Nikšič po opravkih.«

— Potem pa kar k meni sedi, bo nama obema krajša pot. —

Vzpnem se na voz in sedem na sodček piva. Beseda dá besedo in kmalu izveva drug od drugega vse, kar naju je zanimalo. Tudi voznik je begun. Slovak je, doma tam nekje od Turčanskega svetega Martina. Služil je v Hercegovini in na nekak čuden način zgrešil pot in zašel v Črno goro. Štiri leta je že pri enem in istem gospodarju, prevažá pivo in se mu godi tako dobro, da na Ogrsko niti ne misli več. Pa saj tudi nima tam kaj iskati, ker mu je mati že umrla, očeta pa še sploh poznal ni.

Enakomerno topotanje konjskih kopit, drdranje voza in njegovi tresljaji so me zazibali v rahlo spanje. Ne vem, koliko časa je trajalo, a mahoma se prebudim. Voz stoji, nekdo pa tolče s kladivom ali

s čem po pivskem sodu. Odprem oči in v temi opazim voznika, kako se trudi izbiti iz sodčka čep, kar se mu nazadnje tudi posreči. Nato sod oprezno nagne in natoči v nastavljeno vedro nekaj piva. Potem čep zopet zabije.

— Ali si kaj žejen? — me vpraša, ko vidi, da sem se prebudil.

»Malo suha usta imam pa res.«

— Na, pa pij! — mi potisne v roke vedro in pri-govarja:

— Pa le krepko potegni!

Peljeva se dalje. Nad albanskimi hribi se začne daniti. Ptiči se oglašajo drug za drugim.

Malo pred Podgorico se poslovim od Slovaka. On zavije na desno proti mestu, jaz pa na sever proti Spužu in ob reki Zeti dalje proti Danilojemu gradu. Kosim, malo posedim, pa se odpravim spet naprej.

Solnce se je vzpelo že visoko na nebo in zdaj me pripeka v hrbet, kakor bi sedel pri zakurjeni železni peči. Dolina je rodovitna in polna zelenja. Tam v daljavi pred menoj se belé v solnčnih žarkih stene znamenitega samostana Ostroga. Obiskal bi ga in se odpočil v senci njegovih hramov, toda predolgo pot imam še pred seboj. A trda so črnogorska kraška tla in hoja v nerodnih vojaških škornjih ni pre-več prijetna.

Od Nikšića mi ni ostalo drugega v spominu kot velik, dolg kamniten most čez reko Zeto, ki ga je dal z rusko pomočjo zgraditi knez Nikola.

Vojvoda Stevo je stanoval na očetovem posestvu zunaj mesta. Grem tja, ker ga pa slučajno ne najdem doma, prenočujem na posestvu, zjutraj pa pride Stevo, ki se je ponoči vrnil, sam k meni, da me pozdravi. Povem mu, kako in kaj. Radevolje ponovi obljubo, ki mi jo je dal v poštnem vozu. Čez tri dni bo v Cetinju in tedaj uredi s prijatelji kar najbolje mojo stvar. Naj bom le čisto brez skrbi, vse se bo gladko izteklo. Pogosti me in spremi po bližnjici na cesto:

— Torej, srečno pot, pa na svidenje v Cetinju! —

Saj se mi vendar nikamor ne mudi, čemu naj bi potem dirjal? Nog pa tudi nisem ukradel! In opoldanska senca se mi tudi prileže.

Zdajci postanem sila radoveden. Vsako drevo, vsak grm in sleherni bilko bi si rad natanko ogledal in spoznal. In vsakega moškega in vsako žensko, ki mi pride naproti, ustavim in izprašujem o tem in onem. Saj v teh krajih tukaj ob Zeti živi slavnoznani rod Bjelopavličev. Bili so junaki, da malo takih in lahko jih poslušáš leto in dan, pa ti še ne povedo vsega, kje in kod so vse četovali in se bili s Turki.

Noč me dohiti v Danilovem gradu. To mestece s svojimi hišicami sredi zelenja ima nekaj prikupljivega na sebi. Spim pred gostilno na tleh skupaj z drugimi domačini, ker vlada ob tem času v od solnca razgretih zaprtih prostorih neznosna vročina in sopara.

Drugo jutro ne grem po glavni cesti proti Podgorici, temveč po bližnjici naravnost proti Cetinju. Pot se vzpenja s hriba na hrib, vendar ne prestrmo, in vodi večinoma skozi redko šumo, kjer najdeš dovolj zavetja pred opoldansko vročino.

Ne vem, ali ste kdaj občutili vso prelest, ves čar pohajkovanja po samotnih, neznanih krajih? Kamor daleč ti seže pogled, nikjer žive duše. Hodiš in hodiš; ni te strah, ker dobro veš, da si na pravi poti, a nekaj neizrekljivo čudovitega, prijetnega je prevzelo vse tvoje telo, tvoj notranji jaz. In kako mehak, kako dober postaneš. In tedaj najbolje čutiš, da si košček te tihe samotne prirode tudi sam.

Že je prižgala noč zvezde na nebu, ko pridem do hišice na samem. Visok, snažno oblečen Črnogorec mi na lajanje psa pride naproti. Povem mu, kdo sem in kam sem namenjen, ter ga prosim prenočišča.

Pelje me v sobo in mi da piti mleka. Razgovoriva se. Je precej načitan in opravlja službo dijakona pri bližnji pravoslavni cerkvi.

— Pa saj morate vendar kaj večerjati! Veliko sam nimam, ali nekaj se bo pa že našlo. Kaj, ali jeste žabja jajca? —

Začuden ga pogledam.

»Žabja jajca!? Nisem jih še jedel. Kakšna pa so?«

— Prav taka kakor kurja in tudi tako okusna so. Čakajte, vam jih prinesem pokazat. —

Prinese jih v peharju; res so taka ko kurja, samo malo manjša.

»Kaj, to so žabja jajca?«

— Da, — pravi dijakon, — tukaj okoli je vse polno žab, vi jim menda pravite kornjače ali želve, pa jim pobiramo jajca. Pripravljajo se tako kakor kurja in prepričan sem, da vam bodo teknila. —

In res, čez četrto ure sem jedel jed iz žabjih jajc, ki je bila vsaj tako, če ne še bolj okusna, kakor katerakoli iz kurjih jajc. Sicer sem bil pa tudi od dolge poti lačen kot volk.

Takoj po večerji me je prevzel spanec. Zleknil sem se po pripravljeni postelji in čez minuto že spal kot ubit.

Drugo jutro po mojem prihodu v Cetinje grem v hotel vprašat po vojvodi Stevu. Povedo mi, da se je že sinoči pripeljal, toda še ni vstal.

»Pridi ob desetih, pa ga boš dobil na nogah!« mi pravi postaven Črnogorec v krasni narodni noši; mož opravlja v hotelu hkrati posel vratarja, hišnika, sobarice, postreščka in kočijaža.

Pohajkujem po mestu, ogledam si samostan in grobove knežje rodbine, kupim na trgu — pazarju kruha in hrušk ter se okoli desete ure vrnem v hotel. Vojvoda me že čaka.

— Ali ste na mestnem načelstvu že prijavljeni? — me vpraša spotoma.

»Seveda, takoj prvi dan, ko sem prišel iz Kotora, sem bil tamkaj!«

— Zdaj greva na ministrstvo poiskat Šavliča, pa se bomo skupaj pomenili, kako in kaj. —

Šavlič nama pride naproti in se mi smehlja:

— O, že od ponedeljka vem, da ste se vrnili. Prav ste naredili, čisto prav. Zovi mi tajnika Martinovića! — zapove slugi.

Pride mlad fanté, po obrazu star dvajset, dva in dvajset let.

— Vidiš, — mu pravi — tole je tisti Slovenec, o katerem smo se že razgovarjali. Rad bi šel v Rusijo, treba mu bo napraviti potni list. —

Malo pomuza se in odvrne:

»E, pa dobro! Odmah će biti sve u redu!«

Gre v svojo sobo in čez par minut se že vrne z zapečatenim pismom v roki.

— S temle pismom — pravi — greste na upravo grada Cetinja, saj ste bili že dvakrat tam. Počakajte malo, da vam napišejo domovinski list, pa se vrnite k nam! —

Hitim na mestno načelstvo in izročim pismo. Pokličejo me v sosednjo sobo. Načelnik mi seže v roko:

»E, vidiš, brate, sada si naš. Sada ti niko ništa ne može... Nesi njima ovu cedulju pa pozdravi mi vojvodu. Dobar momak je!«

Prijatelje dobim v sobi tajnika Martinovića v živahnem razgovoru. Martinović odpre pismo in me povabi s seboj k okencu za stranke. Pokliče uradnika in mu reče:

»Napravite temu gospodu na podlagi domovinskega lista potni list!«

Uradnik vzame knjižico in piše kar pri okencu: Peterlin Franjo.

»Ne!« — pravi Martinović. — »Napišite Peterlinič Franjo, rojen... Katerega leta ste rojeni?« se obrne k meni.

— Leta 1879! —

»Naredimo vas par let starejšega! — Piši: rojen 1877. leta... v Cetinju...«

Uradnik se smehlja in piše.

— Putuje za? — vpraša uradnik.

— Za Rusijo! — mu odvrnem.

»Ne!« — pravi Martinović — »za Rusijo ne smemo zapisati, tukajšnji ruski poslanik bi mogel vizum odkloniti. Piši: za Tursko!...«

— Kolek imate? — me vpraša uradnik.

»Ne!« ga zavrne tajnik Martinović. »Ga ne potrebuje. Napiši: gratis!«

Uradnik izvrši še ostale potrebne formalnosti in čez par minut imam že v rokah modro knjižico, ki lahko svetu priča, da sem že od leta 1877. dalje polnopravni državlján svobodne kneževine Črne gore.

»Zdaj pa pojdite s potnim listom na turški konzulat, da vam dajo vizum za Carigrad, in ko ga dobite, se vrnite zopet k nam, da uredimo še druge stvari,« mi pravi vojvoda Stevo Petrović in se posloví od mene.

Popoldne oddam uradniku turškega konzulata potni list, da mi ga vidirajo za pot v Carigrad. Ta se mi najprej začudi, me premeri od nog do glave, pogleda v potni list ter mi dobrodušno pokima:

»Je že prav! Pridite jutri osorej, pa ga boste dobili!«

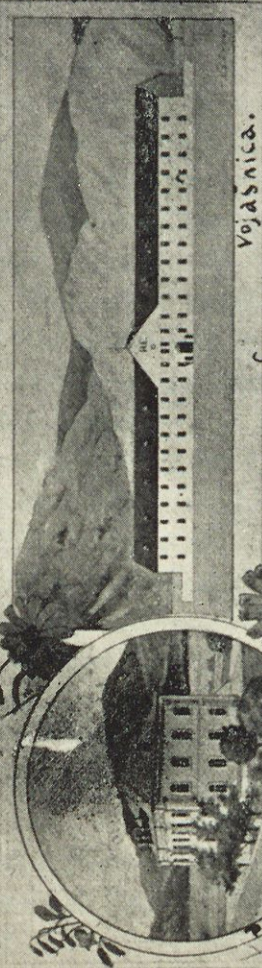
— Vraga, kaj je neki na meni, da se mi vsi tako smehljajo, eni dobrohotno, drugi pa malce hudomušno? — vprašujem samega sebe. — I, seveda je tega kriva — avstrijska vojaška obleka! Saj sem bil pa tudi neumen, da sem se pri taki vročini oblekel v debele suknjene topničarske hlače z rdečimi generalskimi našivi ob strani in v rjavi suknjeni jopič. Zdaj me pa kuha vročina, da joj, in žeja me, da bi izpil Skadarsko jezero.

Sedem v senco pod kavarniški napušč in naročim malinovec s sodo. Pa prisede k meni suhljat pet in dvajsetletni človek in se spusti z menoj v pogovor. Takoj vidim, da ni tukajšnji. Pa je res Hrvat iz Požege. Zbežal je iz Vermača pa izvršuje zdaj že drugo leto krojaško obrt na Cetinju. Šivati zna še dosti dobro, vedno po zadnji modi in gospoda je ž njim jako zadovoljna.

— Vam je prijetno, — pravim, — ko imate tako lahko obleko, a jaz sem revež, ko moram v taki vročini hoditi čisto zimsko oblečen. —

»O, temu je pa lahko odpomoči! Prodajte mi hlače! Dam vam za nje goldinar in še svojo letensko obleko povrh.«

Idaj nam to, kar ti je ljubilo, kar ti je ljubilo, kar ti je ljubilo.

Vojasnica.

8. oktobra 1901.

Ljuba Ljuba!

Rekel sem ti zadnjikat na eni dopisnici da
 Je pripravim veselje ce bo mogoca. Tudi stoz razgled-
 nica ti izpolnim obljubo. Mene je mnogo stalo: bregu-
 sem! Ljuba doli sebi bil teltaj a dandz grem naraj v Kolob!
 Ne vem kdaj se vidimo, p. bodi srečna in vesela. Jaz grem v ra-
 por. A pili mi vse jedino pod stanim naslovom. No kaj domov poro-
 bi mi vse manj dobre. Jaz se bom se igral. Sodal bi pa se kakor
 je to moj posledni denar. Ne porabi me! Pridrzi se 1007
 bratovce. Ljubi Pilsa, Ljubi Pilsa.

Palata Pilsa naslednika Danila

Grobo Danila, knjaza

J. OTTO, PRAHA

Pozdrav na vse!

— Ne vem, če bi mi bila prav? —

»To pa lahko takoj pomeriva! Stanujem komaj par korakov od tu, idiva k meni na dom!«

Plačam malinovec in grem s krojačem. Sama sva v sobi, slečeva vsak svojo obleko in jaz oblečem njegovo. Malo tesna se mi zdi, toda krojaček ne more prehvaliti, kako mi pristaja.

»Kakor ulita, naravnost, kakor da bi bila za vas sešita, tako se vam prilega. Da, kar cel gigerl ste v nji! Nate denar! Nate denar! Vaše obleke res ne bom mogel nositi take, kakršna je, prebarvati jo bom moral dati in predelati, pa to nič ne stori, da vam le uslugo napravim, saj sva skoraj iz istega kraja doma« ...

— No, pa naj bo v božjem imenu! — pravim in vzamem goldinar.

Res, zdaj mi ni več tako vroče, ponoči pa, ko spim pod samostanskim nadstreškom, mi je pa naravnost hladno. Saj pa tudi nič čudnega ni, ko pa je jopič sešit iz čisto lahke grobe bombaževine in povrh še brez vsake podloge, da vidiš skozenj kakor skozi rešeto. Tri, štiri kapljice dežja zado-
stujejo, da si premočen do kože. Hlače so malo boljše, a vseeno ne gosposke, »gigrlske«, kakor je trdil krojač. Sploh sem slabo prodal, še slabše pa zamenjal. Zopet dober nauk za prihodnost!

Podanik kneza Nikole I.

Drugi dan popoldne grem na turški konzulat po potni list. Dragoman gre poročat konzulu, pride nazaj in mi vljudno reče, naj kar vstopim, ker me želé videti.

Sprejme me sam turški generalni konzul — paša. Prijazno mi odzdravi, dobrodušno se mi smehlja, izroči mi za Carigrad podpisani potni list in doda:

»Tako, tako! Pred tremi dnevi sem vas videl še kot avstrijskega vojaka, danes ste pa že Črnogorec. Srečno pot vam želim, pa Allah naj vas vodi!«

Ponudi mi roko v slovo in na njegovem smehljanju se obrazu in v prijaznih očeh berem, da sem mu všeč in da mi želi v resnici vse dobro.

Proti večeru sem zunaj mesta na razglednem stolpu, odkoder se vidi vsa reška dolina in del Skadarskega jezera. Kupil sem par razglednic in zdaj jih pišem očetu in drugim domačim. Zdajci pridra gosposka kočija in se ustavi na cesti. Iz kočije stopita črnogorski častnik in neka dama ter se vzpneta na razgledni stolp. Pozdravim ju in se jima

umaknem v ozadje stolpa. Tako znana se mi zdita. Spomnim se, da sem ju videl na sliki. Tedaj stopi častnik k meni in me nagovori:

»Kaj ne, vi ste oni Slovenec, ki ste prišli pred par dnevi na Cetinje? Kako vam je vseč naš kraj?«

— Zelo, visokost! —

»Pa greste vseeno od nas?«

— Da, visokost! V Rusijo me vleče. —

»Imate prav... Tudi jaz sem bil tam... Pa srečno!« seže mi v roko. Priklonim se obema in grem s stolpa, da sta lahko sama: novoporočenca princ Mirko in njegova ženica.

»Nikola I., po milosti božji knez in gospodar Črne gore,« je imel tri sinove: Danila, ki je bil prestolonaslednik, Mirka in Petra. Peter je bil tedaj še otrok. Ljudje so imeli najraje Mirka, ker je bil z vsakim prijazen in preprost. Domača in dobra je bila tudi njegova soproga in se jim je že takoj spočetka prikupila.

V Cetinje se vrnem še pred nočjo. Kakor je bilo domenjeno, poiščem v hotelu vojvodo Steva. Pri njem so bili zbrani Šavlić, Martinović in še nekdo, katerega ime sem pa pozabil.

»Gospod Peterlin!« pravi vojvoda, »tukaj imate priporočilno pismo za mojega strica, ki je vojvoda v Baru; on bo ukrenil vse potrebno in vas priporočil naprej. V Baru morate počakati na italijanski parnik, ker se z avstrijskim ne morete peljati, ako nočete, da se vam kaj neprijetnega zgodi. Tu je

tudi suknjič, ki vam bo na poti na roko; tole pa imate za pot.«

Stisne mi v roko nekaj bankovcev in srebrnega denarja. Ginjen se zahvalim.

»Ni vredno!« me zavrne Šavlić: »Zbrali smo med seboj; vsak je dal, kolikor je pač mogel. Zdaj pa zbogom! Srečno potujte, pa vojvodo pozdravite, ko pa pridete v Rusijo, nam pa kaj pišite!«

To noč se mi ne spi. Na hrbtu ležim in opazujem zvezde, kako se utrinjajo. Misli mi hite daleč tja v rodne kraje; bogve kdaj jih bom zopet videl. Proti jutru malo zadremļjem, toda, predno je solnce vzšlo, sem že v dolini reke Črnojevićev. V trgu kupim kruha in hrušk in jo mahnem takoj dalje proti Podgorici, kamor prispem okrog četrte ure popoldne.

Podgorica je največje črnogorsko mesto in leži v ravnini ob izlivu Zete v Moračo. Deli se prav za prav v dva dela: v zapadni — krščanski in vzhodni — mohamedanski.

Zanima me vzhodni turški del s svojimi ozkimi ulicami, z visoko ograjenimi vrtovi, z zastrtimi okni in s svojo tišino. Za lesenimi, s paličicami prepreženimi balkoni zagledam včasih črne oči mohamedanke, ki me radovedno opazuje. Sem in tja srečam tudi temno oblečene ženske s krasnimi temnopoltimi obrazi, ki jih pa takoj zakrijejo, ko zagledajo moškega. Mimohiteči Turki me nezaupljivo ogledujejo, in ker jim nočem biti napoti, grem

nazaj k reki, kjer pero ženske ovčjo volno in jo suše na solncu.

Zdaj pa že solnce zahaja in zlati murve in hiše in reko s svojimi svetlorožnatimi žarki.

Jutro me najde že zopet na cesti. Grem do reškega pristanišča in sedem na majhen parnik, ki me popelje z mnogimi drugimi potniki, ki so napolnili vsak kotiček, v Virpazar.

Parnik trikrat zapiska in se sunkovito premakne. Dokler vozi po prekopu in vijugasti reki, je precej ponižen, kakor hitro pa zavije v Skadarsko jezero, pa postane na mah razposajen in vihrav. Pri vsakem puhu pare se močno strese, prednji del se vzpne nad vodo in zdi se ti, da se bo zdaj pa zdaj vzdignil nad površino jezera in zletel z nami vred pod oblake.

Skadarsko jezero. Nisem mislil, da se bom kdaj vozil po njem. Zame, otroka, je bilo vedno zavito v zlatotkani pravljični pajčolan. Po njegovih bregovih je bilo vse polno čudovite divjačine, v njegovi globini so plavale čudežne ribe, po obrežnih goščah in pečinah pa so se skrivali do zob oboroženi divji Arnavti in prežali na mimoidoče tujce.

Vozimo se mimo samotnega otoka Lesendro. Pust in prazen je, le par sten starega sivega gradu štrli v nebo. S turške strani se razlegne strel. Osupljeni vpremo oči v bližnje skalovje. Velik orel je poslednjič vzplapolal s perotmi in strmoglavo zletel v prepad.

Po prihodu v Vir-pazar se ne obotavljam dolgo, pozajtrkujem malo kruha in ovčjega sira, pa se odpravim takoj dalje proti Baru. Pot je dolga in nerodna in se pne višje in višje v Sutormanski klanec. Solnce pripeka naravnost v hrbet in niti najmanjša sapica ne pihlja.

Vrh klanca je poraščen s starim bukovim gozdom, kolovoz se je zasekal globoko v zemljo in skalo, nad njim se z obeh strani zgrinjajo košati vrhovi dreves, da hodiš po njem kakor skozi zelen predor. Truden sem že.

Gori vrh klanca, sredi kolovoza, pa stoji prekrasno črnogorsko dekle, da si lepšega misliti ne morete. Stoji gori in me gleda s črnimi očmi, in ko grem mimo nje, se mi od občudovanja upogibajo noge v kolenih. In ko grem po drugi strani navzdol, se še enkrat ozrem: Vrh klanca stoji kakor svetnica, vsa ožarjena in zlata od zahajajočega solnca.

Kmalu nato pridem na odprt prostor, odkoder zagledam globoko pod seboj zeleno in peščeno ravnino z dvornim letoviščem Topolico ob morski obali, malo dalje na levo pa tudi pristanišče Bar. Mesto samo je na pobočju Sutormana. Tam prenočujem v nadškofijski palači.

Spim kot ubit. Ko se zbudim, je že solnce visoko na nebu.

V barskem pristanišču je samo nekaj hiš, med njimi graščina barskega vojvode. Tjakaj se odpravim.

Vojvoda, krepak, visok Črnogorec, starejših let z dolgimi sivimi brki, me sprejme na pragu ter pelje v sobo. Izročim mu priporočilno pismo od vojvode Steva. Odpre ga in dolgo bere. Nato se obrne name:

»Tako, tako! Torej v Rusijo bi radi? — Šest dni boste morali čakati na italijanski parnik. Saj z avstrijskim se menda ne mislite voziti? Tam vas lahko primejo in odpeljajo nazaj v Kotor. Kako naj stvar uredimo?«

Vojvoda sname naočnike, se opre na naslonjalo, malo pomisli, nato pa nadaljuje:

»Vidite: Tukaj v sosednji vili stanuje in uraduje avstrijski konzul. On vse izvoha in vam lahko napravi sitnosti. Zato bo najbolje, da greste za teh par dni kam drugam, da ga ne boste bodli v oči. Veste kaj, pojdite v Ulcinj! Tam počakate do srede, v četrtek zvečer se po vrnite semkaj. V petek zjutraj pride italijanski parnik in ž njim se odpeljete v Brindizi, od tam pa dalje proti Carigradu. Dal vam bom priporočilno pismo za našega poslanca pri turškem dvoru, on bo že vse potrebno uredil, da pridete v Rusijo.«

Poslovim se in odidem čez hribe v Ulcinj.

Pot tjakaj ni tako lepa, kakor je bila do sem: je čisto navadna jezdna pot, deloma po kamenju, deloma čez močvare, vije se s hriba na hrib večinoma po pustih, dolgočasnih mestih. Le tu in tam najdeš v zatišju ozke dolinice par arnavtskih kolib in na enem kraju celo mlin na vodo. Bolj proti Ulcinju

pa prideš na staro turško jezdno cesto, ki je tlakovana z debelim kamenjem.

Mrak se spušča na zemljo, ko se bližam mestu, in od Skadarskega jezera in z močvirnih polj reke Bojane piše hladen vlažen veter. Prižgejo se prve zvezdice, a iznad Taraboša se vzpne kmalu polna luna in posrebri megleno polje v dolini. Nekje v bližini se preplaši jata ptic ter odleti s krikom in šumom v daljavo. V gori skovika skovir. Pred menoj zablešči prva luč Ulcinja.

Ne premišlujem dolgo, kam naj grem, temveč stopim v prvo razsvetljeno hišo, ki je na pol gostilna, na pol turška kavarna. Tam sedi za pultom dolg, starikav Arnavt. Vprašam ga, ali bi ne mogel pri njem prenočiti.

»I, seveda! Magari ves teden ali še dalje. Imam sobo z dvema posteljama snažno in čisto. Tudi kosiš lahko pri meni.«

— Koliko pa zahtevaš za prenočišče?

»I, pet novčičev boš dal, pa kar boš zajedel!«

— Saj lačen sem pa res. Ali imaš kaj toplega? —

»Pravkar sem mislil večerjati; si bova pa razdelila!«

Gospodar pogrne mizo, brž nato mi pa prinese velik krožnik makaronov s sirom. Izborna je bila pripravljena ta jed in nisem je mogel prehvaliti, tako mi je teknila. Hvala mu je pa tudi tako dobro dela, da se je ves čas zadovoljno smehljajal in mi nazadnje navrgel še pol krožnika.

Postala sva si prijatelj. Ves teden sem spal, jedel pri njem in ko sem se vračal nazaj v Bar, mi je dal s seboj dolgo pismo za nekega svojega sorodnika v Stambul in me priporočil njegovi milosti. Pismo je bilo odprto, a ga nisem razumel, ker je bilo pisano albansko. Verjel sem mu pa in mu bil od srca hvaležen.

V Ulcinju se ustavljajo parniki daleč od brega, ker je morje pri kraju zelo plitko. Za kopalce je pa tukaj pravi raj. Droban pesek pokriva dno in prava naslada je brodit po njem ali pa se valjati v vroči sipini na bregu.

V nedeljo sem pri cerkvenem opravilu v pravoslavnem saboru. Sabor — katedrala v bizantinskem slogu je bila pred kratkim zidana in stoji na vzvišenem mestu, odkoder se ti odpira krasen razgled na mesto, pristanišče in okolico.

Bil je menda praznik Preobraženja — Kristusovega spremenjenja. V cerkev so prinesli kmetje prvo letošnje grozdje, jabolka, hruške in drugo sadje, da jih batjuška blagoslovi. Od tega dne naprej lahko ješ sadje brez skrbi, da bi ti utegnilo škodovati. Nekaj si obdrže ljudje zase in za svojce, drugo pa razdele pred cerkvijo beračem in revežem.

Po kosilu sem se šel po navadi kopat v pristanišče in ležat na solnce. Prijeten vetrček je pihljal z morja. Zaril sem se v pesek, podložil pod glavo roke in zadremal. Ne vem, koliko časa sem spal, ko me zbudi tuljenje parnika.

Vzravnam se in pogledam na morje. Tam se je na kakih dvesto metrov približal srednjevelik parnik in vrgel sidro. Z brega mu mahajo v pozdrav. Vse polno ljudi se je zbralo, kaj neki hočejo.

Parnik ima na nosu in krmi črnogorsko zastavo, z jambora pa vihra ravno taka s kraljevo krono na sredi.

Na parniku spuste stopnice in dva čolna.

Ljudje gredo po stopnicah in sedajo v gugajoča se čolna, ki imata tudi zastavi s krono.

»Knez je!« gre šepetaje od ust do ust.

Oči vseh so obrnjene na ta dva čolna. Mornarji udarijo z vesli in čolna hitita k bregu, kjer jih že čaka župan z občinskimi svetovalci in druga civilna in cerkvena oblast.

V naglici se napravim in se pridružim množici. Čolna pristaneta in iz njih stopi s svojim spremstvom knez Nikola I. in se odpravi na sredo ravnice, kjer je že zanj pripravljen sedež. Ljudstvo ga obstopa v spoštljivi razdalji.

Prvič in zadnjič gledam iz oči v oči tega legendarnega junaka krševite Črne gore. Visok, širokopleč in močan je, z dolgimi, že sivimi brki, odprtega obraza, v narodni noši, ki se mu krasno podaja.

Malo posedi posluša župana in druge mestne dostojanstvenike, nato pa vstane, občine z orlovskim pogledom množico, pa zagleda par davno znanih obrazov. Razveseli se, stopi hitro k njim, jih pozdravi in jim prijazno seže v roko.

In tedaj se začne med njimi čudovit pogovor. Knez se pogovarja s tovariši iz nekdanjih ljutih bojev s Turki. On se še vsega dobro spominja.

»Ali še veš, kako sva tolkla Turke pod Sutor-manom?« vpraša enega.

»Vem, gospodar!« mu ta vneto odgovori. »Pošteno sva jih namlatila. Turki si bodo ta dan dobro zapomnili. —« A sam je mohamedanec in zeleni turban mu ovija glavo; bil je celo na božji poti v daljnji Meki.

Tako stopa knez Nikola I., ki je nekaj dni sem tudi moj gospodar, od moža do moža, vsakega pozdravi, vsakega kaj vpraša in vsakemu ve kaj povedati.

Jaz pa stojim na strani in ga občudujem. In prav vseč mi je ta patrijarhalna preprostost v njegovem občevanju.

»Kakšna velikanska razlika je v tem med njim in Francem Jožefom,« si mislim.

Teden je hitro minil in zdaj moram nazaj čez hribe v Bar, da se jutri ukrcam na italijanski parnik. Albanec — moj hišni gospodar, mi da na pot kruha in sira in cel kup dobrih svetov. Ko mi seže za slovo v roko, mi reče:

»Ali bi ne bilo bolje, da ostaneš tu pri nas? Bi se že dobilo kako delo tudi zate. Sicer pa, kakor hočeš. Mlad si še. Pa srečno pot!«

V Baru mi pri vojvodi imenitno postrežejo. Večerjam ž njimi skupaj. Pri čaju mu moram pripo-

vedovati o življenju doma na Kranjskem in potem pri vojaki in prav od srca se smeje, ko mu pravim o svojih študentskih dogodivščinah in o četovanju na otoku Mamuli in v Kotoru.

Posteljejo mi prav po vojvodsko. Toda spati ne morem. Razne misli mi brodijo po glavi. Kam me pelje jutri pot? Kakšno bo moje nadaljnje življenje?

Kaj še! Še mar mi ni vsega tega. Le domišljija deluje in mi riše pred duševnimi očmi najkrasnejše pokrajine in najboljša bitja, ki komaj čakajo, da me sprejmejo z odprtimi rokami.

Šele proti jutru zaspim.

Zbude me okrog devete ure, češ, parnik prihaja.

Po zajtrku stopim k vojvodi po slovo. Izroči mi priporočilno pismo za črnogorskega poslanika v Carigradu in vozni listek do Brindizija.

Na parnik grem brez spremstva. Tam zlezem v samotni kot in komaj čakam da odrine parnik od obale, in ko se to zgodi, se prekrižam in globoko oddahnem.

Preko Italije v Grčijo

Parnik dela z vso paro, stroji se urno vrte in od sunkovitega delovanja njihovih batov se njegovo ogromno telo mrzlično trese.

Vedno več in več morske gladine je pred njim in obalo, ki leze nekako sama vase. Sprednje gričevje se bolj in bolj niža in zлива, izza njega pa se vzdigujejo više in više še neznane gore. Nekaj časa ostane vse po starem, nato pa se godi visokim planinam isto, kakor prej gričevju: nižajo se in nižajo in nazadnje utonejo v morju. In kamorkoli se ozreš, ne vidiš drugega kakor morje in nebo, nebo in morje.

Parnik jo reže skoraj naravnost proti jugu. Razen mornarjev je na njem samo še pet ljudi: Jaz in še drugi štirje mladi Črnogorci, ki se odpravljajo v Ameriko za kruhom. Spredaj na krovu sede na svojih kovčegih in strme v daljavo. Včasih izpregovori kdo kakšno besedo, drugi se za trenutek vzdramijo, ga začudeno pogledajo, a se kmalu zopet potope v svoje misli.

Jugozapadni veter, ki piše že od jutra sem, postaja vedno močnejši in sunkovitejši, cefra italijansko zastavo v krmi in žvižga v vrvju jamborov.

Morje postaja nemirno, pozeleni in se ozaljša z belo perjanico pene. Ladja dolgo kljubuje navalu valov in jih ponosno reže s svojim jeklenim nosom. Nenadoma jo pa spravi iz ravnotežja zahrbtni napad od strani, opoteče se in obupno zaziblje. Začel se je ples.

Postalo mi je slabo. Naslonim se na ograjo in zamižim. Veter mi tuli in morje buči v ušesa.

»Kaj pa, si mislim, če ni to le kazen božja za tvoje lumparije? Na primer za tisto, ki si jo naredil pred leti na parniku »Ika«, ko si se peljal iz Senja na Reko.«

Tedaj sem bil v peti šoli v Novem mestu. Pa sem jo mahnil o svetem Petru in Pavlu peš na Plitvička jezera, od tam pa v Liko in čez Velebit v Senj. Par krajcarjev sem še imel v žepu. Kupim vozni listek do Novega. Malo pred Novim pa se naslonim ravno tako kakor zdajle na ograjo »Ike« in hlinim morsko bolezen. »Ika« se ustavi v pristanu, ljudje gredo gor in dol, jaz pa se ne premaknem od ograje.

Parnik zapiska in nadaljuje svojo pot, jaz pa slonim in slonim. Z rokami zakrivam obraz, a skozi prste opazujem, kaj se godi okoli mene. Ljudem se začnem smiliti. Nekdo pristopi in mi ponudi košček limone:

— Na, zaužij, ti bo dobro delo! —

In tako sem se pripeljal na Reko s karto do No-vega. In tako hudo mi je bilo, da me je moral neki moški prijeti pod pazduho in odpeljati na suho. Za vozni listek seveda tam niti vprašali niso...

»No, vidiš, — pokaram samega sebe, — tedaj si morsko bolezen hlinil, zdaj jo pa imaš v resnici. Prav se ti godi, čisto prav!«

Solnce se je skrilo. Veter tuli, morje buči, parnik pa pleše po vodi kakor vrtavka pred padcem po mizi. Valovi pljuskaajo že na krov in mornarji skačejo po njem in pritrjujejo z vrvmi razne premičljive predmete, da jih ne odplavi voda.

Zatečem se po stopnicah pod krov in ležem k Črnogorcem. Tam ležim na hrbtu z rokami, prekrižanimi na prsih in čakam, kaj bo.

Menda sem pri tem zadremal, ka-li, ker mahoma me predrami silna tišina, ki vlada okoli in okoli.

Odprem oči in poslušam. Morje je mirno in ladja plove kakor po polju, le malo drhti od močnega delovanja strojev. Nazadnje preneha tudi to. Po krovu skačejo mornarji. Parnik zatuli. Težka veriga zaropota. Spustili so sidro.

»Brindizi!« zakriči pri vratih mornar.

— Brindizi! —

Na obali nas je obsula cela tolpa postreščkov in hotelskih slug, ki so nas hoteli s silo spraviti vsak v svoj kraj na prenočevanje. Toda mi smo sklenili, da se to noč ne ločimo in da pojedemo spat vsi v isto gostilno.

Črnogorci niso znali italijansko, samo jaz sem se mogel poslužiti tega jezika, kolikor sem se ga prostovoljno naučil na dopustu v kotorski ječi. Ko smo se otepli vsiljivcev, zapazim ob strani staro ženico, ki se mi zaupno bliža.

»Gospodje,« — pravi — »jaz imam na razpolago sobo s tremi čistimi posteljami, ali ne bi šli k meni?«

»Ali so čiste, brez stenic?«

»Pri resničnem Bogu, tako čistih ne dobite v vsem mestu.«

Zmenimo se s starko za ceno in gremo z njo. Stanuje blizu пристanišča v prvem nadstropju stare dvonadstropne hiše. Soba je prostorna in okna so odprta in gledajo na morje. Izberem si posteljo ob oknu, da lahko opazujem vrvenje v пристanišču pred odhodom parnikov in igro luninih žarkov na vznemirjeni gladini zaliva. Fantje hitro zaspe in tudi mene kmalu prevzame spanec.

Spim dobro in dolgo. Zbude me Črnogorci, ki se odpravljajo na vlak, da jih odpelje v Neapel, da se tam vkrcajo na oceanski parnik za Severno Ameriko. Hitro sem napravljen in, da bi jih kdo ne goljufal, jih spremim do bližnje menjalnice, kjer zamenjajo svojih par grošev, od tam pa na kolo-dvor. Poslovimo se kot stari prijatelji.

Na obali zvem, da odide moj parnik šele v nedeljo zvečer. Torej imam dovolj časa za pohajkovanje.

Kolor 5. 17. 62.
Draga Lonia!

Idaj sem
ropet prost!
Poxrav-Teli in
Trojini. Franj

Wersitzt im Loch
so einsam und still
Und träumt von der
kommenden Zeit in
Civil
Es ist der Bestrafte den
der Hunger quält
Der Stunden, Minut und
Secunden
zählt.

Najprej si hočem ogledati mesto, nato pa njegovo okolico.

Brindizi (rimski Brundisium) je, kakor pišejo, edina naravna in dobro zavarovana luka na vsej dolžini vzhodnega italijanskega pobrežja od Benetk pa notri do Tarenta. Ščitijo jo pred navalom odprtega morja mali otoki, ki so zopet deloma zvezani med seboj z nasipi in v varstvu utrjenega gradu nemškega cesarja Fridriha II., ki je od tukaj odpravljaj svojo vojsko na osvobojenje svete dežele. Nad pol kilometra dolg in petdeset metrov širok obzidani kanal prepušča največje parnike v notranje pristanišče, ki obkroža mesto v podobi podkve.

V rimskih časih je štelo mesto nad sto tisoč prebivalcev, zdaj jih ima komaj četrtno tega. Ima zelo prikupno vzvišeno lego, nekaj lepih stavb, posebno okrog stare stolne cerkve, drugače pa je precej nečisto, kakor so navadno vsa južna obmorska mesta. V starem cesarskem gradu je zdaj ječa.

Kar mi pade najprej v oči, ko tavam po mestnih ulicah, je tista živahnost in neprisiljeno, svobodno obnašanje vseh slojev prebivalstva, ki je tako značilno za južni, posebno romanski živelj in nprav. Isto opažam na ulici, isto v hiši in isto celo v cerkvi. To vidite lahko tudi z raznih fotografij južnih krajev, ki jih prinašajo naši in tuji ilustrirani časopisi.

V spominu mi je ostal posebno tale prizor:

Grem v stolno cerkev k maši. Mašuje sam škof, strežejo mu mladi kanoniki. Pa se obrne eden in

zapoje: »Dominus vobiscum!« Nehote mu menda šinejo oči po zbrani množici in tam v sprednji klopi zagleda znano osebo. In pri tej priči mu ožari obraz zadovoljen smehljaj. Nato se obrne k oltarju. In nihče se ne spotika nad tem. In vse gre svojo pot dalje.

V južnih krajih belijo vse jedi z oljem. Meni je ta duh, ki so ga okrog poldneva polne vse ozke ulice mesta, v začetku strašansko zoprno. Toda kmalu se ga privadim in tudi z oljem zabeljene jedi mi teknejo, kakor bi jih bil užival že izmlada. Posebno še, ko jih osladim z bogatim izborom južnega sadja.

Po kosilu se rad zatečem v kako stransko ulico, kjer vlada večni hlad in mrak, v zakotno botežo na četrto močnega južnega vina, ki ga srkam počasi in z veliko spoštljivostjo. Proti večeru pa hodim po nenavadno lepi okolici mesta, opazujem življenje vasi in ga primerjam z našim tu gori. Isto trpljenje, isto vbadanje, ista skrb za košček vsakdanjega kruha; le toliko hujše je še njihovo življenje tam doli, ker niso svobodni kmetje, temveč le koloni — napol najemniki, napol tlačani samopašnih veleposestnikov.

Nedelja popoldne. Globoko, jasno nebo s svojo brezmadežno sinjino se boči nad ljubko dolinico in nad z zelenjem poraščenimi grički. Vroče poletno solnce pripeka na rjavo, prašno cesto in slepi oči z obsevanjem belih hišic ob poti. Vse delo počiva. Tišina vlada naokoli, le cvrčkanje skržatov

na drevju in čričkov v vinogradih jo sladko vznemirja.

Hodim po cesti in hodim, vedno dalje in dalje. Vročina je neznosna in ves prašen sem že. Pa zavijem na levo po ozkem kolovozu kvišku med vinograde. Neznansko me žeja, a gostilne in studenca nikjer nobenega, tamle iz porumenelega zelenja brajde pa se ti smejiijo velikanski smolnatočrni vinski grozdi, dražijo žejna usta in se ti ponujajo, da joj.

Ozrem se na vse strani: Žive duše ni videti nikjer. Pa se splazim med trte in zobljem, da je veselje.

Zdajci počí ne daleč od mene strel.

Hitro skočim v jarek in po njem stečem nazaj na mejo. Ležem v travo in počivam kakor trudno nedolžno jagnje.

Na ovinku se pokaže čuvaj in gre po stezici naravnost proti meni. V roki drži revolver in strašansko grdo me gleda. Jaz se pa vzdramim, kakor da bi me strel in njegova hoja zbudila iz sladkega popoldanskega spanja, pogledam ga z nedolžnimi očmi in prijazno pozdravim:

»Dober dan, gospod!«

Nič ne odvrne, le nekaj nerazločnega zamrmra sebi v brke in se skrije za vinogradom.

O mraku se vračam v mesto. Od zahajajočega solнца so redki oblaki, ki so se prikradli na nebo bogve odkod, tako temno, škrlatno rdeči, kakor jadra ribiških ladij v pristanišču.

Zalesketale so se prve zvezde. Na gričku stojim in poslušam. Tam doli po cesti gredo fantje-koloni in pojo. In njihova mehka, turobna pesem, polna še slajših melodij, kakor neapolska »Santa Lucia«, mi seže v srce in me vsega prevzame.

Tam spodaj v pristanišču pa me že čaka parnik, da me popelje dalje proti jugu in jutrovemu.

Ponoči prečka ladja Jadransko morje in zjutraj plava v Otrantskem prelivu že ob albanski obali proti otoku Krfu.

Spal sem kar na krovu na zvitku debelih vrvi, zdaj so me pa prepodili mornarji, ki umivajo in snažijo ladjo. Po stopnicah grem na vrhnji gospodski krov in sedem na klop. Od tu gledam svobodno na vse strani.

Za menoj in na desno od mene se razprostira neskončna morska gladina, na levi strani se belijo s svežim snegom pokrite albanske planine, pod njimi pa zelen ozek pas rodovitne zemlje. Spredaj v daljavi se že obrisuje temna gmota otoka Krfa, kamor prispemo čez tri ali štiri ure.

Spomnim se, da je imela pokojna avstrijska cesarica Elizabeta na tem otoku svoje letovišče, ali prav za prav zimovišče, grad Ahilejon, kjer je dala postaviti spomenik svojemu najljubšemu pesniku Heineju. To je bil prvi njegov spomenik na svetu. Poznejši lastnik gradu, nemški cesar Viljem je dal seveda v svoji veliki ljubezni do nemškega naroda ta spomenik odstraniti. Gotovo je ta kraj pravi

paradiž na svetu, ko se potegujejo zanj celo cesarji, si mislim.

Okrog desete ure se ustavi ladja izven pristanišča. Ni še padlo sidro v morje, že oblepi ladjo vse polno malih in velikih čolnov in hipoma je na krovu cela tolpa zagorelih fakinov, ki silijo vate in se hočejo na vsak način polastiti tvoje prtljage, da jo odpeljejo skupaj s teboj na breg.

Ko je že glavni naskok minil, se tudi jaz odločim, da se odpeljem za dvajset lept v mesto. (Grški denar drahma — sto lept je bilo tedaj vrednih en francoski frank.) Ladja čaka v pristanišču dobrih pet ur in je za ogled mesta Krfa in njegove bližnje okolice še dovolj časa.

Krf je, kakor vsako drugo srednje veliko pristaniško mesto na jugu, precej nesnažen, le glavne ulice so čedne. Nekaj posebnega, kar opaziš, so hiše, katerih pritličja so pomaknjena za par metrov navznoter tako, da slone njihova nadstropja na mogočnih stebrih in obokih, pod katerimi ima pešec prijetno senčnato pot.

Prebivalci so Grki. Grk je pa priznan trgovec. Moja mati so mi še otroku pravili, da je en Žid za devet naših, en Grk pa za devet Židov. To je narodna modrost, ki redko nima prav.

Popoldne se spravim na vzvišen kraj sredi mesta, kjer je stara beneška utrdba in od koder imam obsežen je razgled na mesto in njegovo v resnici prelepo okolico.

Otok je zelo rodoviten, ves v oljkovih gajih in poln visokoraslih cipres, ki povišujejo slikovitost pokrajine. Dobro pol ure od mesta proti jugu pa stoji na vzvišenem mestu sredi najrazkošnejšega parka krasni grad cesarice Elizabete, Ahilejon.

Vožnja po Jonskem morju, od Krfa do Patrasa v istoimenskem zalivu in od tam po Korinskem zalivu skozi njegov prekop do Pireja, je za človeka pravo praznično potovanje.

Človek sedi na krovu parnika, ki plove po mirni, temnomodri morski gladini ponosno in skoraj neslišno, kakor da bi vozil po olju, le stroj ga stresa v svojem mogočnem enakomernem taktu.

Nad ladjo se boči jasno svetlomodro nebo, ki se skrije na severu in vzhodu za visokimi vrhovi gorovja Pindusa v grškem Epiru, proti jugu in zahodu pa tone onstran posameznih otokov naravnost v morju.

Lahen vetrček pihlja in blaži vročino pripekajočih solnčnih žarkov, da je skoraj ne občutiš, zlasti ne spredaj na kljunu, kjer jo zmanjšuje obenem tudi brzina parnika.

Sicer je pa solnce zdajle že na zatonu in njegovi poševni žarki obsevajo zapadno stran otokov Paksa in Antipaksa, ki mečeta svojo vijoličasto senco daleč preko ladje na lazurno morje. Zdaj je že zašlo in gori v najtemnejši modrini neba se je zaiskrila prva zvezda. Aha, si mislim, mogočni Jupiter že gleda name!

Okoli polnoči plovemo mimo znamenitih Jonskih otokov Levkade in Itake. Tu nekje je bil rojen slavní grški pesnik Homer, ki je spisal dva veličastna eposa »Iliado« in »Odisejo«. Živel je v devetem stoletju pred Kristusom. Kar vemo o njem, je zavito v pravljíčno tančico. Bil je menda pravi potepuh brez stalnega bivališča, ker si je lastilo ime njegovega rojstnega kraja kar sedem različnih mest, med njimi seveda tudi ta dva: Itaka in Leukas.

Na Itaki je kraljeval tudi junak drugega Homerjevega eposa, zviti Odisej, ki je pri vračanju iz Trojanske vojne v domovino blodil dolgo časa iz kraja v kraj in doživel na morju marsikaj nenavadnega in groznega ter se po prihodu domov kruto maščeval nad zapeljivci in snubači svoje žene, lepe Penelope.

Toda parnik plava nemoteno mimo otokov, ne zmeni se za njih zgodovino v preteklosti in ne v sedanjosti ter pristane okrog devetih zjutraj na obali Patrasa.

V Patrasu

Tudi v Patrasu se ustavljajo parniki skoraj vedno proč od obale. Menda zato, da zaslužijo domači čolnarji za prevažanje potnikov in prtljage vsaj nekaj malega, kajti morje je po mojem mnenju dovolj globoko, da bi pristale tudi večje ladje, kakor je bila naša, prav lahko ob obali.

Ker gre ta parnik od tu nazaj na Krf in v Brindizi, vzamem svojo culico s seboj in se odpeljem z drugimi potniki v čolnu na breg. Culo pustim v mali gostilni zakotne ulice v bližini pristanišča, pa grem poizvedovat, kdaj odide kak potniški parnik v Pirej.

Kmalu naletim na pristaniškega delavca, ka-li, z mornariško čepico na glavi, ki mi stopi naproti in vpraša najprej grško in ker ga ne razumem, v slabi italijanščini:

»Gospod, ali vam morem s čim postreči.«

— Rad bi vedel, kdaj gre kak parnik v Pirej. —

»O, dobro, gospod. Pojdite kar z menoj ... Takoj bo vse v redu!«

Pelje me po ozkih ulicah nazaj v pristan in ob obali daleč naprej. Čudna se mi zdi ta dolga pot in se ustavim.

»E, nič se ne boj, gospod; takoj bova tam.«

In res, hodiva še dobro minuto po smrdljivem obrežju in se ustaviva pred leseno agenturo neke grške parobrodne družbe. Vstopiva. Delavec govori nekaj grško in pokaže z očmi name. Spet govore med seboj grško, a ne razumem niti besedice, le »hagios Georgios« mi brni po glavi, ker so ga parkrat imenovali.

»Veste, gospod, parnik »Sveti Jurij« pride nocoj in odplove jutri zjutraj proti Pireju. Lahko kar na njem prenočujete. Vozni listek dobite kar tu.«

— Dobro, pravim, si bom vsaj malo ogledal mesto.

Plačam zahtevano vsoto, spravim listek in grem.

»E, gospod, tudi meni morate kaj dati, ker sem vas pošteno pripeljal semkaj.«

— Dobro, — pravim — tudi ti dobiš svojo plačo.

Dam mu nekaj drobiža. Vzame denar, se zahvali, zadovoljno zažvižga, mahne z rokami in že izgine v stranski ulici.

— Kaj, če so me pa potegnili ti hudiči? — mi šine zdajci v glavo. — Toda, saj imam vozni listek v žepu in do noči je še daleč. —

Malo očedim se, obrišem v travi prah s čevljev in grem pohajkovat po nenavadno živahnem in šumnem mestu.

Do noči imam torej dovolj časa, da si ogledam Patras, ali prav za prav Pátra in njegovo bližnjo okolico.

Mesto je čisto moderno zidano, česar po drugih orijentalških primorskih krajih ne najdeš zlepa. Pravilne, ravne ulice, ki jih pravokotno sekajo druge, se raztezajo čez vse mesto in nudijo sliko urejenega pristaniškega mesta. Patra ima tudi električno cestno železnico in železniško zvezo z Atenami in drugimi kraji Grčije, dalje vodovod z izborno vodo in električno razsvetljava.

V pristanišču vre noč in dan življenje. Parniki prihajajo, tovorijo vino, laške orehe in drugo južno sadje, največ pa seveda rozine, ki so glavni predmet grškega izvoza. Od starega beneškega gradu, v katerem sta zdaj ječa in vojašnica, je prav lep razgled na mesto, luko in okolico. Prebivalcev mora imeti gotovo kakih petdeset tisoč in kakor vidim, jih mora biti mnogo zaposlenih po raznih tovarnah, katerih dimniki štrle na vseh koncih mesta visoko v nebo.

Nad mestom se v tišini stekajo celi oblaki tovarniškega dima in čuden, enakomeren šum vlada nad njim. Solnce pripeka, šum me dela trudnega in zato ležem pod oljko na travo in zadremljem.

Pričkanje treh vojakov me zbudi iz spanja. Začuden jih ogledujem. Tako neznatni se mi zde ti potomci slavnih Špartancev. In vendar so se ravno tukaj v Patrasu Grki najprej uprli turški nadvladi

pod vodstvom svojega patrijarha Germanesa leta 1821. in od tu se je razširila vstaja po vsej Grčiji in njenih otokih in nazadnje po dolгих hudih bojih osvobodila ves narod izpod turškega jarma.

Solnce je že zašlo. Izza rta se je pokazala večja ladja in se napravlja v pristanišče.

— Kaj pa, če je to »Sveti Jurij«, s katerim se bom odpeljal proti Pireju? — se spomnim. — Jaz pa tukaj ležim in spim, kakor bi se mi nikamor ne mudilo. —

Hitro se spustim po bližnjici v mesto, poiščem v stranski ulici ob pristanišču znano zastopstvo, kjer sem kupil vozni listek in vprašam, če je mogoče parnik »Hagios Georgios« že tukaj.

»Hagios Georgios?« se začudi uradnik.

Tudi jaz ga začudeno pogledam.

— To je vendar oni parnik, s katerim se bom odpeljal v Pirej. Tu imam vozni listek, ki sem ga davi pri vas kupil. —

Uradnik pogleda listek in se še bolj čudi. V kotu se izza pulta pokaže kuštrava glava in reče uradniku par grških besed, da se mu lice na mah razjasni.

»Aha, — pravi — to ste vi! Je že prav. Toda... »Svetega Jurija« še ni tu. Zakasnil je in pride ponoči, ali pa šele jutri zjutraj. Potrpeti morate in lahko mirno spite to noč kar v gostilni, ker odide šele jutri opoldne iz Patrasa...«

Kaj naj storim? Nič ne pomaga, grem v gostilno, kjer sem zjutraj pustil svoje stvari, in se dogovo-

rim z gospodarjem glede prenočišča. Stvar mi pa postaja vedno bolj zagonetna in vedno manj všeč.

Spim zelo slabo, nekaj me vso noč pika, najbrž komarji, in vroče mi je, da zmečem vso odejo s sebe, in vseeno se mi še pari vse telo, kakor bi ležal v parni kopeli.

Drugo dopoldne ob enajstih sem že spet pri zastopništvu broderske družbe, lastnice mitološkega »svetega Jurija«.

— Kako je? Ali je parnik že v pristanišču? —

»Ni ga še, ali čez štiri ure bo prav gotovo tukaj. Le malo potrpljenja gospod, pa bo vse dobro...«

To mi začne naravnost presedati. Pridem ob dveh: nič, ob štirih: zopet nič.

— Gospodje! — pravim — ali me imate za norca, ka-li? Ali mislite, da bom čakal na vaš parnik do sodnega dne? Tu imate vozni listek, vi pa vrnite denar, ki sem ga vam plačal, pa bomo bot. Bom že kje drugod dobil kakšen parnik, da me popelje v Pirej, vašega »svetega Jurija« imam pa že čez glavo... —

»Ne razburjajte se, gospod! Saj mi nismo krivi... Sicer pa mi prodanih listkov ne jemljemo nazaj in denarja ne vračamo... Zdaj pa, kakor hočete: ali počakate, ali pa se odpeljite, s katerimkoli parnikom, kakor vam je ljubo. Mi vam ne moremo pomagati.«

— Bomo videli, ali morete pomagati, ali ne? — zavpijem ves jezen in zaloputnem za seboj vrata.

Povprašam med potjo, kje je policijski komisariat in grem naravnost tja. Nezaupljivo me ogledujejo, ko jim povem, kako in kaj, a nočejo ničesar ukreniti. Šele, ko jim zagrozim, da se pojdem pritožiti naravnost na avstrijski konzulat, so mahoma mehki in dobri ko med. Povabijo me v sosednjo sobo k »glavnemu« in ta pošlje z menoj stražnika s pismenim poveljem, naj mi zastopstvo pri tej priči vrne denar za listek.

Zdaj se ne obotavljajo več. Opravičujejo se pred stražnikom, zakaj se je vse to delalo, toda na stražnikovem obrazu sem prebral, da jim ne verjame, ker jih predobro pozna.

Stražnik govori slabo italijansko in mi med potjo pove, da je v teh krajih navada, da parobrodne družbe potnike za svoje parnike kar love in da dobi dotičnik, ki jim pripelje kakšnega potnika v njihovo pisarno, gotove odstotke.

»Tako je bilo tudi tukaj. Družba ima res parnik »Sveti Jurij«, ki vozi iz Patrasa v Pirej, toda on pride semkaj šele pojutrišnjem zvečer in bi morali na ta način čakati še precej časa, predno bi se mogli vkrcati nanj.«

Prav hvaležen sem stražniku in kar prehvaliti ne morem patraške policije. Ločiva se prijateljsko pri čaši vina. V pristanišču zvem, da odhaja čez dve uri lep parnik v Pirej. V gostilni plačam, vzamem svoje stvari in pol ure pred njegovim odhodom sem že na parniku.

Solnce je že davno zašlo za božjo milost in škrlatnordeči oblački so že pobledeli in se skrili v baržunastem temnomodrem nebu, kjer se je zdajci zaiskrilo brez števila zvezd. Tiho plava parnik po črnih vodah Patraškega zaliva, ki se pod pezo ladje prelivajo težko in nevoljno kakor raztopljeni svinec.

Bližamo se najožjemu delu zaliva: Malim Dardanelam. Ponoči se zdi ožina dveh kilometrov mnogo ožja in gore na obeh straneh, ki pri belem dnevu niso bog ve kako visoke, so se v temi pošastno dvignile visoko pod zvezdnato nebo in groze pasti na parnik.

Ožina je srečno za nami in že smo v Korinskem zalivu, ki deli južni del Grčije, Peloponeški polotok, od severnega, kjer nam v megleni dalji ljubko mežika svetilnik v luki mesteca Navporta.

Gore se razmaknejo, morska gladina se bolj in bolj širi, kapitan dá zadnje povelje in se umakne pomočniku, parnik pospeši brzino.

Razen pomočnika kapitana, straže na krovu, pomočnika mehanika in dveh kurjačev počiva na parniku vse. Grem po stopnicah na vrhnji krov in sedem na klop tik za kapitanskim mostičkom. Od tu imam čaroben razgled skoraj čez ves zaliv na obeh straneh parnika in daleč naprej in nazaj. Zdaj tu, zdaj tam spredaj in ob straneh se v daljavi zasvetijo modre, rdeče, bele in zelene oči svetilnikov, se nam tipajoč bližajo, nas puste mimo in se v daljavi zatisnejo.

Najtišja tišina vlada vse naokoli, le v notranjosti ladje se enakomerno vrtijo stroji, njeno mogočno telo drhti kakor v mrzlici in tam zadaj šumi pod vijakom voda in pušča za parnikom svetlikajoče se čipke pene.

Zdaj se peljemo mimo nekega rta, ali otoka. Rdeče oko svetilnika prežeče mežika. Iz goste črne goščave za njim prihaja k nam nekako lajanje psa. Toda to ni pes, tako laja le lisica ali šakal, ki jih je v teh krajih ne malo.

Trije udarci zvona, straža se menja. Precej čez polnoč že mora biti. Tam na levi strani zaliva nad mogočnim gorovjem postaja temnozeleno nebo malo svetlejšo. Svita se. A ono gorovje je starodavni Parnas, sveta gora, posvečena bogu Apolonu in muzam, gora pesnikov.

Ne vem, kako je to, da se človeku hipoma omehča duša, da bi kar tako pri priči rekel vsemu svetu brat in ga objel. Tako je zdajle pri srcu tudi meni.

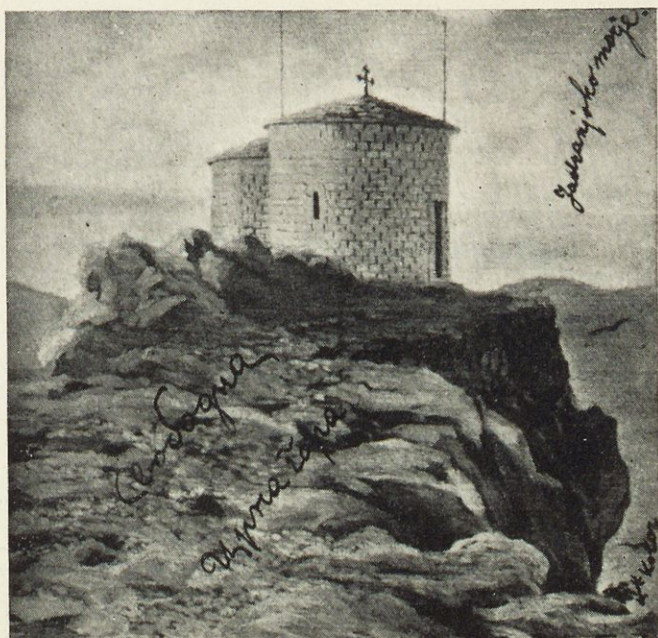
Iz žepa potegnem dnevnik in preberem še enkrat pesmico, ki sem jo zložil sinoči o lepi, mladi Grkinji:

V Patrasu pri vodnjaku

*Ah, kot nimfa nebeško prekrasna
je z majoliko v roki tu stala:
Grkinja ponosno prijazna
mi iz majolike piti je dala:*

*In oči te črne, peklenske
so gledale sladko udano,
grehov bi se spovedal skesano
v objemih te ženske...*

*A objela se nisva,
ker razumela se nisva,
le oči so med seboj se umele,
le oči med seboj se objele.*

Galvanijsko morje

Свободна
Црква

Гроб кнеза-песника Раде Кнежевића
Тамо, тамо на бесмртном вису ^{Ловчену 1740 м.} Четинос.
Гроб се диже бесмртника твога! 14. 8. 02.

Љуба Кокица!
Зонет в свободни Цркви ори. Ук поз.,
драт из не Песли ик Пвојим! Кта нај
ти покажеје писмо поје ик поти
ти пиши! Сресна боду!
Наши нај моше, кар је в ^{наш} Пвој фран

Skozi korintski prekop

Vedno bolj in bolj se dani in z mostička vidim skoraj ves sto pet in dvajset kilometrov dolgi in dva in trideset kilometrov široki Korintski zaliv. Na njegovi obali se v zavetju temnih gora in pečin blešči trgi Navpaktos, Galaksidi, Egion in Novi Korint.

Starodavnega Korinta ni več, le par razvalin te spominja na nekdanjo slavo tega mesta, katerega zadnje ostanke je leta 1858. razdejal potres.

Mesto je stalo med dvema morjema na zemeljski ožini Istmu pod severno steno pet sto pet in sedemdeset metrov visoke gore z gradom Akrokorintom na vrhu. Baje ga je štirinajst sto let pred Kristom ustanovil bogokletni Sizif, ki so ga bogovi kaznovali, da mora do smrti vlačiti skalo na hrib, ki se mu pod vrhom vedno zvali nazaj v dolino tako, da so njegove muke neskončne. Imelo je tri pristanišča: Lekejon v Korinskem zalivu, zvezano z mestom s tri kilometre dolgim zidom, pa Kenhrejo in Shenos v Saronskem (Eginskem) zalivu.

V mestu sta cveteli trgovina in obrt. Feničani so imeli tukaj svoje barvarne in predilnice. Izdelovali so svoje znamenite škrlatnordeče tkanine in vezli preproge. Korinčani so častili menda vse tedaj znane bogove Helade, v posebni časti pa so imeli Melikerto, Ateno in Afrodito. Tudi Pozejdon in drugi morski bogovi so prišli v tem pristaniškem mestu na svoj račun.

Korint je bil kot prvo mesto trgovcev in bogatašev silno pohlepen in častilakomen. Rad bi igral vedno glavno vlogo, a kaj, ko sta mu bili na poti Atene in Šparta. Hotel jih je uničiti ali vsaj oslabiti, pa se je zvezal z dorijskimi državami proti Atenam (Peloponeška vojna), potem pa z Atenami proti Šparti (Korintska vojna). V bojih je bilo mesto velikokrat razdejano do tal. Vojske Grkov, Perzijcev, Rimljanov, Gotov, Slovanov, Frankov in Turkov ter Benečanov so divjale čezenj in vsi so ga teptali s kopiti svojih konj.

Njegov naslednik, Novi Korint, leži par kilometrov od njega proti severovzhodu ob Lutraškem zalivu in ima samo pet tisoč prebivalcev. Z železnico je zvezan z največjo grško lukco Pirejem in z ostalimi grškimi pokrajinami, tako da se mu obeta lepa bodočnost.

Solnce se je vzpelo nad gore in ožarilo celo najtemnejše in tudi najpustejše koticke krasne Helade. V jutranji sapi se je morska gladina razigrala in zdaj lesketa v solnčnih žarkih kakor bi bila vsa

posejana z milijardami bisernih školjk. Ribiške ladje s preprosto razpetimi jadri hite mimo nas, voda se jim peni pod kljuni in veselo poskakujejo, kakor da bi se pripravljale na ples. Beli galebi letajo okrog njih, se spuščajo strmoglavo k valovom in se spet poženo visoko v sinjino neba. Par malih ptičk je priletelo z obrežja in sedlo na vrvi jambora.

Tako mirno sede in čebljajo med seboj, kakor da bi bila ladja le njihova last. Tuljenje parnika jih prežene: bližamo se Istmu in obenem Korintskemu prekopu.

Istmus je približno osemdeset metrov visoka in na najožjem mestu šest kilometrov široka zemeljska ožina, ki veže Peloponeški polotok z ostalo Grčijo. Na Istmu je nekdanj stal tempelj Pozejdona in tu so se vršile v starih časih znamenite Istmiške igre, ki so bile njemu posvečene. Tu so vsaki dve leti tekmovali najboljši otroci Grčije v borbi, teku, telovadbi, metanju kopja in diska in v konjskih dirkah. Del iger je bil posvečen muzam in tedaj so tekmovali govorniki, pesniki in glasbeniki. Venec zmage je bil najprej spleten iz smrekovih in jelkovih vejic, pozneje pa iz bršljina. Marsikdo je bil odlikovan tudi s palmovo vejico. Istmiške igre so bile prve za Olimpijskimi, ki so se pa vršile le vsaka štiri leta.

Tuljenje parnika, ki je pregnalo ptice z jamborjev, je privabilo na krov več radovednih potnikov, ki so počivali v svojih kabinah v notranjosti par-

nika. Nekateri so se vzpeli po stopnicah na vrhnji krov in ogledovali z daljnogledi okolico, drugi so pa čemerni in na pol zaspani ravnodušno bulili predse.

Med prvimi sem opazil debelega, štiridesetletnega dobrodušnega Nemca, ki se je naslonil na ograjo in svoji mladi, sloki, rdečelasi tovarišici, oziroma hčerki ali celo ženici kazal z roko razne kraje in včasih bral z bavarским naglasom iz rdeče vezanega Bädekerja.

Stala sta tik mene in nehote sem slišal njun pogovor.

»Vidiš, dragica, zdaj smo pri vhodu v znameniti korintski prekop. Tole naselje tukaj spodaj se imenuje po nekdanjem grškem bogu morja: Pozejdonija. Od tu naprej ne bova videla nič drugega kakor peščene in skalnate stene prekopa in modro helenško nebo nad seboj. In po teh tesnicah se bova vozila več kot poldrugo uro...«

— Pa zakaj se imenuje Korintski prekop? —

»Po nekdanjem grškem mestu Korintu, dušica, ki so ga že zdavnaj razdejali Rimljani, nazadnje pa še potres. Sicer pa pogledjva, kaj piše o njem naš Bädeker!«

In on čita in čita. Parnik se je ustavil v Pozejdoniji, sprejel mestnega krmarja-vodnika in zdaj se že pomika počasi, počasi skozi prekop. Nemec pa bere in bere brez konca, da začne presedati celo poslušni spremljevalki.

A Bädeker ve v resnici mnogo povedati o tem prekopu.

Že rimski imperator Nero je hotel prekopati Istmiško zemeljsko ožino, ker je dobro vedel, koliko koristi bi bilo to za rimski imperij, ker bi bila na ta način njegovim ladjam pot iz Jadranskega v Egejsko morje prikrajšana v našem merilu več kot za 325 kilometrov.

Pozneje so poskušali isto razni drugi narodi, lastniki ožine, med njimi tudi Benečani. Toda vsi so omagali prej, preden so se resno oprijeli dela. Domačini so pa na stari grški način vlačili svoje ladje na valjarjih po suhem čez Istmus iz enega morja v drugo.

Grška vlada je začela s pomočjo tujega kapitala kmalu po svoboditvi Grčije izpod turškega jarma kopati, prenehala za nekaj let in zopet nadaljevala. Šele 6. avgusta leta 1893. je bil prekop slovesno odprt.

Korintski prekop je približno šest in pol kilometra dolg in tri in dvajset metrov širok. Globočina vode znaša osem metrov in lahko bi plavale po njem tudi velike ladje. Toda s strmih prstenih bregov se spuščajo ob deževnem jesenskem času in tudi drugače večkrat plazovi, ki so ladjam zelo nevarni. In zato se poslužujejo prekopa le grški parniki in ladje jadrnice, veliki parniki tujih držav pa plovejo raje mimo rta Matapana okoli vsega Peloponeškega polotoka.

Debeli Monakovčan čita in čita, dokler ga nestrna blondinka ne potegne za rokav:

»Glej no, glej!«

Nad nami se v precejšnji višini boči železen most in pravkar s šumom in hrupom drdra čezenj dolg tovarni vlak.

Počasi in zelo oprezno se pomika naš parnik skozi prekop. Tam gori se na obeh straneh širi krasna južna flora, obsevana od jutranjega solnca in vsa glasna od radostnega petja tisočerih ptic. Tu spodaj pa vlada mrak in hlad in človeku se zdi, kakor da bi bil že v odprtem grobu, odkoder se poslednjič poslavlja od modrega neba in od vsega sveta.

Še enkrat veže oba bregova visoko nad nami razpeti most. Kmalu nato se tesnice bolj in bolj nižajo, vedno več neba vidimo nad seboj, spredaj se nam pa že svetlika valovje Saronskega zaliva. Parnik grozovito zatuli in pospeši vožnjo: Korintski prekop je za nami.

Le za nekaj časa se ustavimo v Istmiji tik ob Korinskem prekopu. Edini potnik, ki zapusti ladjo, je krmar-vodnik, ki se je vkrcal v Pozejdoniji. Še par zabojev in nekaj sodov spuste na breg, pa parnik radostno in mogočno zatuli širokemu morju naproti, kakor zauka fant, ko zagleda svojega dekleta.

Paluba je zdaj polna ljudi. Od dolgega pota so postali nemirni in komaj čakajo, da prispejo v Pirej. Toda precej poti je še pred nami.

Tudi vrhnji krov je ves zaseden od potnikov prvega in drugega razreda. Gospoda me gleda postrani, češ, odkod se je pa tale zaletel semkaj. Rad bi jim kljuboval, pa se postavim čisto spredaj, odkoder je najlepši pogled na morje.

Tako stojim precej časa, kar zaslišim, da kapitanov pomočnik pregleduje vozovnice. Kakor da bi se mi nekam mudilo, se s ponosom in zaničevanjem v očeh spustim po stopnicah na palubo.

Saronski, ali kakor ga zdaj imenujejo, Epirski zaliv, je krajši, toda širši ko Korintski, toda par otokov in polotokov ga dela na videz ožjega. Dva otoka, Salamis in Egina, sta zgodovinske važnosti in imata slavno, viharo preteklost. Saj se je v tem zalivu, kakor na suhem na Istmu, velikokrat odločila usoda ne samo grškega, temveč tudi drugih večjih narodov.

Na primer: Tukaj pred nami leze bolj in bolj iz morja pust, skalnat otok, Salamis, in se nam vidno bliža. In ob tem otoku se je 20. septembra štiri sto osemdesetega leta pred Kristom bila odločilna bitka, v kateri je grški vojskovodja in atenski državnik Temistoklej popolnoma uničil brodovje perzijskega kralja Kserksa.

Tukajšnje ljudstvo pravi Salamini Koluri, to je presta, ker je otok v resnici podoben presti, kajti tako je previt in zategnjen. Tudi glavnemu mestu je bilo še pred kratkim ime Koluri, pa to grški gospodi ni bilo všeč in ga je prekrstila v Salamis.

Kakor sem že omenil, je otok večinoma skalnat, puščoben in suh. Nobenih večjih gozdov in zelenja ne opaziš na njem, le po obrežju raste trta in žito. V starih časih pa je Salamina na debelo izvažala perutnino, sir in med. Najprej so jo naselili Feničani in so jo baje imenovali Baal Šalam (Gospod miru). Dolgo časa je bila samostojna republika, pozneje so jo pa pokorile Atene.

Nekaj posebnega je pa prebivalstvo tega otoka, ki leži natanko v sredini Grške. Okrog sedem tisoč jih je in večinoma so — Albanci. Bogve kako so zabredli semkaj. Najbrž ob času navala Aleksandra Makedonskega.

Ogledali smo si od vseh strani otok in zdaj plove parnik že okrog zadnjega rtiča ter se bliža Pireju, velikemu pristanišču glavnega mesta Grčije — Aten.

Na parniku je vse živo. Potniki zbirajo prtljago ter jo nosijo na krov. Prerivajo se, kriče in kolnejo. Vsak komaj čaka, da pride na breg.

Le gori na vrhnji palubi stoji debeli Monakovčan. V roki drži rdečega Bädekerja in čita spremlevalki nekaj zanj zelo zanimivega. Prebere odstavek in pokaže z roko proti jugu, kjer se obrisuje v daljavi gorati, skalnati otok Egina.

Sedem na sosednjo klop in poslušam.

»V starem veku je bila Egina nad sto let prva morska država v helenskih vodah. Naselili so jo najprej Dorijci iz Epidavra in mlada naselebina je

v trgovini kmalu tekmovala ž njim. Malo pred vojno s Perziji je najbolj cvetela. Pravijo, da je tedaj imela nad pol milijona prebivalcev, od teh je bilo štiri sto tisoč sužnjev. Znameniti so bili njeni lončeni in kovinski izdelki, mazila in razne drobne vsakdanje potrebščine

Eginci pa niso bili samo trgovci, ampak so se odlikovali tudi kot neustrašeni junaki v boju, na morju in na suhem, posebno v bitki pri Salamini, in so dobivali prva darila pri Olimpijskih igrah.

Znamenito je tudi njeno kiparstvo in druga upodabljajoča umetnost, ki je bila dovršena kakor nikjer drugod.

Ko so začele rasti in se razvijati Atene, je Egina začela padati in nazadnje je postala podložnica Aten. Ob začetku Peloponeške vojne so Atenci prisilili Egince, da so se morali z ženami in otroci z otoka izseliti in dati prostor priseljencem iz Atike...«

Monakovčan bi še dalje čital, toda na ladji je nastal tak dirindaj in hrup, da nisi slišal samega sebe. Nejevoljen je vtaknil Bädekerja in naočnike v žep ter odšel v kabino po svoje stvari.

Parnik je zatulil in mimo svetilnika zavil v pirejsko lukso. Na krmi zaropota. Spustili so sidro. Parnik se obrne in se bliža z desnim bokom obali. S pristanišča ga oblepijo postreščki in nosači ter vsiljujejo potnikom svojo uslugo v vseh mogočih jezikih, katerih pa nihče ne razume.

Parnik se nasloni na kamnitno obalo in spusti stopnice. Začne se pehanje in prerivanje, da joj. Meni se nikamor ne mudi. Zgoraj na palubi stojim in z veseljem opazujem nestrpne množice.

Nazadnje se krov skoraj čisto izprazni, in ko začno na drugem koncu mornarji izkrcavati blago, vzamem tudi jaz svojo culico in odidem na kopno.

In odkritosrčno vam povem, da nisem še nikjer z manjšim veseljem zapustil ladje, kakor ravno tukaj, v Pireju, v preddverju znamenitih, zgodovinskih, čudežnih, častitljivih Aten.

Komaj sem naredil par korakov od parnika, že me je obsula kopa razcapanih fantalinov in se mi ponujala za spremljevalca. Jaz sem pa samo mahnil z roko in trdnih korakov nadaljeval svojo pot.

Iz Aten v Smirno

Atensko pristanišče Pirej stoji na goratem polotoku Akte in ima nekako tako lego kakor Split s polotokom Marjanom. Skoraj ravno tako visoka gora Munihija (86) ga nadkriljuje in ščiti od zahodne strani. Na tej gori je ob času Makedoncev stal mogočen grad.

Vzpel sem se nanjo in občudoval krasen razgled, ki se mi je nudil od svetilnika na vse strani, na morje, otoke, na Pirej, na velik del Aten z Akropolom, na gromadne oljčne vrtove v dolini poleti skoraj suhe reke Kefiza, na goro Himetos, slovečo zaradi medu in tja daleč na pogorje Parnasa in Pentelikona.

Pirejsko pristanišče ima tri globoke, okrogle zatonke, ki jih je že Temistoklej leta 493. pred Kristom določil za Atensko luko in jih zavaroval z zidovjem. Trojni zid je vezal tudi Pirej z Atenami. Ob času Perikleja je iz Pireja nastalo lepo mesto s širokimi, ravnimi ulicami, ki so se pravokotno stekale druga v drugo.

Ko je bila Peloponeška vojna končana, so mestne utrdbe podrli in Pirej se je po prizadevanju državnikov-filozofov Konona, Likurga in Demostena razvil v cvetoče pristaniško mesto in v središče demokracije. Rimski vojskovodja Sulla je leta šest in osemdesetega po Kristu mesto požgal, da se ni več opomoglo, dokler ni prišel čas osvoboditve Grčije izpod turškega jarma. Zdaj šteje kakih petdeset tisoč prebivalcev in je zvezano s stolnim mestom poleg širokih cest še z dvema železnicama in tramvajem.

Atene! Prestol stare grške kulture, ki je ni nadkrilila tekom tisočletij nobena druga na svetu in kamor so hiteli dolga in dolga stoletja tisočeri, da bi si ohladili žejo in utolažili lakoto po resnici, lepoti, po vsem, kar je večnega.

Grem na grad Akropole, v Partenon, Propileje, gledališče Dionizija in nebroj drugih stavb. Vse je mrtvo, vse v razvalinah, a vse, tudi najmanjši kosček, najneznatnejši kamenček diha in ti šepeta najzanimivejše dogodke iz davno preteklih časov. In če si še tak nezadovoljnež, te tu med razvalinami časa Kronosa objame dih vseobjemajoče Večnosti.

Poln tihega zavzetja, poln občudovanja nad veličino, nad umetnostjo starih Grkov hodim od stavbe do stavbe, iz kraja v kraj. V duhu vidim Solona, Pejzistrata, Temistokleja, Perikleja, Diogena, Sokrata, Demostena in druge slavne atenske

može, kako nesebično skrbe za blagor in čast svoje domovine.

Spustim se v spodnje mesto. Moderna poslopja, široke tlakovane ulice, tramvaj, elektrika z vsemi pritiklinami novega časa. Tolpe se vale iz kraja v kraj, vsakdo za svojim koščkom kruha. Kaj jim je mar vsa umetnost, da je le trebuh in mošnjiček poln. Kaj ideali in vsa druga nepotrebna navlaka; dobiček — to je glavno.

Torej; nove Atene so take kakor vsako drugo evropsko vlemesto z dve sto do tri sto tisoč prebivalcev. In zato se v njih ne mudim dolgo, temveč krenem kmalu nazaj v Pirej, od tam pa s čolnom na veliki oceanski parnik »Bengalijo«, ki stoji zasidran sredi luke in daje ravnokar s sireno že drugi znak k odhodu.

Prtljago položim blizu dimnika na klop, da si na ta način zagotovim vsaj sedež, sam se pa vzpnem na ladijski nos, odkoder imam krasen pogled na vso okolico. Sirena zadnjikrat zatuli, verige s sidri zarožljajo in velikan zadrhti z vsem telesom.

Pomikamo se po Egejskem zalivu navzdol ob Atiški obali. Nekaj časa nas pozdravlja v megleni dalji slavná Akropola, potem pa izgine za gričevjem. Solnce je pobledelo in se nazadnje skrilo za oblaki, ki jih goni severozapadni veter z veliko silo preko Atike, v katere zatišju smo še ta čas. Ko pa zavijemo okrog polotoka in mimo otokov Helene in bujnozelenega Keosa, pa plane na nas pravi

vihar, da zaprhutajo debele ponjave in zaškripljejo jambori.

Potniki zapuste drug za drugim palubo in si poiščejo zavetja po kabinah in v notranjosti parnika. Na krovu kljubujem navalom vetra poleg kitajskih mornarjev in angleškega kapitana edino še jaz. Čisto spredaj na kljunu stojim oprt na ograjo in opazujem kakih petnajst metrov pod seboj boj »Bengalije« z besnečim morjem. Kot gora za goro naskakujejo valovi ladjo, da poskakuje na njih kot jajčja lupina, zaman je ves njihov trud.

Mrači se. V polmraku se pred menoj na temnem oblačnem nebu skozi sivo meglo že obrisujejo silhete drugega največjega grškega otoka, plodonosne, bogate Evbeje. Med njo in otokom Androsom pridemo čez dobre pol ure v na vse strani odprto Egejsko morje.

A vihar postaja tudi zame vse neznosnejši. Morje buči in tuli in se zaganja v ladjo, ki ječi v svojih sklepkih in skače po valovih kakor podivjan konj. A to je tukaj v zatišju, kaj pa bo šele tam na odprtem morju. Stečem do stopnic in po njih navzdol, poberem svoje reči pri dimniku in se splazim v notranjost parnika. Tam si poiščem pripraven, malo vzvišen prostor za ležišče in se namestim na način, da me valovanje ladje preveč ne moti, temveč se zibljem v nji kakor otrok v zibelki.

S torbo pod glavo ležim vznak na široki polici, roke imam sklenjene na prsih in dolgo poslušam

grom in bobnenje valov, butanje in škripanje ladje in občudujem njen bolj in bolj divji ples. Nazadnje pa me le trudnost prevzame, da zaspim trdno kot doma za pečjo.

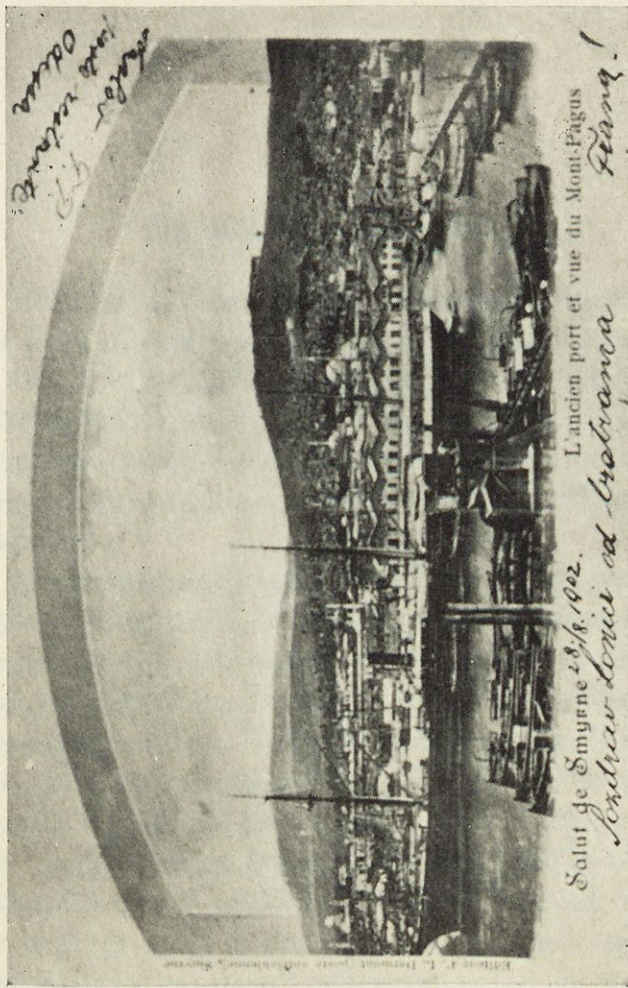
Ne vem, koliko časa sem spal. Zbudi me čudna tišina.

Kaj neki je to? Saj stroji delajo z vso močjo, da ladja kar drhti. Skočim kvišku in se povzpnem na palubo. Zunaj je krasno, jasno poletno jutro. Mornarji polivajo in pero tla in njih bela obleka se blešči v jutranjem solncu, da ti kar vid jemlje. In spet sem sam na krovu, ker drugi potniki zaradi nočnega viharja niso spali niti pol ure, pa si hočejo to zdaj nadomestiti.

Kje neki smo? Kamor pogledaš, povsod suha zemlja. Pa vendar nismo pred viharjem zbežali v kakšno luko? Kaj še! Ponoči smo preplavali Egejsko morje, obpluli otok Kios in zdaj smo že v Mali Aziji in plovemo po zalivu proti velikemu turškemu pristanišču Smirni.

Paluba in ograja in vse na ladji je posnaženo in se praznično beli in blešči. Krov se polni s potniki, sicer še malo zaspanimi, toda veselimi, da je polnočni strah minil. Kapitan gleda nanje s poveljniškega mostička in se jim smehlja. Tudi on je zadovoljen. Strežnik hodi po palubi, tolče narahlo z malim, s kožo obšitim tolkačem po prikupljivo donečem bronastem gongu, podobnem navadni kuhinjski ponvi brez ročaja, in vabi goste k zajtrku.

Bregova se vedno bolj in bolj bližata in tam
spredaj v kotu že objemata lepo trgovsko mesto,
raztreseno po njima daleč tja gori pod vrh. A tik
pred nami je пристаниšče, polno jadrnic in parni-
kov. In šum dela kipi daleč naokrog in visoko pod
nebo. In zdajle poglej tja na pomol. Vse polno ljudi
v najbolj pisanih oblekah azijskih narodov in tamle
koraka karavana mirno, enakomerno, dostojanstve-
no, velblod za velblodom. V Smirni smo.

Odessa
1879
Ottoman

Solus de Smyrne 28/8. 1902.
L'ancien port et vue du Mont-Pagus
Pérouse
Pérouse

Editeur: L. Bouché, 10, rue de la Harpe, Paris

Na poti v Carigrad

V Smirni se ustavi parnik na nabrežju, tako da ni treba plačevati prevoznine, kakor je to navada v Grčiji, kjer se ustavljajo ladje zunaj pristanišča. Ker nadaljuje »Bengalija« svojo pot šele ob štirih popoldne, imam dovolj časa, da si ogledam to lepo trgovsko mesto, ki je obenem ena največjih azijskih luk.

Mesto ima zdaj kakih stopetdeset tisoč prebivalcev, večinoma Grkov, in se razteza amfiteatralno po pobočju 150 metrov visoke gore Pagos čisto na jugovzhodnem koncu 70 kilometrov dolgega Smirnskega zaliva. V ta zaliv se izteka reka Gedisčaj, ki je ob času jesenskih in zimskih nalivov prinašala s sosednih hribov toliko blata s seboj, da bi ž njim v bližnji bodočnosti zasula zaliv in onemogočila plovbo večjih ladij. Zato so izkopali strugo v drugi smeri in napeljali tok vode dalje proti zahodu, kjer ima dovolj prostora za odlaganje blata.

V starih časih je stalo mesto bolj proti severu ob notranjem zalivu, ki so ga že leta 688. pred

Kristusom zavzeli Jonijci, sto let pozneje ga je pa razrušil lidijski kralj Aliates. Od cvetočega mesta je ostala le borna vas, dokler niso ustanovili na južnem pobrežju zaliva sedanje Smirne, ki se je kmalu razvila v drugo največjo trgovsko lukco Azije. Za Grki so prišli Bizantinci, leta 1424. pa so jo zavojevali Turki. Po svetovni vojni si jo je za par let prilastila zopet Grčija, ki jo je pa morala po porazu leta 1922. zopet odstopiti Turčiji. Tedaj je izbruhnil v mestu grozovit požar, ki je upepelil severni, najlepši del mesta.

Smirna se ponaša s svojimi čipkami in še bolj s svojimi preprogami, ki se odlikujejo po mehkih, mirnih, harmonično ubranih barvah in stiliziranih vzorcih rastlinskih ornamentov. Tudi smirnske svilnate čipke, ki jih pozna svet bolj pod imenom »armenske«, so nekaj izredno finega in izražajo s svojimi vzorci cvetja in lističev vso nežnost svojih čipkaric.

V mestu in okolici pridelujejo v velikih množinah svilo, volno, bombaž, razne tkanine, lončarske izdelke, usnje, olje, južno sadje, posebno fige, rozine in orehe, opij, tobak, petrolej, konopljino in sladki les ter razvažajo to blago po vsem svetu; uvažajo pa sladkor, kavo, les in razne stroje. Pa ni samo rozin in fig dovolj v tem čednem, veselem mestu, tudi izborna rakijo-žganje lahko dobiš tukaj in še boljšo vinsko kapljico, pravo čisto ambrozijo in nektar, o čemer sem se sam prepričal.

Ko sem takole sem ter tja taval po mestu, me ustavi precej čedno napravljen Evropejec, sname klobuk in me prosi po nemško za par grošev. Iz radovednosti ga vprašam, kdo je in odkod. Pove mi, da je doma iz Odese, da pa potuje že par let po bližnjem vzhodu. Povabim ga s seboj na čašo vina. Pelje me v nizko, temno grško klet, kjer šumi kakor v panju. Sedeva k prazni mizi, meni naroči vina, sebi pa žganja-mastike. Razgovoriva se. Ah, da bi slišali tudi vi, koliko veselega in tudi žalostnega je pripovedoval o svojem romanju.

»Lani osorej,« pravi, »ne! spomladi je bilo — ustavim na pristanišču v Bejrutu nekega Angleža in ga poprosim, kakor danes vas, za par grošev. — »Jes!« reče Anglež, seže malomarno v žep in mi stisne v roko kovanec. Zahvalim se mu in veselo odidem na pomol. Pogledam: zlatnik je, čisti pravi zlatnik. Ozrem se za Angležem, pa ga vidim, kako brska po žepih in prebira denar. Isti hip me opazi in hiti proti meni. Denar mi bo vzel nazaj — si mi-slim; hitro denem zlatnik v usta in ga pogoltnem. Prime me za rame in govori ves razburjen. Ne razumem ga čisto nič, toda po gibanju rok spoznam, da mi hoče dopovedati, da se je zmotil. Medtem pristopi k nama stražnik. Anglež mu pove, kako in kaj se je zgodilo, pokaže na zlatnik in name. Stražnik ga tudi ne razume, skomigne z rameni in hoče že oditi, kar se nečesa spomni in nama pomigne, naj greva ž njim. Pelje naju naravnost na policijski

komisarijat. Tam jim Anglež pove, kaj se je zgodilo, kako mi je pomotoma namesto navadnega kovanca dal zlatnik.

»Vrnite zlatnik!« mi zapove komisar.

»Odkod naj ga pa vzamem, gospod komisar?«

»Preiščite mu žepel!«

Dva stražnika me preiščeta, pa razen enega piastra in par metalikov ne najdeta ničesar več.

»Prosti ste, lahko greste!« mi reče komisar. Ne dam si dvakrat reči in čez par minut sem že v gostilni, pijem s prijatelji in jim pripovedujem. Smejejo se, seveda, in mi čestitajo...«

»Kako je pa bilo potem?« ga vprašam.

»Saj si lahko mislite! Prijatelji so pazili name kakor na punčico v svojem očesu. Niso me pustili samega ne podnevi ne ponoči, in ko je prišel čas, smo šli in zapili ves cekin.« — —

In zopet smo na odprtem morju, ki je pa zdaj čudovito mirno in tako lepo modro, da se ga ne moreš nagledati. Vozimo se mimo Lesbosa, najlepšega in najrodovitnejšega grškega otoka ob azijski obali. Solnce je že zašlo za božjo milost in oljčni in figovi in trtni nasadi temné v daljavi in se zlivajo s skalovjem otoka v nerazločno goščo, le male vasice na pobočju hribov in svetilniki na obali se še belijo iz črnine.

Zjutraj navsezgodaj smo pri vhodu v morsko ožino Dardanele. Ustavimo se, da sprejmemo na krov turško nadzorstveno oblast, ker brez njenega dovo-

ljenja je prehod skozi močno utrjene Dardanele nemogoč. Parnik vozi počasi po komaj tri do največ sedem kilometrov široki ožini. Na naši desnici so nizka azijska tla. Tam je stala v starih časih znamenita Troja, kjer so najsrečnejši grški mladeniči in možje prelivali kri za osvoboditev prekrasne špartanske kraljice Helene, ki jo je ugrabil Paris, sin trojanskega kralja Priama. Na levi strani se vleče skalnato hribovje polotoka Galipola. Tu in tam se vrste utrdbe in stari bizantinski in turški gradovi, varujoči prehod, ki je posebno pri Nagari med starodavnimi mesti Sestos in Abidos ter pri Heptastadionu le 2300 in 1350 metrov širok.

Potnik, ki se vozi skozi Dardanele, začuden opazuje jadrnice in ribiške čolne, hiteče s spuščeni jadri in brez vesel iz Marmarskega v Egejsko morje, medtem se one, ki gredo v nasprotni smeri, kljub popotnemu vetru in veslanju na vso moč, komaj premikajo. Vprašajte kapitana in on vam stvar pojasni:

Skozi Dardanele, nekdanji Helespont, se kakor po rečni strugi pretaka noč in dan voda iz Marmarskega v Egejsko morje in obratno. Dva toka sta: vrhnji goni slajšo vodo v Egejsko morje, spodnji pa slano iz Egejskega v Marmarsko morje. Globina struge je 9 do 55 metrov, največ pa kakih 88 metrov.

V tej morski ožini in na njenih bregovih se je velikokrat odločala usoda narodov. Na Kozji reki blizu mesta Galipola je bila leta 405. pred Kristom

odločilna bitka med Grki in Perzijci. Pri preseljevanju narodov so pridrveli do sem germanski in slovanski narodi. Bizantinski cesarji, pozneje pa Turki so jo utrdili v varnost Carigrada. Ob času svetovne vojne pa so bili tu veliki boji angleške mornarice s Turki. Zdaj so utrdbe porušene, kraj je pa zopet v turških rokah.

»Bengalija« je ravnokar pustila Dardanele in Galipoli za seboj in plove z vso paro po Marmarskem morju... Tam spredaj v megleni dalji se mi zdi, že vidim zlatoglave mošeje in vitke minarete slavne sultanove prestolnice ob Zlatem rogu.

V Carigradu

Dve sto kilometrov je dolgo Marmarsko morje, toda široko in varno in »Bengalija« ga reže s polno paro.

Bregovi se umaknejo v sivo poldnevno megleno daljo in se zopet približajo. Na levi strani opaziš malo naselbino. To je Sveti Štefan, kjer je bil leta 1878. sklenjen mir med Turčijo in Rusijo. Na desnici vidiš par malih otokov: to so Princevi otoki. Na enem je živel nekaj časa v pregnanstvu ruski boljševiški mogotec Trockij.

Bregova se kmalu združita, parnik malo popusti in gre počasneje, zavije mimo svetilnika na levo okrog kose in pred začudenimi očmi se ti daleč naokoli razgrne najlepše vlemesto sveta: bajno lepi in tolikokrat zaželeni Carigrad.

Skoraj trideset let bo, odkar sem ga videl tretjič in zadnjič. Vendar mi je ostal v spominu in če zamijim in se spomnim nanj, ga vidim kakor na dlani. Nepopisno krasen je po svoji naravni legi ob svetlomodrem zalivu Zlatega roga, s svojimi devet sto

mošejami in sto dva in sedemdesetimi cerkvami, katerih kupole in vitki minareti kipe kot tihe molitve vernikov, kristjanov in Turkov, visoko v brezoblačno sinje nebo. Kakor nepregledna množica ljudi, stoječih glava pri glavi, se stiskajo k njim tisoči in tisoči ravnovrstnih palač, hiš in hišic in se vzpenjajo druga nad drugo do vrha s starinskimi stolpi in zidovjem zavarovanih gričev.

Že pred dva tisoč in šest sto leti so Grki iz Megare ustanovili tukaj svojo naselbino, pozneje so se pa naselili tu še Korinčani, Milezijci in Beotijci. Mesto, ki so ga tedaj imenovali Bizanc, je radi silno ugodne geografske lege na križišču dveh poti: suhe iz Azije v Evropo in vodne iz Črnega v Egejsko in Sredozemsko morje, bistro vzcvetelo, posebno še radi neprekosljive, od vseh strani zavarovane luke, iz katere se je razvila morska trgovina po vsem tedaj znanem svetu.

Ni torej čuda, da so se zanimali za mesto vsi tedanji bližnji in daljnji narodi in si ga skušali na lep ali grd način prilastiti. Ko se je perzijski kralj Darej odločil za pohod na divje Skite, je bilo njegovo prvo delo, da je zavzel Bizanc. Ker je mesto sodelovalo pri jonskem upor, so Perzijci pregnali iz njega vse prebivalstvo, ki se je nato naselilo ob Črnem morju; Bizanc sam pa so silno utrdili, da jim je bil v oporo pri gospodstvu nad Evropo. Toda dolgo niso gospodovali, ker že čez dobrih trideset let so zavzeli mesto Grki in pod njihovim

pokroviteljstvom je ostalo samostojno in cvetoče, dokler ga ni zavzel Aleksander Makedonski. Po njegovi smrti so ga zaman napadali Selevkidi in Galijci, pozneje se je pa pridružilo Rimljanom in jim pomagalo v bojih proti Azijcem. Leta 196. po Kristu je bilo drugič razrušeno. V tretjem stoletju po Kristu so ga skoraj neprenehoma napadali barbarski narodi, dokler ni leta 330. po zmagi cesarja Konstantina Velikega postalo glavno mesto rimskega cesarstva ter si nadelo ime Konstantinopol.

Ko se je kasneje razdelilo rimsko cesarstvo na dva dela, je postal Konstantinopol glavno mesto vzhodnorimskega, to je bizantinskega cesarstva. Razkošje je vladalo pod bizantinskimi cesarji v tem bogatem trgovskem mestu. Obdano z mogočnim zidovjem in bojnimi stolpi je bilo nepremagljivo in se je lahko brez skrbi udajalo vsem zemeljskim sladkostim. Tu je bilo vsega v izobilju za dušno in telesno hrano. Po cele dneve in noči so jedli in pili, prešustvovali in nato molili in se plazili po kolenih okrog oltarjev nešteti cerkva in kapel, se trkali na prsi in prosili odpuščanja, da so se potem lahkega srca ponovno udajali požrešnosti in razuzdanosti in vsem drugim poglavitnim in tujim grehom.

Spomladi leta 1453. pa so vdrli po kratkem obleganju skozi ena od osem in trideseti vrat v mesto Turki pod poveljstvom sultana Mohameda II. in ga zavzeli. Turki so imeli dve sto tisoč vojakov in dve sto petdeset ladij, zadnji bizantinski cesar

Konstantin XI. pa samo enajst tisoč hrabrih Grkov in tri tisoč še hrabrejših Italijanov. Seveda je bilo na ta način vsako zoperstavljanje zaman in Turek je z lahkoto stopil v mesto in ga izropal do golega.

Pet sto let bo kmalu od tega trenutka, toda stolpi in zidovje, čeprav že zelo okrušeno, še stoji. In tudi ona vrata se še vidijo: Top-kapu, konjska vrata jim pravijo.

»Bengalija« spusti sidra in se ustavi sredi zaliva. Čolnarji od vseh strani obkolijo ladjo, splezajo nanjo ko mačke in se z velikim hrupom in kričanjem siloma polaste prtljage potnikov. Tudi mene vleče neki Grk ali prav za prav Armenec v svoj čoln, kamor je poprej spravil že precej drugih. Po njihovih obrazih spoznam, da je tako početje nekaj čisto vsakdanjega in da se zaradi njega ni treba razburjati.

Kaj bi se branil, si mislim. Če gredo drugi tako radi v njegov čoln, zakaj bi pa ne šel še ti?!

Sedem prav na konec h krmilu, položim kovčeg pod noge in čakam, kaj bo zdaj. Armenec pregleda čoln in kar je v njem in ko vidi, da je vse v redu, odrine od ladjinega trebuha in zavesla. Vidim, da vesla čisto v drugo smer, kakor pa ostali čolnarji, pa si mislim: Naj te le pelje malo okoli, saj je prijetno, da, naravnost imenitno voziti se s čolnom semtertja po Zlatem rogu in se naslajati nad krasoto Carigrada.

Tedaj nisem niti slutil, kaj se bo iz tega izcimilo.

Ko smo že malo stran od ladje, začne čolnar pobirati voznino. Tudi jaz mu izročim v razprostrto roko svoj obolus. Pelje nas na stambulsko nabrežje. Vsi potniki izstopijo, mene pa cariniki ne puste, temveč reko Armencu, naj me pelje tja, kamor spadam, to je na pristanišče v Galati, ker sem tuj državljan. Voznik se jezi in kolne, da je groza, toda nič mu ne pomaga: odriniti mora.

A Galata je ravno na nasprotni strani zaliva. Zapelje me nekako na sredo, daleč od brega, ustavi čoln in zahteva, naj mu plačam voznino, ker drugače mi vrže kovčeg v morje in še mene povrhu. Kriči po levantinsko, kolne in maha z rokami. Jaz pa sedim mirno v čolnu in mu po slovensko zatrjujem, da sem že plačal in da ne dam niti pare več, ker nisem kriv, če me je zavlekel v čisto napačno stran. Jezen skoči pokonci, zagradi moj kovčeg in ga hoče menda res zagnati v vodo. Tedaj planem nadenj. Čoln se nagne in zajame vodo. Z obema rokama se morava prijeti zanj, da ne padeva v morje. Grk spozna, da z grožnjami nič ne doseže, prime za vesla in čez četrto ure sva v pristanišču Galati. Tu se začne zopet vsajati in dokazovati ljudem, ki se jih je nabrala na nabrežju cela tolpa, da mu moram plačati. Pride tudi policija. Povem slovensko, kako in kaj, seveda me nihče ne razume, le spogledujejo se. Zdajci pristopi Črnogorec v narodni noši in njemu povem vse natanko, ta pa policiji in finančni straži. Zdaj ne pomaga nič:

Armenec mora pristati s čolnom k obali in me pustiti na suho.

Policija pregleda potni list, pritisne pečat in podpiše, financa pa pretakne kovčeg in ko je formalnost opravljena grem, kamor hočem. Cela tolpa nosačev me obsuje, jaz pa pokličem Črnogorca in ga poprosim, naj me pelje najprej v kakšno zavetje, kjer se lahko pogovoriva in ukreneva potrebno. Stopiva v bližnjo okrepčevalnico in sedeva. Naročim dva kozarčka mastike, napijeva si »na dobro srečo« in izprazniva do dna.

Precej časa se že pogovarjava o tem in onem, ko vstopi v prodajalno slaboten, nizek človek s fesom na glavi, čigar obraz se mi zdi zelo znan. Tudi on me zagleda, glasno se zasmije in mi poda roko:

»O, dober dan, stari smirnski prijatelj!« me nagovori nemško.

— Kaj, vi ste, gospod Pulfermaher?! Kako ste pa prišli v Carigrad? — Bil je namreč pripovedovalec zgodbe s cekinom.

»Z istim parnikom kakor vi. — Seveda se nisva mogla videti, ko sem bil ves čas v kuhinji in pomagal pospravljati in pomivati. Zato sem se pa tudi zastonj pripeljal semkaj! — Zdajle izpijem mastiko, pa hajdi v hotel počivat. — Ali greste tudi vi z menoj? Imenitno stanovanje dobite tam pri mojem prijatelju; en piaster boste plačali na dan, pa bova lahko skupaj v eni sobi spala. Ceneje ne dobite v vsem mestu.«

— Je že prav, gospod Pulfermaher! — pravim. —
Malo potrpite, takoj grem z vami. —

Plačam, poslovim se od Črnogorca, vzamem kovčeg in odidem z židom. Ne hodiva dolgo po glavni ulici Galate, kmalu zavijeva na levo v precej široko, toda nesnage in psov polno ulico; psi se koté kar tu na cesti, ne da bi jim storil kdo kaj hudega. Greva kakih sto metrov, pa sva že v prej omejenem hotelu. Dobim posteljo in plačam za dan naprej.

Stolica sultanov

Prijatelj Pulfermaher, ki mu je znana v Carigradu vsaka luknja, bi mi rad razkazal mesto, pa je tako truden, da komaj stoji.

»Veste, danes sem revež, danes bom počival, jutri pa začnem navsezgodaj.«

Prtljago pustim v sobi in se odpravim pohajkovat po mestu. Najprej grem nazaj, odkoder sem prišel in dalje po glavni ulici do prvega mostu, ki veže Galato s Stambulom. Tu se vzpnem na desno po strmini k staremu stolpu, odkoder imam krasen razgled na vse mesto, na Galato z njenimi ogromnimi skladišči tovarov iz vsega sveta in z njenimi pestro oblečenimi množicami najrazličnejših narodnosti, ki valove noč in dan po ozkih ulicah tu pod menoj, na zdaj temnomodri zaliv Zlatega roga z nebrojnimi parniki, ladjami in čolni, na turški del mesta onstran zaliva: na Stambul, ki ga z Galato vežeta dva lesena predvižna mosta, na Skutari, azijski del mesta, ki se kar potaplja sredi topolov, cipres in minaretov ter na evropski del za menoj,

na gosposko Pero z vilami, širokimi, ravnimi, tlakovanimi ulicami in krasnimi parki.

Neizrečeno lep je Carigrad, to morje streh, kupol, minaretov in stolpov v najrazličnejših barvah sredi zelenja vrtov in zelenic, obkrožen od sinjine neba in modrine neskončnih morskih voda. Solnce ga obseva dan na dan in v njegovih žarkih blešče v nebno jasnino zlati polumesci minaretov in mošej ter križi cerkva. A z ulic, mostov, s parnikov buči nepretrgano hrušč in trušč množice, ki se bori za vsakdanji kruh.

Od vseh strani sveta prihajajo množice semkaj, se trudijo, pehajo, se izživljajo in odhajajo, odkoder so prišle. Kdo vpraša zanje? Kdo se jih spominja? Carigrad pa raste in se razvija na vse strani in — bogati. In kakor pred dva tisoč leti svetita nanj solnce in mesec, mežikajo mu zvezdice in ga uspavajo. In veter se igra v vrhovih njegovih temnozelenih cipres in jagedov in šušlja po cvetočih gredah polpozabljenih vrtov pravljice o čudovitih tajnah harema.

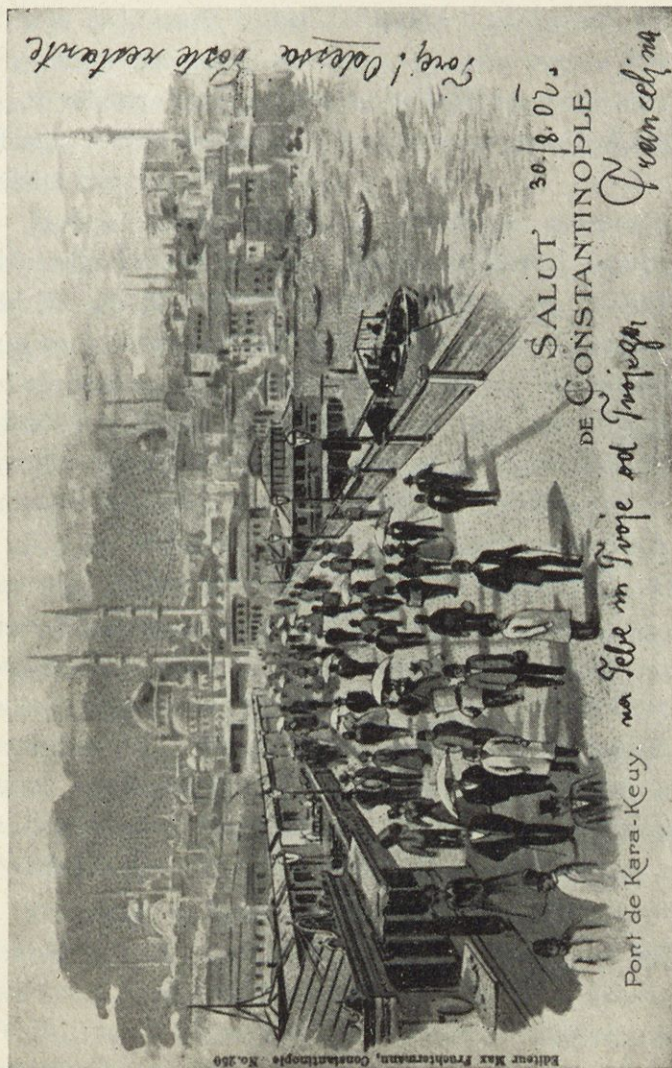
Milijonsko mesto je Carigrad, do leta 1919. stolno mesto turških sultanov in največje trgovsko središče vzhoda. Zato je pa njegovo prebivalstvo tako pisano kakor redkokje na svetu. Ni je skoraj narodnosti, ki bi ne imela svojih predstavnikov v tej pisani družbi. Seveda je največ Turkov (nad pet sto tisoč), potem Grkov (dve sto tisoč), Armencev (osemdeset tisoč) in Judov (sedemdeset tisoč, več-

noma španskih). Turki žive večjidel v Stambulu in Skutariju, Grki v nekih delih Stambula (Fanar), Pere in Galate, Armenci v Peri in Galati, Židje v Balatu in Hasköj-u in seveda tudi v Galati, Evropejci pa največ v Peri.

Da cvete v tem mestu trgovina, je razvidno iz velikega števila tu naseljenih Grkov, Židov in Armencev, ki so priznано najpremetenejši trgovci sveta. Navidez žive med seboj družno, toda na tihem se sovražijo ko psi in mačke in pri najmanjši priložnosti to tudi pokažejo. Židovski, oziroma grški ali armenski pogromi v Carigradu niso redkost in včasih se razvijejo v prave pravcate bitke in pokolje. V prejšnjih časih, pod sultani, je šla ta stvar gladko od rok: Armenci ali Grki ali pa Židje so se v ta namen poslužili kakšnega neznatnega slučaja in nahujskali pristaniško tolpo in druge mohamedance na nasprotnika, češ da je oskrunil njih vero. Na tak način so leta 1821. Turki poklali na tisoče Grkov in celo njihovega patrijarha, kega pol leta pred mojim prihodom so pa Grki napadli Armence, jim s pomočjo turške drhali izropali trgovine in domove ter jih na stotine pokončali, ali pa še žive v vrečah pometali v morje.

O tem pogromu so mi pravili Pulfermaher in Črnogorci naravnost grozotne stvari, o katerih je pa bolje, da človek molči.

Drugo jutro me zbudi Pulfermaher na vse zgodaj. Greva do mostu, plačava vsak metalik za prehod

Editeur Max Fruchtmann, Constantinople No. 269

SALUT 30. 8. 07.
DE CONSTANTINOPLE

Francelyna

na Telve in Troje od Trojagar

Pont de Kara-Keuy.

Foray! Odessa toute restante

in stopiva onstran Zlatega roga na stambulska tla. Tu je najstarejši turški del mesta z najlepšimi sultanovimi palačami, univerzo, »visoko porto« (palača velikega vezirja), dvema najlepšima mošejama: Hagio Zofijo in Sultan Ahmedovo na starem Konjskem trgu (At-Mejdan).

Mošeja Hagia Zofija je nekdanja znamenita bizantinska cerkev svete Zofije, veličastna stavba, ki je bila že večkrat do tal podrta ali je zgorela, pa so jo spet sezidali. Kljub spremembi iz cerkve v mošejo opazim visoko pod oboki na več mestih simbol krščanstva — križ, ki ga niti zob časa ni mogel uničiti. Sodobna Turčija je preuredila to mošejo v muzej stare bizantinske umetnosti.

Na At-Mejdanu, nekdanjem bizantinskem hipodromu, stojita janičarski muzej in obrtna šola. O lepoti nekdanjega dirkališča, ki so ga zaporedoma razdejali križarji in Turki, pričajo trideset metrov visoki egiptovski obelisk Teodozija II., steber Konstantina VII., potem še en obelisk iz kamnitnih kock ter bronasti kačji steber iz Delfov. Tukaj je tudi marmorni vodnjak, ki ga je dal postaviti cesar Wilhelm v znak nemško-turškega prijateljstva.

Znamenit je tudi stambulski Bijuk-čarši (veliki bazar, trg), ki je ves pod streho in v katerem je nad tri tisoč prodajalnic, trgovin in obrtnih delavnic. Vsaka vrsta obrta ima svoj poseben oddelek, na enem kraju so čevljarji, na drugem kleparji, trgovci z blagom, vezeninami, preprogami itd. Zanimivo je

opazovati življenje na trgu in če greš drugam, se rad še in še vračaš na ta kraj.

Takole tavam po mestu iz dneva v dan, vse me zanima, vse bi rad videl, vsemu bi rad prišel do dna. Hodim po krivih, ozkih ulicah Stambula, oziram se po zamreženih oknih haremov, ne bi li opazil kje črnih žametastih oči mlade turške ženice, vprtih radovedno vame; v duši me veseli prostovoljna ali neprostovoljna zadrega Turkinje, ki jo zagledam izza ogla v samotni zagati brez predpisanega zagrinjala čez milo obličje. Vroči dnevi so in ker imam denar, pijem buzo in razne druge turške hladilne napitke, posedam s Pulfermaherjem po žganjarnah, ker Turki ne smejo piti vina, ali pa potajam pod senčnatim drevjem na dvoriščih mošej in opazujem igro otrok ter jem sočne dinje in drugo vzhodno sadje.

Drugič grem zopet v gosposko Pero in postopam po tratoarjih širokih asfaltiranih ulic, ali pa sedem na mestni osebni parnik in se vozim po Zlatem rogu in Bosporu ob krasni bohotno zeleni obali mimo sultanovih in vezirjevih palač daleč na vzhod, izstopim kje in grem v prosto naravo. Radovednost me žene notri do tedanjega sultanovega bivališča zunaj mesta, do Ildic-Kioska. Grad je ogromen, okrog njega pa vse polno vojašnic. Po nepazljivosti pridem preblizu, pa me zajame straža. Izprašuje me, kaj tukaj počnem ali kaj iščem. Razumel nisem niti besede, toda zdi se mi, da je bilo tako. Ker ne

znam turško, povem po domače. Že me hoče vleči na stražnico, ko pride slučajno mimo častnik Albanec, kateremu povem srbsko, kako in kaj. Svetuje mi, naj jo popišem kakor mogoče hitro proč od tu, ker bi stvar lahko postala zame jako kočljiva, saj Anatolci ne poznajo v takih zadevah nobene šale.

Toda denarja je vedno manj. Zato hodim spat na ravno streho hotela in plačam samo po en metalik. Od tukaj poslušam pozno v noč vrvenje mesta, ko pa vzide solnce, občudujem na stotine papirnatih zmajev, ki plavajo skoraj nepremično visoko nad strehami Galate. Menda bi večno živel v tem mestu, če bi ne postalo gmotno stanje tako nerodno, tako pa moram gledati, da se čimprej poberem od tu. Skoraj za zadnji denar se odpeljem s priporočilnim pismom črnogorskih prijateljev k poslaniku, ki mi izroči zaprto pismo za ruskega generalnega konzula, stanujočega v Peri. Tam dobim vizum za Rusijo in brezplačni vozni listek do Odese.

Pod rusko zastavo

Poslednja noč v Carigradu. Solnce je zašlo za Trakijskim hribovjem, krvava stena oblakov nad obzorjem bolj in bolj blede, mrak lega po nižje ležečih delih mesta na obeh straneh Zlatega roga in se plazi više in više proti Peri, odkoder občudujem ta krasni prizor. Zdajci izgine poslednji zlati lesket z minaretov Aja-Zofije, obenem pa zablešči na nebu zvezda-večernica, kateri se kmalu pridruži nebroj drugih, da zaiskri žametni nebeški baldahin v milijonih biserov.

Ni še objela poletna poltema zadnjega griča na severni strani, ko zažare po mestu in okolici javna poslopja in palače dostojanstvenikov in bogatašev v tisočerihih lučih, sredi Zlatega roga pa zraste iz temne vodne gladine ognjena silhueta turške vojne ladje. Tudi sultanovi dvorci so vsi razsvetljeni, ravno tako tudi zasebne hiše po mestu. Na vseh koncih in krajih švigajo proti nebu rakete, ki se na višini razsipljejo v raznobarvne kaplje slepečega dežja. Od povsod prinaša večerni veter zvoke vo-

jaških godb in šum vzradoščene tolpe, ki se v neskončnih potokih vali po ulicah. Nihče, ki ni videl tega, si niti približno ne more predstavljati pravljичne lepote praznovanja sultanovega godu.

Žaromet za žarometom ugasne, godba za godbo utihne, tolpe se razidejo in o polnoči nastopi popolna tišina.

Nazaj v Galato iti me ni več volja, ker za tistih par ur spanja se ne izplača vreči zadnje pare iz žepa. Zato grem dalje proti Ildic-Kiosku, ko pa pridem na kraj, kjer se vrste poleg redkih hiš po obeh straneh ceste vrtovi, se ustavim, prisluškujem, ali ni nič nevarnega, potem se pa vzpnem na vrtno ograjo in splezam po drugi strani oprezno na vrt. Že podnevi sem pohajkoval tukaj okoli in si dobro zapomnil vrt in tudi pripravno klop v zatišju drevja, ki jo zdaj v poltemi hitro najdem in ležem kolikor mogoče tiho nanjo.

Od dnevnega pohajkovanja ves truden zaspim takoj, ko se stegnem po klopi. Ne vem, koliko časa sem spal, ko me iznenada zbudi človeška hoja v moji bližini. Turek v visokem turbanu in s puško v roki je. Najbrž je sam gospodar. Slišal je škripanje klopi pod menoj, pa je prišel pogledat, ali niso nemara tatovi zlezli v njegov cvetličnjak. Čutim, da stoji pred menoj in me začuden ogleduje. Človek stoji in stoji, najbrž nekaj premišljuje. Potem pa se obrne in s tihimi koraki oddrsi nazaj, odkoder je prišel. Gotovo sem se mu revež zasmilil.

Drugo jutro grem s Pulfermaherjem še enkrat v Stambul in oddam v bolnišnici vratarju Albancu pismo, ki ga mu je pisal moj bivši gospodar iz Ulcinja, po kosilu pa se preselim s svojo prtljago na ruski parnik »Lazarjev«, ki je prispel zjutraj iz Aleksandrije na poti v rusko luko Odeso.

»Lazarjev« ni tako velik parnik kakor »Bengalija«, vendar ima za potnike tretjega razreda sredi krova na obeh straneh zelo udobna ležišča, varna pred vetrom in dežjem, in na eno tako ležišče sem se skobacal tudi jaz.

Okrog štirih popoldne zapustimo Carigrad. Komaj se začne parnik odmikati od brega, zlezem iz zavetišča in se vzpnem na kljun ladje, kjer imam najlepši razgled na nepopisno krasne, romantične bregove sedem in dvajset kilometrov dolge morske ožine Bospor, ki spaja plitvo Marmorsko z globokim Črnim morjem.

Bospor je približno poldrug kilometer širok in s parnika občuduješ vso naravno lepoto azijskega in evropskega pobožja, ki je skozi in skozi posejano s krasnimi palačami, vilami, vasicami in starodavnimi gradovi, okrog katerih se bohotno širi najbujnejše južno rastlinstvo. Stoletne platane, ciprese in lovor napolnijo s svojim dobrodejnim zelenjem vsak zaliv, vsak kotiček razjedenih bregov, za njimi se pa dviga ponekod do štiri sto metrov visoko gričevje z divje razritimi in večkrat navpičnimi stenami. Človek bi kar skočil v morje, plaval do

brega in se za vedno izročil v varstvo temu tihemu zavetju.

Šest je ura in potniki in mornarji večerjajo. Par se jih je zleknilo poleg mene po tleh in zdaj zajemajo z lesenimi žlicami iz velike lončene sklede mastno, prijetno dišečo juho. Pri tej priči začutim lakoto, toda s čim naj jo potolažim? Ti pa zajemajo in prigrizujejo še debele kose rženega kruha. Jedo in se šaliyo. Nad njimi pa plapola v vetru velika ruska belomodrordeča zastava. Taka je kakor naša slovenska. In zdi se ti, da si med domačini in da zdaj zdaj zaslišiš ljubko slovensko govorico.

In res: mornarji me nekaj časa ogledujejo, potem pa me pokliče oni, ki je že odložil žlico in začel brenkati na rusko tamburico — poskočno balalajko:

»Što goloden? Nu-ka, poprobuj! Boršč harošij!«

Fantje mi naredo prostor. Vzamem žlico in pokusim. Resnično, boršč je izboren. In jaz jem boršč in prigrizujem kruh. Po večerji se razidejo vsak po svojem opravku. Toda ostanemo prijatelji in jaz sem preskrbljen s čajem, kruhom in borščem vso pot po Črnem morju notri do Odese.

Na Črnem morju

Pri Bejukdere odvežejo mornarji zadnji čoln, ki se je vračal prazen iz Carigrada, kamor je peljal zjutraj njegov gospodar prodajat razne vrtné in poljske pridelke. V Bosporu je morski tok iz Črnega v Marmorsko morje tako močan, da ga skoraj nobena jadrnica tudi pri ugodnem vetru ne more zmagati. Doli v mesto gre igraje, nazaj se pa ljudje poslužujejo parnikov, ki gredo slučajno proti Črnemu morju.

Bregova sta zdaj še bolj divja in pusta, na mah se pa odmakneta drug od drugega: »Lazarjev« se podviza in kmalu zagledamo pred seboj svetilnika; Anadolifener na azijski in Rumelifener na evropski strani, za njima se pa širi v neskončnost gladina Črnega morja.

Bospor je za nami in ravno tu, na njegovem koncu je oni kraj, kjer je v pohodu proti Skitom perzijski kralj Darij prepeljal leta pet sto petnajstega pred Kristusom svojo ogromno vojsko. In ker mu je morje nagajalo, ga je dal z verigami bičati.

Tukaj se je bila tudi velika morska bitka med Genovčani in Benečani za nadvlado na Črnem morju (leta 1352.).

»Lazarjev« pusti azijsko obalo za seboj in se obrne okrog Rumeli-fernerja naravnost na severozahod. Prvi njegov cilj je bolgarsko pristanišče Burgas.

Stojim na krovu in gledam na vodno prostranstvo. To je torej slovito, strašno, rusko Črno morje, Pontus Euxinus srednjega veka, Evksejnos starih Grkov.

Zakaj neki se imenuje Črno morje? Saj je tako lepo svetlomodro in čisto in jasnejše kakor katerokoli drugo. In mirno je tudi. Ni čuda, da so Zaporožci s svojimi malimi čolni lahko po njem križarili, kolikor jim je ugajalo, in delali nalete na turška in bizantinska primorska mesta in da so se večkrat nenadoma pojavili celo pred vrati samega Carigrada.

»Ni tako, bratec, kakor misliš ti,« me zavrne učeni krmar. »Zdaj je res mirno in čisto ko božje oko, saj je poletje. In vendar ne hvali dneva pred večerom, ker iznenada zapiše burja ali vzhodnik in čez dobro uro boš plesal s parnikom vred kakor jajčna lupina in valovi se bodo zgrinjali nad teboj, da joj.«

Voda Črnega morja je v resnici svetlejšje barve, to pa zato, ker ima izmed vseh morij najmanj soli v sebi, in sicer niti dva odstotka. Saj pa tudi nič

čudnega ni, če pomisliš, da se steka vanj cela vrsta veletokov, kakor so Dunav, Dnjester, Bug, Dnjeper, Don, Kuban, Rion in Kizil-Irmak. Toki teh rek se v morju zedinijo in močnejši naravnajo vso vodo v smeri na Bospor in skozi ožino v Marmorsko in dalje skozi Dardanele v Sredozemsko morje.

Nekdaj je bilo Črno morje globlje in večje in je segalo daleč v južno rusko ravnino, potem si je pa voda napravila pot čez Bosporske pečine ter se s svojo močjo bolj in bolj zajedala v skalovje, dokler si ni naredila sedanje, za plovbo tako važne bosporodardanelske struge.

Morje seveda ni povsod enako globoko. Najplitvejše je na severozahodni strani (70 do 110 m), proti jugovzhodu je pa vedno globlje in nekako na sredi med polotokom Krimom in maloazijskim bregom doseže nad 2600 metrov. Pri preiskovanju morske globine so dognali, da je v globočini nad 150 metrov v vodi mnogo žveplenega vodika, ki zamori v globini 400 metrov vsako živo bitje.

Carska Rusija je smatrala Črno morje vedno za izključno svojo last in Turčija se je že leta 1833. s tajno pogodbo zavezala, da prepove na vsako rusko zahtevo prehod tujih vojnih ladij skozi ožino v Črno morje. Leta 1841. so dosegle tuje velesile, da je bil tudi ruskim vojnim ladjam prehod prepovedan. Zahtevale so tudi, da smeta imeti Rusija in Turčija na Črnem morju le po deset vojnih ladij, toda na to zahtevo se Rusija ni dolgo ozirala.

Solnce je zašlo in na morje pada mrak. Bregovi se odmikajo od nas in svetilnik Eski Ferner Burnu se sveti v megleni dalji kakor mala mežikajoča zvezda. Obzorje je potemnelo in počrnelo. Nekaka čudna, nenavadna toplota veje nate in te dela zaspanega. Zahvalim se krmarju, zapustim krov in se zlekнем v svojem zavetišču počivat. Enakomerni lahki tresljaji ladje in rahel šum strojev me uspa-vajo.

Drugo jutro me zbudi ropotanje žerjavov in škripanje škripcев. V Burgasu smo, v prvem pristanišču bratske slovanske Bolgarije. Srce mi zaigra od veselja. Skočim na mostiček in vprašam pomočnika kapitana, ali bomo dolgo stali. Rad bi si malo ogledal mesto. Pove mi, da smo se že tako predolgo mudili in da takoj odrinemo. In res: sirena zatuli dvakrat.

Raztovorjenje in natovorjenje je končano. Par-nik se strese, vrvi popuste in vijaki se zavrtе, hitreje in hitreje. Stojim naslonjen na ograjo in mimo mene gredo neslišno pristaniška poslopja in ladje, a zadaj za njimi hiše in vrtovi in cerkve in zvoniki Burgasa. In ljudje gredo in mahajo z rokami v pozdrav in v slovo.

»Zdravejte, Blgaril!«

In spet smo na odprtem morju in bregovi Bol-garije kopne za sivo meglo. Solnce sveti blede, zaspano. Vse nebo je prepreženo in s severovzhoda piše precej močan veter, katerega sunki zapuščajo

po morju rahlo peno. Vendar »Lazarjev« se za veter ne zmeni in jo reže po načrtani poti.

Popoldne se ustavimo v drugi in največji bolgarski luki, v lepi, ponosni Varni, ki je tekom par desetletij zrasla iz zakotnega umazanega turškega mesteca v veliko moderno, evropski urejeno pristaniško mesto. V njeni bližini imajo bolgarski kralji svoje letovišče.

Varna ima zdaj kakih šestdeset tisoč prebivalcev, večji del Bolgarov, pa tudi mnogo Grkov, Turkov, Armencev, španskih židov, Tatarov in ciganov živi v njej; ti dajejo mestu svojevrsten orientalski pečat.

Nekdaj je stala tu stara grška naselbina — Odesos. Na tem mestu so bili leta 1444. Ogri od Turkov tepeni. Od tedaj naprej pa do leta 1878. je bila Varna pod turško oblastjo. Leta 1610. so jo z morja nenadoma napadli kozaki iz Zaporožja na Dnjepru, osvobodili nad tri tisoč sužnjev kristjanov in na svojih gibkih čolnih ravno tako nenadoma izginili tja, odkoder so prišli. Maja meseca 1854. leta so jo med Krimsko vojno zasedli Francozi in Angleži ter od tu izvršili napad na ruski Krim.

V Varni sede na parnik precej novih potnikov, večinoma mladih ljudi, dijakov in dijakinj, ki se peljejo na odeske srednje in visoke šole. Dve Bolgarki si izbereta ležišče ravno nad menoj. Tako mladi in veseli sta in nepretrgoma žlobudrata in se šalita, da se še meni dopadeta.

Toda veselje ne traja dolgo. Komaj zapustimo luko, se začne parnik neprijetno gugati. Vzhodnik buta valove z vso silo ladji v bok in neprijetno žvižga v napetih ponjavah. Deklici utihneta za nekaj časa, potem pa zaslišim nad seboj tarnanje in stokanje: gimnazistk se je polastila morska bolezen. Vstanem, poiščem v torbi dve limoni, ju ponudim Bolgarkama, da srkata sok in jima svetujem, naj kolikor mogoče mirno ležita, pa jima bo odleglo.

Proti jutru nevihta poneha. Morje se umiri in solnce se vzpne iz njega in plava po jasnem, modrem nebu, kakor da bi se ničesar ne zgodilo. Okoli poldneva se peljemo mimo ustij Dunava. Tam v strani štrli iz vode mali Kačji otok, edini na vsem širokem Črnem morju.

Zdaj plavamo že ob ruski obali. Tamkaj na levi strani se vzdigujejo iz morja ob izlivu Dnjepra sive stene Akermana. In glej, tam spredaj opazi bistro oko na pečinah Boljšago fontana že prvi odeški svetilnik.

Še malo časa, še okoli enega rtiča in pred našimi očmi se razgrne v vsej večerni lepoti, v milijonih luči žareča kraljica Črnega morja, naša ruska Južna Palmira — krasotica Odesa.

K O N E C P R V E G A D E L A

VSEBINA

	Stran
V Dalmacijo k vojakom	9
Pri vojakihi , ,	16
Prvič v Črni gori	27
V ječi	38
Pri šesti kompaniji	52
Drugič v Črni gori	60
Podanik kneza Nikole I.	74
Preko Italije v Grčijo	85
V Patrasu	98
Skozi korintski prekop	109
Iz Aten v Smirno	119
Na poti v Carigrad	127
V Carigradu	133
Stolica sultanov	140
Pod rusko zastavo	148
Na Črnem morju	152

Posnetki razglednic

	Stran
Dubrovnik	17
Ercegnovi (Mamula)	35
Boka Kotorska	53
Cetinje	71
V ječi	89
Vrh Lovčena	107
Smirna	125
Carigrad	143

